

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

**Progresivnost neposrednih davčnih obremenitev fizičnih oseb v
Sloveniji**

Ljubljana, junij 2002

NATAŠA KUMP

IZJAVA

Študentka Nataša Kump izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem napisala pod mentorstvom prof.dr. Tineta Stanovnika in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 10. junij 2002

KAZALO

1. UVOD.....	1
2. DAVČNI SISTEM.....	3
2.1. Vloga davčnega sistema	3
2.1.1. Alokacijska funkcija	3
2.1.2. Prerazdelitvena funkcija.....	4
2.1.3. Stabilizacijska funkcija	5
2.2. Načela davčnega sistema	5
2.2.1. Načelo ekonomske učinkovitosti.....	5
2.2.2. Načelo enostavnosti.....	5
2.2.3. Načelo fleksibilnosti	6
2.2.4. Načelo politične odgovornosti	6
2.2.5. Načelo pravičnosti	6
2.3. Delitev davkov	7
2.4. Optimalno obdavčenje.....	8
2.4.1. Vpliv davka na dohodek na ponudbo dela.....	8
2.4.2. Vpliv progresivnega davka na ponudbo dela.....	9
2.4.3. Presežna obdavčitev.....	10
2.4.4. Kako progresiven je lahko davčni sistem?.....	11
2.5. Davčna politika kot posledica politične odločitve	14
3. NEPOSREDNE DAVČNE OBREMENITVE FIZIČNIH OSEB	14
3.1. Davek na dohodek.....	15
3.1.1. Opredelitev dohodka.....	15
3.1.2. Opredelitev enote obdavčevanja	18
3.2. Prispevki za socialno varnost.....	18
4. PORAZDELITEV IN PRERAZDELITEV DOHODKA FIZIČNIH OSEB	20
4.1. Porazdelitev dohodka in pravičnost	20
4.1.1. Kriterij začetne porazdelitve	21
4.1.2. Utilitarni kriterij oz. kriterij koristnosti	21
4.1.3. Kriterij enakosti.....	22
4.1.4. Kriterij pravičnosti v praksi	22
4.2. Numerične in grafične mere porazdelitve dohodka	23

4.2.1. Lorenzova krivulja in Ginijev koeficient	23
4.2.2. Atkinsonov koeficient	25
4.3. Funkcije družbene blaginje	26
4.4. Prerazdeljevanje dohodka	27
5. PROGRESIVNOST NEPOSREDNIH DAVČNIH OBREMENITEV FIZIČNIH OSEB	28
5.1. Opredelitev progresivnosti	28
5.2. Progresivnost in efektivna davčna stopnja	30
5.3. Progresivnost in opredelitev dohodka	31
5.4. Kazalci progresivnosti	32
5.4.1. Kazalci progresivnosti na osnovi Ginijevega koeficienta oz. koeficienta koncentracije	33
5.4.2. Kazalci progresivnosti na osnovi Atkinsonovega kazalca	40
5.4.3. Glavne značilnosti obeh skupin kazalcev progresivnosti	40
5.4.4. Ostali kazalci progresivnosti	41
5.5. Progresivnost in prerazdeljevanje	42
5.6. Sestavine progresivnosti	47
6. PROGRESIVNOST NEPOSREDNIH DAVČNIH OBREMENITEV FIZIČNIH OSEB V SLOVENIJI NA PODLAGI DEJANSKIH PODATKOV	49
6.1. Slovenski sistem davka na dohodek in prispevkov za socialno varnost	49
6.2. Podatki	52
6.3. Strukturni kazalci progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev za Slovenijo	52
6.4. Distribucijski kazalci progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev za Slovenijo	60
6.5. Sestavine progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev fizičnih oseb za Slovenijo	64
6.6. Mednarodna primerjava progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev	65

7. UGOTAVLJANJE PROGRESIVNOSTI NA PODLAGI RAZLIČNIH TIPOV 66	66
DRUŽIN	
7.1. Metodologija	66
7.2. Progresivnost neposrednih davčnih obremenitev.....	69
7.3. Trend progresivnosti.....	72
8. SKLEP.....	74
LITERATURA	76
VIRI.....	79

1. UVOD

Davki imajo v vsaki družbi zelo pomembno vlogo. Davki niso zgolj sredstvo za zbiranje proračunskih sredstev, ampak so tudi sredstvo za stabilizacijo gospodarstva ter sredstvo vpliva na alokacijo resursov in na neenakost dohodkov. Ker davki zmanjšujejo dohodek davkoplačevalcev, so vedno vroča tema v političnih debatah. Prav zaradi svoje pomembnosti mora davčni sistem izpolnjevati določena načela, kamor sodi tudi načelo pravičnosti, ki med drugim zahteva, da davkoplačevalci z večjo ekonomsko sposobnostjo plačajo več davka. V povezavi z vertikalno pravičnostjo lahko govorimo o progresivnem davku, ko povprečna davčna stopnja narašča z dohodkom. V literaturi in seveda tudi v praksi se pogosto pojavlja vprašanje, kako progresiven je lahko davek na dohodek. V literaturi iščejo odgovor na to vprašanje s pomočjo teorije optimalnega obdavčenja, v praksi pa davčna progresivnost ni le ekonomsko vprašanje. Gre tudi za vprašanje etike ali moralne filozofije, saj gre za izbiro med situacijami, v katerih so eni na boljšem in drugi na slabšem. Ekonomija kot veda ne more določiti, kateri ljudje si zaslužijo določeno pozicijo in ali je dobro vzeti en tolar bogati družini, da lahko damo isti tolar, oziroma polovico tega tolarja, kar stvar naredi še bolj komplicirano, revni družini.

Da bi vedeli, kam gremo, moramo prej vedeti, kje smo. Vedeti moramo, kako progresiven sploh je davčni sistem. Veliko je načinov, ki omogočajo določitev stopnje progresivnosti davčnega sistema. Vsak od njih da različne rezultate, odvisno od tega, katera definicija in metoda merjenja progresivnosti je bila uporabljena. Vsaka mera celotne progresivnosti je povezana s porazdelitvijo dohodka.

Med letoma 1991 in 2000 je v Sloveniji, kot tudi v večini držav centralne Evrope, prišlo do pomembnih sprememb davčnega sistema. Povečala se je dohodkovna neenakost, za katero lahko rečemo, da neizogibno spremlja vse države na prehodu. Posledice vzpostavljanja zasebnega sektorja, privatizacije in denacionalizacije se kažejo kot spremembe v porazdelitvi premoženja in v strukturi dohodkov, vse to pa zahteva spremembe davčnega sistema in porazdelitve davčnega bremena. Spremenjene razmere pri porazdelitvi dohodka je spremljala tudi sprememba davčnega sistema. Leta 1991 so morali Slovenci prvič izpolniti napoved za odmero davka na dohodek – dohodnine. Leta 1994 so bile sprejete spremembe zakona o dohodnini, ki so nekoliko spremenile definicijo davčne osnove, davkoplačevalca in mejne davčne stopnje. Vse od naštetih sprememb vplivajo na ugotovljene mere progresivnosti.

Namen magistrskega dela je ugotoviti, kako progresivne so bile neposredne davčne obremenitve za slovenske državljane v letih 1991 in 2000 in v kolikšni meri je progresivnost neposrednih davčnih obremenitev ublažila naraščajočo dohodkovno neenakost v Sloveniji. Opredeliti razloge za progresivnost neposrednih davčnih obremenitev s teoretičnimi koncepti, predstaviti poznane metode merjenja progresivnosti,

njihove prednosti in slabosti ter izračunati mere progresivnost neposrednih davčnih obremenitev za Slovenijo pa so cilji magistrskega dela.

Delo je sestavljeno iz dveh velikih sklopov in v vsakem so uporabljene drugačne metode dela. Pri prvem, analitično-teoretičnem sklopu magistrskega dela, so zbrana teoretična spoznanja o progresivnosti davkov in ostalih področij javnih financ. Poslužila sem se metode znanstvene deskripcije, s čimer sem posamezne ugotovitve, ki so rezultat proučevanja literature, med seboj primerjala in jih tudi ustrezno kritično interpretirala. Za potrebe pregleda dosedanjih dosežkov na področju proučevanja progresivnosti davčnih obremenitev sem uporabila predvsem strokovne in znanstvene članke domačih in tujih avtorjev, ki so bili objavljeni v strokovnih publikacijah s področja javnih financ.

Drugi del magistrskega dela temelji na dejanskem izračunu kazalcev progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev fizičnih oseb za leti 1991 in 2000 v Sloveniji. V tem delu so najprej opisane značilnosti slovenskega sistema dohodnine in spremembe v davčni zakonodaji med proučevanima letoma. Podlaga za izračun kazalcev so podatki Davčne uprave Republike Slovenije, ki so bili zbrani iz napovedi za odmero dohodnine. Kazalci progresivnosti bodo izračunani na podlagi 5-odstotnega enostavnega vzorca.

Magistrsko delo ima šest poglavij. V prvem poglavju je opisana vloga davčnega sistema v družbi, načela davčnega sistema ter teorija optimalnega obdavčenja, znotraj katere lahko iščemo tudi odgovor na vprašanje, kako progresiven naj bo davčni sistem. Davek na dohodek in prispevki za socialno varnost, kot dve najpomembnejši vrsti neposrednih davkov fizičnih oseb, sta predmet drugega poglavja.

Tretje in četrto poglavje predstavljata jedro teoretičnega sklopa magistrskega dela. Progresivnost davčnih obremenitev je neizogibno povezana s porazdelitvijo dohodka, ki jo obravnavam v tretjem poglavju. Tudi mere progresivnosti davčnih obremenitev izhajajo iz mer neenakosti v porazdelitvi dohodka. V četrtem poglavju so predstavljeni posamezni kazalci progresivnosti, njihove lastnosti ter odnos med progresivnostjo davkov in prerazdeljevanjem dohodka. Zaradi uravnavanja davčnega sistema je pomembno vedeti, kateri element največ prispeva k progresivnosti.

Zadnji dve poglavji z opisom slovenskega sistema obremenitev z neposrednimi davki ter izračunom kazalcev progresivnosti le-teh zaokrožata magistrsko delo. Pri ugotavljanju progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev fizičnih oseb za Slovenijo upoštevam davek na dohodek – dohodnino in prispevke za socialno varnost. Podatki iz napovedi za odmero dohodnine vsebujejo le podatke o dohodku, ki je predmet davčne obravnave in zato kazalci progresivnosti ne vsebujejo podatkov o negativnih davkih, kakor imenujemo transferje s strani države. Davčna enota v slovenskem sistemu dohodnine je posameznik, vendar je pri analizi progresivnosti bolj smiselno kot enoto opazovanja upoštevati družino oz. gospodinjstvo, saj se posamezni dohodki delijo med njegove člane. Zato uporabljam

tudi metodo, ki jo predlaga OECD, saj odpravlja te pomanjkljivosti. Gre za primerjavo osmih različnih tipov davkoplačevalcev, ki se med seboj razlikujejo po višini plače in lastnosti družine, v kateri živijo. Primerjava rezultatov dveh metod nam da vpogled v pomembnost socialnih transferjev, ki predstavljajo pomemben del dohodka najrevnejših prebivalcev.

2. DAVČNI SISTEM

2.1. Vloga davčnega sistema

Država financira svoje aktivnosti z davčnimi in nedavčnimi prihodki (takse, pristojbine, prihodki od prodaje državnega premoženja itd.). Davki niso le največji vir državnih prihodkov v industrijskih državah, ampak so v kombinaciji s transfernimi plačili tudi sredstvo za stabilizacijo gospodarstva ter sredstvo vpliva na alokacijo resursov in neenakost dohodkov.

2.1.1. Alokacijska funkcija

Tržni mehanizem ne zagotavlja vedno učinkovite alokacije resursov. V primeru nepopolnosti trga bo tržni mehanizem proizvajal preveč ali premalo določenih dobrin glede na družbeno želeno raven proizvodnje. V določenih primerih lahko tržni mehanizem popolnoma odpove, v drugih pa deluje neučinkovito. Za nepopolnost trga obstaja več vzrokov (Brown, Jackson, 1995, str. 28).

Tržni mehanizem deluje nepopolno v primeru *javnih dobrin*. Javne dobrine so po Samuelsonu tiste dobrine, pri katerih potrošnja vsakega posameznika ne zmanjša potrošnje iste dobrine vseh ostalih posameznikov. Primer javne dobrine je bolj čisti zrak kot posledica ukrepov za zmanjšanje onesnaženosti. Rezultat takšnih ukrepov je na voljo vsem, ki dihamo, in "potrošnja" čistega zraka posameznika ne izključuje in ne omejuje potrošnje drugih. Stroški oskrbe dodatnega posameznika (mejni stroški oskrbe) so enaki nič. Tržni mehanizem, ki zahteva, da so mejni stroški enaki ceni, določi, da je cena za javno dobrino enaka nič. Proizvajalec, ki maksimira svoj dobiček, ne bo proizvajal takšne dobrine, saj prihodki od prodaje dobrine s ceno nič ne morejo pokriti stroškov. Če bi oskrbo te dobrine prepustili zasebnemu sektorju, bi prišlo do izgube družbene blaginje.

Zunanji učinki (eksternalije) so naslednji vzrok nepopolnosti trga. Mnoge dobrine niso čiste javne dobrine, ampak poleg lastnosti zasebne dobrine ustvarjajo še bodisi na strani proizvodnje ali na strani potrošnje pozitivne ali negativne zunanje učinke. Pri negativnih zunanjih učinkih je proizvodnja ali potrošnja določene dobrine višja od družbeno zaželene, ker tržni mehanizem ne more upoštevati dejstva, da proizvodnja ali potrošnja zvišuje stroške ali znižuje raven koristnosti drugim subjektom. Država ta problem rešuje z

obdavčenjem ali z regulativo, ki omejuje proizvodnjo oziroma potrošnjo. Pri pozitivnih zunanjih učinkih je ravno obratno in je proizvodnja ali potrošnja določene dobrine manjša od družbeno zaželene zaradi nepopolnosti tržnega mehanizma. Država poleg ostalih ukrepov lahko celo neposredno posega v oskrbo.

Pri *nepopolni konkurenci* gre za padajoče mejne stroške oziroma ekonomijo obsega, kar pomeni, da imamo naravni monopol. Pri naravnem monopolu je output, pri katerem monopolist maksimira svoj dobiček, nižji od outputa v pogojih popolne konkurence. Ker se proizvaja nižji output od družbeno zaželenega, pride do neto izgube družbene blaginje.

Vzrok za nepopolnost tržnega mehanizma so tudi *nepopolne informacije in negotovost*. Trg deluje učinkovito le, če imajo ekonomski subjekti na voljo popolne informacije o izdelkih, konkurentih, cenah itd. Za mnoge oblike tveganja privatni trgi ne obstajajo.

Sam obstoj nepopolnosti trga še ni zadosten pogoj za poseganje države. Obseg poseganja države in področja kamor je posegala, so se spreminjala s časom. Medtem ko je osemnajsto in devetnajsto stoletje zaznamoval liberalizem, je v dvajsetih letih prejšnjega stoletja recesija povečala državne intervencije. Dandanes se države ukvarjajo z oblikovanjem sistema socialne varnosti in se lotevajo posegov na področju socialnega zavarovanja s tem, da zmanjšujejo vlogo države pri socializiranju različnih oblik tveganja (Stanovnik, 2002, str. 4).

2.1.2. Prerazdelitvena funkcija

V odsotnosti vsakršnih političnih ukrepov je porazdelitev premoženja odvisna od porazdelitve podedovanega premoženja in akumulacije premoženja v času življenja. Porazdelitev dohodka je odvisna od začetne porazdelitve sposobnosti, izobraževanja in tržne cene teh sposobnosti (Brown, Jackson, 1995, str. 46).

Ni nujno, da je takšna porazdelitev dohodka in premoženja družbeno pravična. Vzrok nepravilnosti lahko leži v prvotni porazdelitvi sposobnosti ali pa v cenah, s katerimi se vrednoti sposobnosti. Družba se mora odločiti, kakšni porazdelitvi dohodkov in premoženja daje prednost, in sprejeti ukrepe, da pride od dane do zaželene porazdelitve. Odgovor na vprašanje, kakšna je pravična porazdelitev dohodkov, zahteva upoštevanje filozofije in presoje vrednot¹. Pri tem obstajata dva praktična problema: kako primerjati nivoje koristnosti, ki jih imajo posamezniki od svojega dohodka, in dejstvo, da sprememba v porazdelitvi dohodka lahko spremeni tudi velikost celotnega dohodka. Pri zadnjem problemu govorimo o stroških učinkovitosti, ki jih je potrebno upoštevati pri odločitvah o doseganju pravičnosti.

¹ To vprašanje je bolj podrobno obdelano v poglavju 4.1.

Države prerazdelijo dohodek s (Musgrave, Musgrave, 1989, str. 11):

- progresivnimi davki, kar pomeni, da premožnejši plačujejo relativno (glede na dohodek) višje davke kot manj premožni,
- koristmi ali prejemki, ki jih dobijo posamezniki od javnega sektorja in niso nujno v razmerju z vplačanimi sredstvi,
- kombinacijo davkov na dobrine, ki jih kupujejo premožnejši, in subvencioniranjem dobrin, ki jih kupujejo posamezniki z nizkimi dohodki.

2.1.3. Stabilizacijska funkcija

Gre za zavestno usmerjanje gospodarstva v doseganje visoke zaposlenosti, stabilnosti cen, uravnotežene plačilne bilance in zadovoljive stopnje gospodarske rasti. Te cilje dosegamo z usklajenim delovanjem monetarne in fiskalne politike.

2.2. Načela davčnega sistema

Zaradi svoje pomembne vloge v gospodarstvu in družbi nasploh mora biti davčni sistem zasnovan na naslednjih temeljnih načelih (Stigliz, 1988, str. 390):

1. ekonomska učinkovitost,
2. enostavnost,
3. fleksibilnost,
4. politična odgovornost,
5. pravičnost.

2.2.1. Načelo ekonomske učinkovitosti

Davčni sistem mora čim manj posegati v ekonomske odločitve o alokaciji resursov. Vendar davčni sistem že s tem, ko prisilno odvzema dohodek, posega v ekonomske odločitve. Vsak davčni sistem vpliva na ekonomske odločitve o delu, varčevanju in potrošnji. Tako bi lahko rekli, da je od dveh davčnih sistemov z enakim davčnim donosom boljši tisti, pri katerem je proizvod družbe večji. Poseganje v ekonomske odločitve pa ni vedno tako negativno, saj včasih prav obdavčenje izboljša učinkovitost alokacije resursov. Takrat govorimo o korektivnemu obdavčenju.

2.2.2. Načelo enostavnosti

Davčni sistem mora biti enostaven v smislu, da so stroški pobiranja davkov, stroški upravljanja in stroški izpolnjevanja davčne obveznosti nizki. Torej ne gre le za to, da

morajo biti nizki direktni stroški davčne administracije, ampak morajo biti nizki tudi indirektni stroški, ki jih nosijo davkoplačevalci.

2.2.3. Načelo fleksibilnosti

Davčni sistem se mora hitro odzvati spremembam v ekonomskem okolju. Progressivna davčna struktura zagotavlja avtomatsko stabilnost. Če dohodki padejo zaradi recesije, se povprečna davčna stopnja zmanjša. Ko dohodki zopet porastejo, se povprečna davčna stopnja poveča. Prilagajanje davčnega sistema spremenjenim ekonomskim okoliščinam povzroči intenzivno politično debato. Pri končni odločitvi se ne upoštevajo le ekonomske, ampak tudi politične preference. Končna odločitev o spremembi davčnega sistema je zaradi politične debate sprejeta z zamikom.

2.2.4. Načelo politične odgovornosti

To načelo izpolnjuje davčni sistem, ki daje čim manj možnosti za izkoriščanje neinformiranega davkoplačevalca. Politično odgovoren davčni sistem mora odražati družbene preference.

2.2.5. Načelo pravičnosti

To načelo pomeni, da mora vsak posamezni davčni zavezanec prispevati pravičen delež k financiranju države.

V zvezi s pravičnostjo lahko izpostavimo dve alternativni davčni načeli:

- načelo koristi (*benefit principle*), ki pravi, da je davčne zavezance treba obdavčiti v skladu s koristmi, ki jih imajo od uporabe javnih dobrin in
- načelo ekonomske sposobnosti (*ability – to – pay principle*), ki pravi, da je davčne zavezance treba obdavčiti v skladu z njihovo ekonomsko sposobnostjo.

Ekonomisti niso naklonjeni načelu koristi. Zelo težko je namreč ugotoviti, koliko koristi od javnih dobrin imajo posamezniki. Načelo koristi ne upošteva prerazdelitvene funkcije davčnega sistema in se osredotoča le na učinkovito alokacijo virov v javnem in privatnem sektorju (Brown, Jackson, 1995, str. 300).

Načelo ekonomske sposobnosti zahteva, da so posamezniki z enako ekonomsko sposobnostjo enako obdavčeni in da so posamezniki z večjo ekonomsko sposobnostjo bolj obdavčeni. V prvem primeru govorimo o načelu horizontalne izenačenosti, v drugem pa o načelu vertikalne izenačenosti. Načelo ekonomske sposobnosti upošteva tudi funkcijo prerazdeljevanja.

Pri tem načelu nastajata dve vprašanji: kako meriti ekonomsko sposobnost (davčna osnova) in kako različno obravnavati davčne zavezance z različnimi ekonomskimi sposobnostmi (davčna lestvica). Idealno bi bilo, če bi obstajala takšna mera, ki bi zajela vse realizacije sposobnosti posameznika, od potrošnje, premoženja do uživanja prostega časa. Takšne mere ni in se lahko izbira le med drugimi najboljšimi možnostmi: dohodkom, potrošnjo in premoženjem. Dohodek je najbolj splošna mera ekonomske sposobnosti in mora biti opredeljen čimbolj široko, da zajame vse vire. Alternativa dohodku je potrošnja, ki je lahko osnova tudi davku na dohodek (Musgrave, Musgrave, 1989, str. 223).

Pozitivna ekonomika ne pove, kako različno naj obravnavajo posameznike z različnimi ekonomskimi sposobnostmi. Progresivna davčna lestvica ne more biti upravičena zgolj z uporabo načela vertikalne izenačenosti. Pozitivna ekonomika pove le, da se morajo hkrati z uporabo tega načela upoštevati posledice, ki jih ima uporaba načela na učinkovito alokacijo resursov (Stanovnik, 2002, str. 41).

2.3. Delitev davkov

Davke lahko delimo na:

- subjektne in objektne ter
- neposredne in posredne.

Vsak davek ima svoj subjekt, tj. davčnega zavezanca, in svoj objekt, tj. dejstvo, ki državi omogoča predpisovati davek (dohodek, potrošnja, premoženje). Če davek bolj upošteva lastnosti subjekta, potem je subjektni davek. Primer subjektnega davka sta davek na dohodek oz. dohodnina in davek na dediščine. Objektni davki so davki na potrošnjo, carine, socialni prispevki ipd.

Neposredni davki so tisti, katerih breme nosi neposredno davčni zavezanec. Takšni davki so dohodnine, davki od dobička pravnih oseb, davki na dediščine. Pri posrednih davkih davčnega bremena ne nosi davčni zavezanec, ampak nekdo drug; običajno potrošnik. Med posredne davke uvrščamo davek na dodano vrednost, carine, trošarine. Ta delitev je nekoliko sporna, saj takšna klasifikacija davkov ni tako enostavna kot se zdi na prvi pogled. To se pokaže na primeru, če hočemo uvrstiti prispevke delodajalca za socialno varnost zaposlenih. Če domnevamo, da zaposleni sprejmejo nižje plače na račun tega prispevka, je to neposredni davek. Če pa domnevamo, da delodajalčev prispevek za socialno varnost ne vpliva na plače zaposlenih in da se ti prispevki v obliki višjih cen končnih proizvodov prenesejo na kupce, je to posredni davek. Kljub spornosti mnoge davčne uprave ter OECD in Evropska unija še vedno ohranjajo to razdelitev.

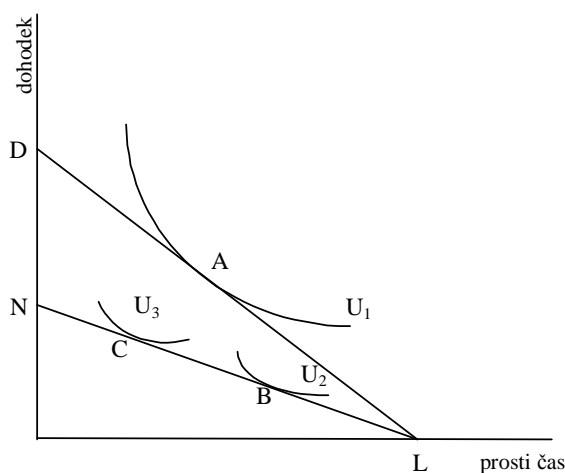
2.4. Optimalno obdavčenje

Teorija optimalnega obdavčenja se ukvarja z oblikovanjem davčnega sistema, ki bi minimaliziral presežno davčno breme ob doseganju družbeno zaželene porazdelitve dohodka (Brown, Jackson, 1995, str. 368). Največji problem je izbrati pravilno razmerje med pravičnostjo in učinkovitostjo. Učinkoviti davki so z vidika pravičnosti nesprejemljivi, tisti davki, ki so bolj pravični, pa v večji meri povzročajo presežno davčno obremenitev (ne zagotavljajo ekonomske učinkovitosti).

2.4.1. Vpliv davka na dohodek na ponudbo dela

Davek povzroči zmanjšanje dohodka. Davek na dohodek fizičnih oseb vpliva na plačilo za uro dela: če znaša urna mezda pred plačilom davka w , potem znaša plačilo za uro dela po plačilu davka $(1-t)w$, če je t davčna stopnja. Učinek davka na ponudbo dela lahko preučimo v modelu dohodek – prosti čas. Na abscisni osi merimo prosti čas, na ordinatni osi pa dohodek.

Slika 1: Vpliv uvedbe davka na dohodek na izbiro med delom in prostim časom

Vir: Stanovnik, 2002, str. 62.

Posameznikov dohodek je opredeljen s premico dohodkovnih možnosti DL

$$(H - L)w = Y, \quad (2.1)$$

kjer je H mesečno število ur, L število ur prostega časa, w urna postavka in Y dohodek.

Nagib premice DL , ki kaže dohodkovno omejitev posameznika, je enak urni mezdi w . Posameznikove preference glede izbire prostega časa in dela prikazujejo indiferenčne

krivulje. Posameznik ima največjo korist v točki A , kjer se najvišje ležeča indiferenčna krivulja dotika premice dohodkovnih možnosti.

Z obdavčevanjem dohodka po stopnji t dobimo novo premico dohodkovnih možnosti NL :

$$(H - L)(1 - t)w = Y \quad (2.2)$$

Novo ravnotežje je zdaj lahko na nižji indiferenčni krivulji v točki B ali C .

Z obdavčenjem dohodka sta se znižala oportunitetni strošek brezdelja, ki je sedaj $(1 - t)w$ in razpoložljivi dohodek. Kakšen je rezultat obdavčenja, je odvisno od tega, kateri učinek prevlada, saj delujeta v nasprotni smeri:

- Substitucijski učinek, ki se nanaša na substitucijo dela s prostim časom in obratno, kaže, kako sprememba relativnih cen vpliva na izbiro, saj se zaradi obdavčenja poveča privlačnost prostega časa. Substitucijski učinek je torej odvisen od cene prostega časa, ki je merjena s spremembo v mejni urni mezdi po obdavčenju. Lahko torej rečemo, da na ta učinek vpliva mejni dohodek.
- Učinek dohodka se pojavi, ker zmanjšanje urne postavke zaradi davka povzroči padec celotnega dohodka posameznika. Učinek dohodka ima pozitiven vpliv na poundbo dela, saj posameznik dela več ur, da bi nadomestil izgubljeni dohodek. Ta učinek je torej odvisen od povprečnega dohodka.

Če prevlada substitucijski učinek (glej Slika 1, na str. 8), se bo posameznik premaknil iz točke A v novo ravnovesno točko B , kjer bo ponujal manj dela in trošil več prostega časa. Če prevlada dohodkovni učinek, se bo posameznik premaknil iz točke A v točko C , kjer bo povečal ponudbo dela in se skušal približati ravni dohodka pred uvedbo davka. V kolikor bi oba učinka delovala enako močno, do spremembe ponudbe dela ne bi prišlo.

2.4.2. Vpliv progresivnega davka na ponudbo dela

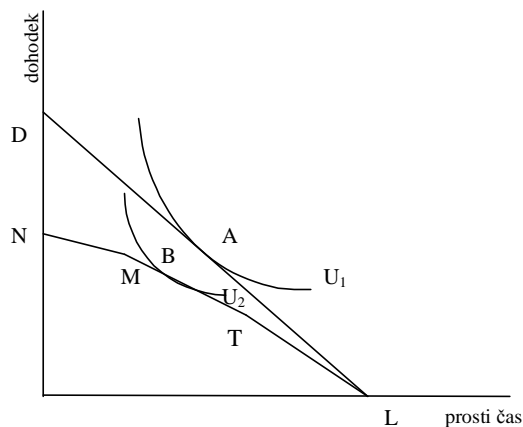
O progresivnem davku govorimo, ko povprečna davčna stopnja narašča z dohodkom.² Vpliv progresivnega davka na ponudbo dela lahko analiziramo podobno kot vpliv proporcionalnega davka, le da upoštevamo naraščajočo mejno davčno stopnjo.

Ko v model uvedemo progresiven davek premica dohodkovnih možnosti po obdavčitvi nima več enakega nagiba po vsej svoji dolžini, ampak se nagib večkrat spremeni. V takem primeru se premica, označena z $NMTL$, prelomi, kot je prikazano na Sliki 2 na naslednji strani. Premica oziroma krivulja posameznika, ki je soočen z naraščajočimi mejnimi davčnimi stopnjami t_1 , t_2 in t_3 , ima največji nagib $(1 - t_1)$ na delu TL , kjer velja najnižja

² Več o definiciji progresivnosti je obravnavano v poglavju 5.1.

mejna davčna stopnja. Nagib je vedno manjši, saj veljajo vedno višje davčne stopnje. Novo ravnotežje je glede na posameznikove preference v točki *B*.

Slika 2: Ponudba dela ob progresivnem davku

Vir: Rosen, 1999, str. 379.

Bolj progresiven je davek, višje so mejne davčne stopnje za dodatni dohodek in močnejši je učinek substitucije, kar lahko bolj negativno vpliva na ponudbo dela (Bailey, 1995, str. 68).

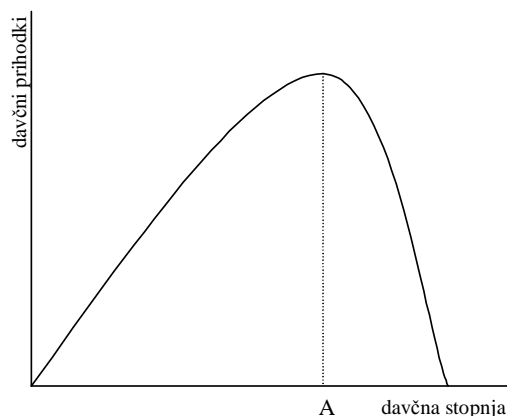
2.4.3. Presežna obdavčitev

O presežni obdavčitvi govorimo, ko uvedba davka preusmeri vire v neučinkovito porabo. Presežna obdavčitev vpliva na izbiro med delom in prostim časom. Če bi bila ponudba dela povsem neelastična, pri davku od dohodka ne bi imeli substitucijskih učinkov in ta davek ne bi vplival na zmanjšanje ponudbe dela in povečanje količine prostega časa (Stanovnik, 2002, str. 62). Optimalni davki bi bili določeni le na osnovi potrebnega prerazdeljevanja dohodka, kar bi bilo določeno s funkcijo družbene blaginje. Bolj bi bila družba nenaklonjena neenakosti, bolj progresivna bi bila obdavčitev. Vendar ponudba dela ni popolnoma toga in davek od dohodka lahko povzroči substitucijski učinek.

Učinek linearnega ali progresivnega davka na dohodek na ponudbo dela je negotov. Pri nekaterih posameznikih bodo prevladali substitucijski učinki, pri drugih pa dohodkovni. Agregatne učinke obdavčenja na davčne prihodke prikazuje Lafferjeva krivulja³.

³ Upoštevati moramo, da sprememba ponudbe dela ni edini vzrok, zaradi katerega se s povečevanjem davčne stopnje spreminjajo tudi davčni prihodki. Posamezniki lahko ob povečevanju davčnih stopenj zamenjujejo plače z neobdavčenimi dohodki. V takem primeru tudi ob stalni ponudbi dela davčni prihodki padajo.

Slika 3: Lafferjeva krivulja

Vir: Brown, Jackson, 1995, str. 452.

Pri davčni stopnji 0 ne bo nobenih davčnih prihodkov. Nato krivulja narašča (prevladujejo dohodkovni učinki), dokler ne doseže maksimuma in ko dosežemo presežno obdavčitev, krivulja pada, ker prevladujejo substitucijski učinki.

Višje davčne stopnje ne vplivajo le na zmanjšanje ponudbe dela. Višje davčne stopnje spodbujajo davkoplačevalce k prejemanju takšnih oblik plačila za svoje delo, ki so manj obdavčene (različne bonitete, vrednostni papirji, itd.). Visoke davčne stopnje tudi spodbudijo posameznike k posedovanju premoženja, ki je ugodnejše z davčnega vidika, kot so npr. neobdavčene obveznice. Financiranje davčno ugodnih investicij s krediti (pri katerih so obresti davčno priznan strošek) je privlačno za višje dohodkovne razrede. Višje davčne stopnje lahko vplivajo tudi na odločitev o času realiziranja kapitalnega dobička.

Obstajajo tudi študije o stroških učinkovitosti, ki nastajajo zaradi povečane progresivnosti davčnega sistema in s tem povezane obremenitve. Browning in Johnson (1984) sta ocenila, da zgornje tri kvintile davkoplačevalcev v porazdelitvi po dohodku stane povečanje blaginje za 1 USD tistih v spodnjih dveh kvintilih kar 3,49 USD. Z drugimi besedami lahko rečemo, da so stroški učinkovitosti pri transferju enega dolarja nižjim dohodkovnih razredom 2,49 USD. Ballard (1988) je ocenil, da so stroški učinkovitosti pri naraščajoči progresivnosti bistveno nižji. Stroški transferja enega dolarja iz višjih dohodkovnih razredov k nižjim naj bi bili med 50 centov in 1,30 USD. Triest (1990, str. 138) je ugotovil, da so ti stroški manj kot 20 centov, če gre za povišanje davčnih stopenj v srednjih dohodkovnih razredih. Ko pa se davčne stopnje zvišajo le v višjih razredih, večja progresivnost povzroča bistveno višje stroške učinkovitosti.

2.4.4. Kako progresiven je lahko davčni sistem?

Zanimivo vprašanje je, kako progresiven je lahko davčni sistem. Optimalni davčni sistem v

teoriji temelji na skupini predpostavk o elastičnosti odziva ponudbe dela na obdavčenje, definiciji funkcije družbene blaginje ter družbenih stroških neenakosti v porazdelitvi dohodka.

Ko govorimo o optimalni obdavčitvi, je pravi klasik in začetnik moderne teorije *Edgeworth* (1897), saj je bil njegov pristop uporabljen v večini raziskav, ki so sledile. Edgeworthove predpostavke o enakih preferencah posameznikov in o padajoči mejni koristnosti dohodka, skupaj s predpostavko o maksimiranju vsote koristnosti posameznikov, so vodile k radikalno progresivni davčni lestvici. Dohodek v višjih dohodkovnih razredih se je toliko obdavčil, da je bila dosežena popolna enakost (Rosen, 1990, str 6-8). Njegova teorija je bila deležna vrste kritik, še posebej predpostavka, da je količina celotnega dohodka v družbi fiksna. Davki bi vsekakor spremenili odločitve o delu in prostem času in večja enakost bi zaradi splošnih preferenc prostega časa na račun dela vodila v zmanjšanje skupne vsote dohodka, ki ga je možno razdeliti.

Po teoriji *Jamesa Mirrlees* (1971) je cilj države maksimirati družbeno blaginjo (predstavlja jo funkcija družbene blaginje). Problem države pa je izbrati davčno lestvico, ki prinese določeno vsoto skupnih davčnih prihodkov. Mirrelees je bil prvi, ki je v model vključil presojo o delu in prostem času, ki je odvisna od davčnega sistema. Ob dani neenaki porazdelitvi sposobnosti, visoke mejne davčne stopnje lahko zmanjšajo ponudbo dela in tako celotni dohodek. Gre za izbiro (trade-off) med prednostmi, ki jih prinaša bolj enaka razdelitve blaginje (dohodka) in slabostmi, ki so posledica odločitev najbolj sposobnih posameznikov o manjši količini dela in večji količini prostega časa (Slemrod, 1983, str. 362).

Mirrlees je problem definiral s pomočjo treh ključnih elementov:

1. funkcije družbene blaginje, ki daje odgovore na vprašanja o pomenu enakosti,
2. porazdelitve blaginje (dohodka) v odsotnosti davčnega sistema. Bolj ko je ta porazdelitev neenaka, večja je možnost povečanja družbene blaginje s prerazdelitvijo (s pomočjo davčnega sistema),
3. funkcije ponudbe dela, ki daje osnovne informacije o stroških prerazdelitvenega davčnega sistema. Večja elastičnost v ponudbi dela pomeni višje stroške učinkovitosti davčnega sistema na dolar davčnih prihodkov.

Mirrlees je na podlagi svojih izračunov⁴ ugotovil, da je optimalna davčna lestvica linearna, in, da so mejne davčne stopnje precej nizke (med 20% in 30%, in skoraj vedno manj kot 40%). Čeprav so mejne davčne stopnje približno konstantne, povprečne davčne stopnje naraščajo z dohodkom zaradi olajšav.

⁴ Do rezultatov je prišel ob predpostavki enostavne funkcije koristnosti, Cobb-Douglassove funkcije koristnosti za dobrine in prosti čas ter ob dejanski porazdelitvi dohodkov v Veliki Britaniji.

Sadka (1976) je šokiral s svojo ugotovitvijo, da mora biti mejna davčna stopnja v najvišjem dohodkovnem razredu 0. V tem primeru je najvišji dohodkovni razred na boljšem in sprejme odločitve o večji količini dela kot v primeru, če bi bil obdavčen z visoko davčno stopnjo. Nihče v drugih dohodkovnih razredih ne izgubi in tako je izpolnjen Paretov pogoj. Nulta davčna stopnja velja zgolj za najvišji dohodkovni razred in ne za razrede blizu najvišjega. Čeprav ta rezultat ne more biti resno navodilo davčni politiki, vseeno opozarja, da visoke mejne davčne stopnje za bogate ne vodijo nujno k izpolnitvi egalitarnih socialnih ciljev.

Atkinson (1973) je proučeval učinek povečanja egalitarizma v funkciji družbene blaginje in ugotovil, da mejne davčne stopnje niso več tako nizke, vendar tudi v primerih ekstremnega egalitarizma optimalna mejna davčna stopnja ni preseгла 50%.

Stern (1976) je predlagal, da je elastičnost ponudbe dela, ki je bila upoštevana v Cobb-Douglasovi funkciji koristnosti, precenjena, in je namesto elastičnosti 1 raje upošteval elastičnost 0,4. Proučeval je optimalno mejno davčno stopnjo linearnega davčnega sistema. Rezultat je bila mejna stopnja 54%, kar je precej več od tiste, ki jo je predlagal Mirrlees.

Slemrod (1983, str. 365) je v Mirrleesov model vnesel več dodatnih predpostavk. Prva je predpostavka o negotovosti. Davki postanejo oblika socialnega zavarovanja, če so dohodki negotovi, saj vlada socialne transferje financira s pobranimi davki. Vlada lahko z zbiranjem dohodkov v obliki davkov obljubi netvegan transfer tveganju nenaklonjenim posameznikom. Bolj progresiven davčni sistem zagotavlja več socialne varnosti kot manj progresiven.

Mirrleesov model išče optimalno obdavčitev za eno obdobje. Vprašanje je, kako se spremenijo rezultati, če upoštevamo dolgi rok, kar je druga dodatna predpostavka. Funkcija družbene blaginje mora na dolgi rok upoštevati informacijo o vrednotenju dohodka, ki ga prejmejo posamezniki, ki so živi v različnih obdobjih, vključujoč tudi še nerrojene posameznike. Obdavčenje na dolgi rok ne spodbuja posameznikov le k izbiri prostega časa namesto dela, ampak jih spodbuja tudi k potrošnji danes na račun potrošnje jutri. Na dolgi rok je potrebno upoštevati tudi dinamiko neenakosti ter mehanizme prenosa dobrin (darila, dediščina, zakon). Ob predpostavki, da vse to povečuje mejne stroške učinkovitosti obdavčenja, bo optimalna progresivnost na nižji ravni.

Natančnega odgovora na vprašanje, kakšna je optimalna davčna lestvica, torej ne moremo najti. Največji problem je naše nepoznavanje odziva v ponudbi dela na obdavčenje in načina, kako upoštevati zahteve ne le sedanjih, ampak tudi prihodnjih generacij prebivalcev.⁵

⁵ V magistrskem delu pišem le o optimalnem davku na dohodek, vendar moramo vedeti, da je davek na dohodek le eden mnogih davkov in da moramo ob iskanju optimalnega sistema davkov na dohodek upoštevati tudi naravo ostalih davkov. Poleg tega davek na dohodek ne obdavči le dohodka od dela, ampak tudi obresti in dividende. Višja davčna stopnja tako povzroči zmanjšanje ponudbe dela in varčevanja.

Nerealno je pričakovati, da bo kadarkoli obstajala formula za oblikovanje optimalne davčne lestvice in za opredelitev optimalne davčne osnove. Vedno bodo obstajala nesoglasja vsaj glede določenih problemov, kot je odziv posameznikov (gospodinjstev) na obdavčenje in kot je nivo neenakosti v družbi. Vsaka odločitev o potrebnem oziroma zaželenem obdavčevanju neogibno vsebuje tudi presojo o vrednotah.

2.5. Davčna politika kot posledica politične odločitve

Na vprašanje, kaj in kdo dejansko oblikuje davčno politiko, obstajata dva pogleda:

- idealistični pogled zagovarja tezo, da do glavnih sprememb v davčni politiki pride le zaradi normativnih teorij ali ideologij o davčnem sistemu,
- politični pogled poudarja posebne interese, vplivne posameznike in organizacije ter pridobivanje politične prednosti z zagovarjanjem javnega mnenja.

Vsekakor je v realnem svetu davčna politika rezultat obojega: normativnih teorij in javnega mnenja o davčni politiki. Mnenje o poštenosti davkov lahko vpliva na davčno politiko na več načinov. V družbi lahko obstajajo preference o tem, kako progresiven naj bi bil davčni sistem. Te preference se izražajo v političnem sistemu kot omejitve političnih akterjev (Sheffrin, 1990, str. 310).

Javno mnenje o davčnem sistemu ne odraža nujno dejanskih davčnih stopenj. Vrste raziskav so pokazale, da davkoplačevalci podcenjujejo bodisi njihovo davčno obveznost, bodisi mejne davčne stopnje. Neskladje med dejanskimi davčnimi stopnjami in javnim mnenjem je tudi posledica relativne "vidnosti" davkov, saj se javnost bolj zaveda nekaterih davkov kot drugih. Na splošno so davki na dohodek in premoženje bolj prepoznavni kot davki na plače in posredni davki. Kljub vsemu javno mnenje, da je davčni sistem nepravičen, negativno vpliva na davčne prihodke zaradi goljufanja in utaje ali pa so za enako raven davčnih prihodkov administrativni stroški višji.

3. NEPOSREDNE DAVČNE OBREMENITVE FIZIČNIH OSEB

Neposredne davčne obremenitve predstavljata davek na dohodek in prispevki za socialno varnost. Tudi prispevke za socialno varnost lahko pod določenimi pogoji obravnavamo kot neposredne davke.

3.1. Davek na dohodek

Delež davka od dohodka fizičnih oseb (dohodnina) se v davčnih prihodkih držav OECD zmanjšuje, kar je razvidno iz Tabele 1.

Tabela 1: Davek od dohodka fizičnih oseb kot odstotek vseh davkov

	1980	1990	1999
Avstrija	23,2	21,0	22,9
Belgija	35,2	31,7	30,6
Češka	-	-	12,9
Danska	52,0	52,7	50,6
Finska	38,8	38,5	31,9
Francija	12,9	11,8	17,6
Nemčija	29,6	27,6	25,1
Grčija	14,9	14,1	14,2
Madžarska	-	-	17,3
Islandija	23,1	26,5	34,9
Irska	32,0	31,9	30,1
Italija	23,1	26,3	26,4
Luksemburg	26,6	23,2	18,7
Nizozemska	26,3	24,7	15,2
Norveška	24,8	26,2	28,2
Poljska	-	-	23,1
Portugalska	-	15,9	16,9
Španija	20,4	21,7	19,5
Švedska	41,0	38,5	35,6
Švica	35,8	34,6	29,0
V. Britanija	29,4	27,9	28,8
ZDA	39,1	37,7	40,7
EU	29,0	27,2	25,6
Slovenija	-	-	15,5

Vir: OECD, 2001, str. 35.

3.1.1. Opredelitev dohodka

Ko govorimo o davku na dohodek moramo točno vedeti, kaj dohodek sploh je. Govorimo lahko o več vrstah (definicijah) dohodka:

- dohodek, kot sta ga definirala ekonomista Haig in Simon,
- celotni dohodek (*gross income*),
- dohodek, ki je predmet davčne obravnave (*income subject to tax*),
- davčna osnova (*taxable income*),
- dohodek po obdavčitvi oz. razpoložljiv dohodek (*after-tax income*).

Haig-Simonsova definicija dohodka

Ta definicija je osnovana na načelu nastanka dogodka (accrual principle) in ne na načelu denarnega toka (cash flow principle). Dohodek posameznika v danem obdobju je definiran kot neto povečanje sposobnosti za potrošnjo (Stanovnik, 2002, str.76):

$$Y = C + \Delta NW, \quad (3.1)$$

kjer je

Y – dohodek,

C – potrošnja,

ΔNW – sprememba realne vrednosti neto premoženja.

Konceptu dohodka, ki izhaja iz enačbe (3.1), rečemo celoviti dohodek (*comprehensive income*) in je v bistvu definiran na strani rabe dohodka. Med elemente dohodka po tej definiciji prištevamo tudi naturalno potrošnjo, pripisano najemnino (*imputed rent*) in delodajalčeve in delojemalčeve prispevke za socialno varnost, saj le-ti povečujejo zalogo pravic na bodočo potrošnjo. Nekoliko ožji pojem dohodka, ki je definiran na strani dohodkovnih virov, pa je podan z enačbo:

$$Y = E + rW + A; \quad (3.2)$$

E – dohodki od dela,

rW – dohodki od premoženja / kapitala, kjer je r stopnja donosa premoženja / kapitala,

A – avtonomni prejemi (darila, dediščine).

Ta definicija ne vključuje naturalne potrošnje, a vključuje pripisano najemnino.

Haig-Simonsov koncept dohodka je vseobsegajoč, vendar ga ne moremo neposredno uporabiti za davčne namene. Največji problem je upoštevanje načela nastanka dogodka in ne načelo denarnega toka, ki se uporablja pri obdavčevanju velike večine dohodkov. Načelo nastanka dogodka se uporablja pri nekaterih vrstah dohodka, npr. pri obdavčenju različnih nedenarnih bonitet zaposlenih (uporaba službenega avtomobila, mobilnega telefona...).

Celotni dohodek

Dohodek, ki ga je posameznik v določenem obdobju zaslužil ali kako drugače pridobil imenujemo celotni dohodek. Gre za osebne prejeme (plače in nadomestila plač, nedenarne bonitete, socialni transferji), prejeme, dosežene s priložnostnim opravljanjem storitev, kapitalski dobiček, dohodek iz dejavnosti, dohodek iz premoženja in

premoženjskih pravic, darila in dediščine. Sem štejemo tudi vse dohodke, ki so bili ustvarjeni, a ne prijavljeni pri ustreznih službah, in zato ne morejo biti predmet davčne obravnave. Za te dohodke obstajajo le ocene o njihovi višini.

Dohodek, ki je predmet davčne obravnave

Določen del celotnega dohodka ni predmet davčne obravnave. Gre za tako imenovane oprostitve (*tax exemptions*). Po metodologiji OECD (1990, str. 19) so to lahko določene obresti, socialni transferji, nedenarne bonitete, kapitalski dobički in še druge oblike dohodka. Glede socialnih prejemkov pa velja, da se načeloma obdavčujejo prejemki iz naslova socialnega zavarovanja (nadomestilo dohodka kot je npr. pokojnina, nadomestilo za čas bolezni, brezposelnosti, porodniški dopust itd.). Prejemki iz naslova socialnega varstva (različne oblike socialnih pomoči) niso predmet davčne obravnave.

Za davčne potrebe najprej naštejemo vse dohodkovne vire, ki so predmet davčne obravnave in pri vsakem od teh virov navedemo, kateri znesek predstavlja dohodek, ki je predmet davčne obravnave (bruto ali neto znesek izplačila, itd.). Če te zneske seštejemo dobimo dohodek, ki je predmet davčne obravnave.

Davčna osnova

Ko od dohodka, ki je predmet davčne obravnave, odštejemo priznane stroške, ki so nastali pri pridobivanju tega dohodka, in davčne olajšave (*deductions, allowances*), dobimo davčno osnovo.

Poznamo dve osnovni skupini davčnih olajšav. Prve so standardne olajšave, ki niso odvisne od izdatkov davkoplačevalca in so dostopne vsem, ki izpolnjujejo določene pogoje. Drugo skupino pa predstavljajo nestandardne olajšave, ki so odvisne od dejanskih izdatkov.

Za davčne olajšave sta v literaturi (Musgrave, Musgrave, 1989, str. 343) navedena dva razloga:

1. enakost – enak dohodek ne pomeni nujno enake sposobnosti plačila davkov, če imata davkoplačevalca različne pogoje (npr. velikost družine),
2. spodbuda za "zaslužno" porabo dohodka, kot je npr. darovanje v dobrodelne namene, izdatki za dobrine s pozitivnimi eksternalijami.

Poznamo še posebno obliko olajšav v obliki znižanja že izračunanega davka imenovano "tax credit", ki je lahko omejena ali neomejena. V Sloveniji tega ne poznamo.

Dohodek po obdavčitvi ali razpoložljiv dohodek

Davčno obveznost se izračuna tako, da zakonsko določeno stopnjo obdavčitve uporabimo na davčni osnovi in nato od tako izračunanega davka odštejemo še "tax credit". Če se neto davčno obveznost odšteje od celotnega dohodka, dobimo razpoložljiv dohodek ali dohodek po obdavčitvi.

3.1.2. Opredelitev enote obdavčevanja

Enota obdavčevanja je praviloma posameznik, le v nekaj državah, kot so npr. Nemčija, Francija, ZDA, je enota družina. V teh državah imajo lahko cepitveni sistem, kjer se dohodki vseh družinskih članov seštejejo, upoštevajo se olajšave in tako dobljena davčna osnova se deli z dva. Lahko pa obstaja kvocientni sistem, kjer se davčna osnova ne deli z dva ampak s številom, ki upošteva število otrok v družini (Stanovnik, 2002, str. 81).

V raziskavah lastnosti davčnega sistema enota raziskovanja ni vedno ista kot je davčna enota, še posebej, če gre za mednarodne primerjave. Če je enota proučevanja družina, je v tistih državah, kjer je enota obdavčevanja posameznik, potrebno posameznike združevati v družine. Obstaja določeno tveganje glede natančnosti podatkov, a tako je vsaj mogoča pravilna primerjava.

Pri analizi progresivnosti in prerazdeljevanja je najbolj smiselno kot enoto opazovanja upoštevati družino oz. gospodinjstvo⁶, saj se posamezni dohodki delijo med njegove člane. V mnogih sistemih je enota obdavčevanja sicer posameznik, a se pri olajšavah in prejemkih iz sistema javnih financ v veliki meri upoštevajo značilnosti družine v kateri posameznik živi (Stanovnik, 2002, str. 187).

3.2. Prispevki za socialno varnost

Ko govorimo o davku na dohodek posameznikov, je potrebno omeniti tudi prispevke za socialno varnost posameznikov, ki jih lahko obravnavamo kot obliko neposrednega obdavčenja dohodka.

Če v večini državah članicah OECD primerjamo obe vrsti davkov glede davčne osnove, davčne stopnje in prag obdavčitve, lahko ugotovimo, da obstajajo precejšnje razlike. Osnova za izračun prispevkov za socialno varnost je dohodek od dela, uporabljamo pa proporcionalno stopnjo. V veliko državah članicah prispevke plačujejo le do neke zgornje meje dohodka, ki je le malo višja od povprečne plače. Prag obdavčitve ne obstaja ali pa je nižji kot pri davku na dohodek (OECD, 1991, str. 296).

⁶ Družina in gospodinjstvo v večini primerov sovpadata.

Države se glede pomena prispevkov za socialno varnost razlikujejo med seboj. Iz tabele je razvidno, da nekatere države, kot je na primer Švedska, skoraj ne pozna prispevkov za socialno varnost, medtem ko so, na primer v Franciji in tudi v Sloveniji, davčni prihodki od prispevkov za socialno varnost večji od prihodkov, ki jih predstavljajo zbrani davki na dohodek.

Tabela 2: Davek od dohodka posameznikov in prispevki za socialno varnost kot odstotek vseh davkov leta 1990 in 1999

Država	Davek na dohodek in prispevki za socialno varnost ⁷		Prispevki za socialno varnost, ki jih plačujejo zaposleni	
	1990	1999	1990	1999
Avstrija	34,9	37,1	13,9	14,2
Belgija	41,7	40,3	10,0	9,7
Češka	-	22,7	-	9,8
Danska	55,1	54,1	2,4	3,5
Finska	38,6	36,2	0,1	4,3
Francija	25,0	26,4	13,2	8,8
Nemčija	43,8	42,4	16,2	17,3
Grčija	29,2	31,0	15,1	16,8
Madžarska	-	22,9	-	5,6
Islandija	26,8	35,1	0,3	0,2
Irska	37,1	34,0	5,2	3,9
Italija	32,6	31,9	6,3	5,5
Luksemburg	33,5	30,3	10,3	11,6
Nizozemska	47,8	15,2	23,1	-
Norveška	34,6	36,5	8,4	8,3
Poljska	-	23,1	-	-
Portugalska	25,8	26,3	9,9	9,4
Španija	27,5	25,0	5,8	5,5
Švedska	38,6	41,4	0,1	5,8
Švica	45,1	40,5	10,5	11,5
V. Britanija	34,5	36,1	6,6	7,3
ZDA	48,7	51,2	11,0	10,5
EU	36,3	33,8	9,1	8,2
Slovenija	-	35,8	-	20,4

Vir: OECD, 2001, str. 38-40;

za Slovenijo: Ministrstvo za finance, 2001.

Najbolj tehten razlog za obstoj prispevkov za socialno varnost kot samostojnega neposrednega davka je dejstvo, da država pri tem davku vodi pravo "zavarovalniško

⁷ Prispevke za socialno varnost plačujejo tudi delodajalci. V skoraj vseh državah prispevki za socialno varnost, ki jih plačujejo delodajalci, presegajo tiste, ki jih plačujejo zaposleni. V Sloveniji je obratno, saj so leta 2001 prispevki, ki so jih plačali delodajalci znašali 10,5%, prispevki zaposlenih pa kar 21% vseh davčnih prihodkov.

shemo" med plačanimi prispevki in prejetimi koristmi. Država enostavno prevzame nalogo, ki bi jo lahko izvajal tudi privatni sektor (Stanford, 1995, str. 19).

Običajna kritika prispevkov za socialno varnost je, da se cilji tega davka glede prerazdelitve dohodka in progresivnosti razlikujejo od davka na dohodek. Prispevki za socialno varnost prispevajo manjši delež k progresivnosti davčnega sistema kot davki na dohodek in v nekaterih državah dejansko zmanjšujejo splošno progresivnost.

Manjša progresivnost ali celo regresivnost prispevkov za socialno varnost ni nujno kritika, saj imamo kljub splošnemu cilju doseganja progresivnosti v davčnem sistemu še vedno lahko regresivne elemente. Določeni davki so namreč bolj učinkoviti pri doseganju prerazdelitve dohodka kot drugi. Drugi argument za manjšo progresivnost pa je pomembno dejstvo, kaj predstavljajo prispevki za socialno varnost: plačila za prihodnje koristi, izračunana po zavarovalniškem principu, ali orodje za doseg preraazdelitvenih učinkov. Če gre za plačila za prihodnje koristi, je kritika o regresivnosti neupravičena, saj prave "zavarovalniške sheme" ne smejo sistematično posegati v prerazdelitev dohodka. Vendar je potrebno povedati, da so bili v kar nekaj državah⁸ prvotni nameni o neposeganju prispevkov za socialno varnost v prerazdelitev dohodkov opuščeni.

Z obstojem dveh neposrednih davkov nastajajo stroški, še posebej, ker se v večini držav razlikujeta davčni osnovi in davčni stopnji. Kljub temu, da sistem prispevkov za socialno varnost v večini držav ne zagotavlja več poštenega donosa posameznikom na njihova plačila v obliki koristi, večina še vedno zaupa temu sistemu in bi združitev prispevkov za socialno varnost in davka na dohodek v en davek povzročilo njihovo nasprotovanje. Vsekakor pa je pri opazovanju obdavčenja dohodkov posameznikov potrebno upoštevati tudi prispevke za socialno varnost.

4. PORAZDELITEV IN PRERAZDELITEV DOHODKA FIZIČNIH OSEB

4.1. Porazdelitev dohodka in pravičnost

V tržnem gospodarstvu je porazdelitev dohodka odvisna od začetne dane porazdelitve produkcijskih faktorjev. Porazdelitev dohodkov od dela je odvisna od porazdelitve sposobnosti za delo in seveda želje po tem. Porazdelitve dohodka od kapitala je odvisna od porazdelitve premoženja, ki je lahko pridobljeno z dedovanjem, poroko ali prihranki. Poleg začetne porazdelitve faktorjev je porazdelitev dohodka odvisna tudi od cen produkcijskih faktorjev.

⁸ Do ekstremnega primera izgube "zavarovalniško poštenega" razmerja med prispevki za socialno varnost in koristmi je prišlo v Veliki Britaniji. Ob uvedbi prispevkov za socialno varnost leta 1948 so bil prispevki in koristi proporcionalni. V pol stoletja je vlada spreminjala prispevke in koristi in sedaj težko govorimo o kakršni koli zavarovalniški povezanosti med tema dvema kategorijama. V državah kontinentalne Evrope se je zavarovalniški element obdržal v večji meri.

Ni enotnega odgovora na vprašanje, kakšna porazdelitev dohodka je pravična. Obstajajo štirje alternativni kriteriji za pravično porazdelitev dohodkov. Vsi ti kriteriji bodo opisani ob predpostavkah, da je koristnost, ki jo imajo posamezniki od dohodka, poznana in primerljiva ter da je vsota dohodka, ki je na razpolago za porazdelitev, fiksna (Musgrave, Musgrave, 1989, str. 75).

4.1.1. Kriterij začetne porazdelitve

Obstaja več pogledov na to načelo:

- a) obdrži, kar lahko zaslužiš na trgu,
- b) obdrži, kar lahko zaslužiš na konkurenčnem trgu,
- c) obdrži le dohodek od dela,
- d) obdrži, kar bi lahko zaslužil na konkurenčnem trgu, če bi imeli vsi enako izhodišče na začetku.

Filozofi, kot sta bila Hobbes in Locke v drugi polovici sedemnajstega stoletja, so zagovarjali naravno pravico posameznika do sadov svojega dela in tako so dali etično podporo začetni porazdelitvi faktorjev in tržno oblikovani ceni teh faktorjev. Med modernimi filozofi je podobno stališče zavzel Robert Nozick. Načelo začetne porazdelitve je lahko čisto brez omejitev, kot je to pri prvem pogledu, ali pa je omejeno na zaslužke na konkurenčnem trgu, kjer monopolni zaslužki niso pravični.

Naslednja možnost je, da načelo začetne porazdelitve velja le za dohodke od dela in ne za dohodke od kapitala. Takšno stališče so zagovarjali klasični britanski ekonomisti, ki so trdili, da mora biti "nezaslužen" dohodek od kapitala bolj obdavčen kot dohodek od dela.

Moderna verzija načela začetne porazdelitve sankcionira le tisto neenakost, ki bi obstajala, če bi vsi ljudje imeli enako izhodišče (enako začetno porazdelitev faktorjev). Sprejeta je le neenakost, ki je rezultat razlik v sposobnosti pridobivanja zaslužka, v preferencah med delom in prostim časom ter v varčevanju. Neenakosti, ki izhajajo iz dedovanja, različnih možnosti izobraževanja in družinskega statusa niso sprejete kot pravične.

4.1.2. Utilitarni kriterij oz. kriterij koristnosti

V nasprotju z zagovorniki kriterija začetne porazdelitve, so drugi filozofi nasprotovali naravni neenakosti v sposobnostih, kot glavnemu viru razlik v ekonomskem blagostanju. Priznavajo razliko v sposobnostih, vendar po njihovem mnenju ta razlika ne sme določati porazdelitve dohodkov.

Utilitaristi so iskali odgovor na vprašanje, kako razdeliti dohodek, da bo dosežena največja vsota skupne sreče – blaginje. Če predvidevamo, da so vse individualne funkcije koristnosti enake oblike, da pri teh individualnih krivuljah mejna stopnja koristnosti dohodka pada ter da je celotna vsota dohodka družbe fiksna, nam največjo skupno blaginjo daje enaka porazdelitev dohodka. Če pa mejne stopnje koristnosti niso enake za vse posameznike, posameznik z večjo mejno stopnjo koristnosti dobi več dohodka, da je skupna blaginja največja. Posameznik z večjo mejno koristnostjo je dvakrat na boljšem: z enakim dohodkom doseže večjo koristnost in dobi večjo količino dohodka.

4.1.3. Kriterij enakosti

Razmišljanje o največji skupni ali povprečni blaginji je precej umetno. Družba sestoji iz posameznikov in ne iz vsote ali povprečja posameznikov in ni nujno, da se vsi posamezniki stremijo k maksimiranju skupne blaginje. Kriterij enakosti se osredotoča na relativni položaj med posamezniki.

Eden izmed pogledov na kriterij enakosti postavlja enakost blaginje na prvo mesto. Ta kriterij sta zagovarjala Marx in Rousseau in je v skladu s krščansko etiko. Porazdelitev dohodka je odvisna od tega, ali so funkcije koristnosti enake. Če so, potem mora biti dohodek razdeljen enakomerno med posameznike kot pri kriteriju koristnosti. Če pa mejne koristnosti dohodka posameznikov niso enake, dobi oseba z nižjo mejno koristnostjo dohodka več dohodka, kar je ravno nasprotno kot pri prejšnjem kriteriju.

Drug pogled se ukvarja z maksimiranjem najnižjega dohodka. To pravilo, ki ga je predstavil Rawls, dovoljuje neenakost dohodka le v tisti meri, ki prispeva k maksimiranju dohodka na dnu dohodkovne lestvice. Posamezniki ne vedo, kakšni bodo njihovi potencialni zaslužki, a vedo, da bi prevelika enakost zmanjšala skupno vsoto dohodkov za porazdelitev. Ker ne vedo, kakšen bo njihov položaj, in ker niso naklonjeni tveganju, bodo zahtevali takšen nivo enakosti, ki bo maksimiral najnižji dohodek. Porazdelitev dohodkov je torej odvisna od naklonjenosti tveganju.

Obstaja še kategorični pogled na enakost, kjer je spodnja meja dohodka opredeljena kot minimalna poraba dobrin (hrana, obleka, stanovanje, itd.). Stroški teh dobrin predstavljajo minimalni dohodek.

4.1.4. Kriterij pravičnosti v praksi

V resničnem življenju se opisani kriteriji kombinirajo. Pravična porazdelitev dohodka lahko pomeni porazdelitev, kjer nihče ne trpi revščine. Tako, ko je izpolnjen ta pogoj, se uporabi kriterij začetne porazdelitve.

Največjega problema v praksi ne ustvarja odgovor na vprašanje, kako ustvariti pravično družbo in razdelitev dohodka, ampak vprašanje prerazdelitve dohodka oziroma, kako in koliko spremeniti obstoječo porazdelitev. Do prerazdeljevanja v največji meri pride s politiko prerazdeljevanja skozi državni proračun z davki in socialnimi transferji. Posamezniki, ki zaradi te politike pridobijo ali izgubijo dohodek, se na to odzovejo in kot posledica lahko nastanejo dodatni stroški ali pa se spremeni velikost celotnega dohodka.

Velikost celotnega dohodka se spremeni zaradi učinka na ponudbo dela (glej poglavje 2.4.2. in 2.4.3.), a potrebno je upoštevati tudi probleme, ki jih povzročijo možni učinki prerazdelitve na varčevanje, investicije in gospodarsko rast.

4.2. Numerične in grafične mere porazdelitve dohodka

Kakšna je porazdelitev, lahko ugotovljamo z grafičnimi in numeričnimi orodji. Med grafična orodja spadata Lorenzova krivulja in krivulja koncentracije, med numerična pa Ginijev in Atkinsonov koeficient.

4.2.1. Lorenzova krivulja in Ginijev koeficient

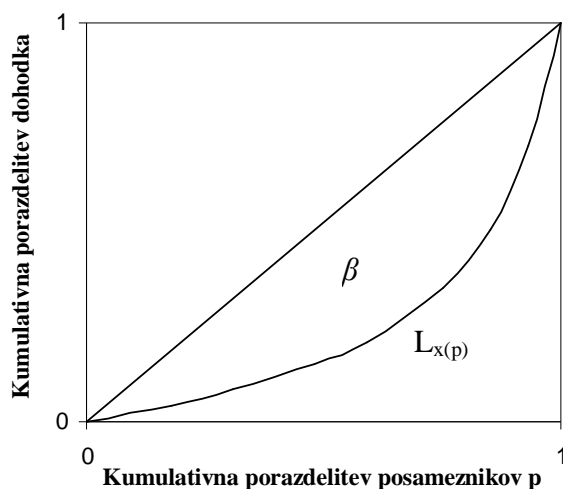
Z Lorenzovo krivuljo prikažemo razmerje med deležem ljudi, ki imajo dohodek x_i ali manj (abcisna os), in deležem celotnega dohodka, ki ga imajo ti ljudje (ordinatna os). Se pravi, da na abcisno os podamo kumulativni delež posameznikov, pri čemer so le-ti rangirani glede na velikost dohodka, na ordinatno osi pa naneseemo kumulativni deleže dohodka teh posameznikov. Če bi bil dohodek enakomerno porazdeljen, bi bila Lorenzova krivulja diagonala, ki jo imenujemo tudi črta popolne enakosti. Ko se neenakost povečuje, se večja tudi polje med črto popolne enakosti in Lorenzovo krivuljo.⁹

O Lorenzovi krivulji lahko govorimo le, če so enote razvrščene po vrednosti spremenljivke, ki jo opazujemo na ordinatni osi, od najmanjše do največje. Lahko pa narišemo krivuljo koncentracije, ki je zelo podobna Lorenzovi krivulji, le da so enote na abcisni osi rangirane glede na vrednost spremenljivke x , a se delež teh enot poveže z vrednostjo spremenljivke y . Na primer, krivuljo koncentracije za dohodke po obdavčitvi dobimo, če posameznike rangiramo po dohodku pred obdavčitvijo¹⁰, nato pa jih povežemo z ustreznim deležem dohodka po obdavčitvi (Creedy, 1999, str 413).

⁹ Običajno leži Lorenzova krivulja za dohodek po obdavčitvi bolj levo in navzgor v primerjavi z Lorenzovo krivuljo za dohodek pred obdavčitvijo, saj je običajno dohodek po obdavčitvi bolj enakomerno porazdeljen zaradi uporabe progresivnih davčnih lestvic.

¹⁰ Če bi posameznike rangirali po dohodku po obdavčitvi bi dobili Lorenzovo krivuljo za dohodke po obdavčitvi. Če je davčni sistem poroporcionalen, potem so posamezniki rangirani enako po dohodku pred in po obdavčitvi in se Lorenzova krivulja in krivulja koncentracije prekrivata. V nasprotnem primeru mora krivulja koncentracije vsaj v določenem delu ležati znotraj Lorenzove krivulje.

Slika 4: Primer Lorenzove krivulje za progresivno porazdeljen dohodek

Vir: OECD, 1990, str. 64.

Ginijev koeficient, ki ga lahko izračunamo na podlagi Lorenzove krivulje, enostavno izračunamo kot razmerje med ploščino področja β , ki ga omejujeta Lorenzova krivulja in črta popolne enakosti, ter ploščino celotnega področja pod črto popolne enakosti, oziroma kot dvakratno ploščino polja β med črto popolne enakosti in Lorenzovo krivuljo. Če gre za Ginijev koeficient za dohodek pred obdavčitvijo, ploščino izračunamo takole:

$$G_x = \frac{1}{2N^2u} \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^N |x_i - x_j|, \quad (4.1)$$

kjer je

x_i - dohodek pred obdavčitvijo i -te enote,

u - povprečni dohodek,

N - število enot v populaciji.

Prav tako lahko po analogiji z Lorenzovo krivuljo izračunamo koeficient koncentracije, ki predstavlja dvakratno ploščino polja med krivuljo koncentracije in črto popolne enakosti.

Vrednost Ginijevega koeficienta in koeficienta koncentracije je med 0 (če je dohodek popolnoma enakomerno porazdeljen) in 1 (če ves dohodek dobi le ena oseba).

Ginijev koeficient je skalarna mera in nič ne pove o obliki Lorenzove krivulje. Problem nastane, če ni izpolnjen pogoj Lorenzove dominance¹¹ in se dve Lorenzovi krivulji sekata.

¹¹ Pogoj Lorenzove dominance je izpolnjen, če imata dve porazdelitvi enako povprečno vrednost in je ena Lorenzova krivulja striktno nad drugo.

V takšnem primeru se lahko zgodi, da je vrednost Ginijevega koeficienta za popolnoma različne porazdelitve enaka. Če gre, na primer, za Lorenzovi krivulji za porazdelitev dohodkov pred in po obdavčitvi, bi na podlagi Ginijevih koeficientov lahko sklepali, da so davki popolnoma proporcionalni, kar seveda ne drži. Če se dve Lorenzovi krivulji sekata in Ginijev koeficient za ti dve porazdelitvi ni enak, lahko uporaba različnih skalarnih mer pripelje do nasprotujočih sklepov, katera porazdelitev je bolj in katera manj enaka.

4.2.2. Atkinsonov koeficient

Primerjava Lorenzovih krivulj, ki se sekata je možna z uporabo Atkinsonovega kazalca. Za takšen kazalec je potrebno predpostavljati funkcijo družbene blaginje, ki je naraščajoča funkcija dohodka. Definirati je potrebno ekvivalentni nivo enakomerno porazdeljenega dohodka Y_{ede} , to je nivo dohodka na osebo, ki bi, če bi bil enakomerno porazdeljen, zagotavljal enak nivo družbene blaginje, kot jo daje dejanska porazdelitev dohodka.

Trije ekonomisti Kolm, Atkinson in Sen so razvili kazalec neenakosti KAS (Kiefer, 1984, str. 500):

$$I = 1 - \frac{Y_{ede}}{u}, \quad (4.2)$$

kjer u predstavlja povprečni dohodek oziroma, če zapišemo drugače:

$$I = \frac{\bar{x} - Y_{ede}}{\bar{x}} \quad (4.3)$$

kjer \bar{x} predstavlja povprečni dohodek.

Največ je na tem področju delal Atkinson, ki je Y_{ede} podal z

$$Y_{ede} = \left(\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i^{1-\mathcal{E}} \right)^{\frac{1}{1-\mathcal{E}}}, \quad (4.4)$$

kjer je x dohodek, \bar{x} povprečni dohodek in \mathcal{E} stopnja averzije do neenakosti ("inequality aversion parameter"). Gre za obliko generalizirane srednje vrednosti; pri $\mathcal{E} = 0$ je Y_{ede} enak aritmetični sredini \bar{x} , pri $\mathcal{E} = 1$ je Y_{ede} enak geometrični sredini G , pri $\mathcal{E} = 2$ pa je Y_{ede} enak harmonični sredini H ¹².

¹² Za dokaz glej Martić, 1986, str.63.

Tako je kazalec neenakosti, imenovan Atkinsonov koeficient, podan z (Martić, 1986, str. 64):

$$I_{\varepsilon} = 1 - \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{x_i}{x} \right)^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}, \quad (\varepsilon \geq 0). \quad (4.5)$$

Parameter ε je odvisen od tega, kako močne so družbene preference glede enakosti in se lahko giblje v razponu od 0 do neskončnosti. Družba je naklonjena enakosti, če je $\varepsilon > 0$ in večji ko je ε , večjo težo pripisuje družba transferjem dohodka na dnu dohodkovne porazdelitve in manjšo na vrhu.

Vrednost Atkinsonovega koeficienta je odvisna od tega, kakšno težo pripišemo neenaki razdelitvi dohodka, kar jo uvršča med redke mere neenakosti, ki dopuščajo normativno presojo o družbeni blaginji. Višji ko je ε , večja je vrednost Atkinsonovega koeficienta. V empiričnih raziskavah se za ε običajno pojavljata vrednosti od 0,5 do 2. Na velikost Atkinsonovega koeficienta vpliva tudi dejanska razdelitev dohodka; bolj ko je ta enakomerna, bližja je vrednost Y_{ede} dejanski povprečni vrednosti dohodka in manjša je vrednost Atkinsonovega kazalca.

Interpretacija tega kazalca¹³ je včasih težje razumljiva. Če je vrednost $I_{\varepsilon} = 0,25$, potem lahko rečemo, da je ob predpostavki enake distribucije potrebnih le 75% dejanskega dohodka, da dosežemo isto raven družbene blaginje. Z drugimi besedami, če bi bili dohodki čisto enako porazdeljeni, bi isto raven družbene blaginje lahko dosegli s samo tremi četrtinami dohodka.

4.3. Funkcije družbene blaginje

Teoretični koncept, ki se pogosto pojavlja pri porazdelitvi in prerazdelitvi dohodka so funkcije družbene blaginje. Funkcije družbene blaginje nam omogočajo normativni pogled

¹³ Za interpretacijo Atkinsonovega kazalca je boljše enačbo le-tega (3.5) zapisati kot:

$$I_{\varepsilon} = \frac{\sum_{i=1}^N x_i - NY_{ede}}{\sum_{i=1}^N x_i},$$

kjer je $\sum_{i=1}^N x_i$ celotni dohodek in NY_{ede} skupni fiktivni enakomerno porazdeljeni dohodek, ki je v skladu s funkcijo družbene blaginje prvemu enakovreden.

na neenakost in s tem presojo, katera dohodkovna porazdelitev je boljša ali slabša.

Funkcijo družbene blaginje lahko zapišemo kot

$$W = F(U^1, U^2, U^3, \dots, U^N), \quad (4.6)$$

kjer so U^i individualne funkcije koristnosti. Družbena blaginja se poveča, če se poveča koristnost kateregakoli člana družbe, saj je družba kot celota na boljšem, če je en član na boljšem (Rosen, 1999, str.48).

4.4. Prerazdeljevanje dohodka

V prvem poglavju je kot ena od funkcij davkov omenjena prerazdelitvena funkcija z namenom, da zagotovimo družbeno sprejemljivejša porazdelitev dohodka. V teoriji večinoma velja, da večje prerazdeljevanje dohodka povzroča manjšanje učinkovitosti gospodarstva, predvsem prek manjše ponudbe dela. Tako je potrebno izbirati med večjo pravičnostjo in učinkovitostjo. Danes kar nekaj uglednih ekonomistov meni, da večja prerazdelitev dohodka lahko pozitivno vpliva na učinkovitost gospodarstva. Razvoj gospodarstev vzhodne Azije ob majhni dohodkovni neenakosti predstavlja potrditev te teze (Stanovnik, 2002, str 187).

Učinke prerazdeljevanja dohodka merimo tako, da primerjamo porazdelitev dohodka pred prerazdeljevanjem in po njem. Prerazdeljevanje dohodka država opravi s pomočjo:

- davkov, pri katerih gre za prisilni odvzem dohodka in
- socialnih transferjev, ki jih država da na podlagi izpolnjevanja določenih kriterijev in so včasih v literaturi obravnavani kot negativni davki.

Pri prerazdeljevanju je potrebno upoštevati še posredne davke in vrednost porabe dobrin in storitev javnega sektorja.

Pri analizi prerazdeljevanja je osnovna enota opazovanja gospodinjstvo, saj se posamezni dohodki delijo med njegove člane. Čeprav je v mnogih davčnih sistemih davčni zavezanec za davek na dohodek posameznik, pri olajšavah in socialnih transferjih v veliki meri upoštevajo značilnosti družine, v kateri živi posameznik.

Natančnih podatkov o plačanih posrednih davkih ter o porabi dobrin javnega sektorja ni mogoče dobiti in si je mogoče pomagati le z ocenami za določene dobrine, kot sta na primer zdravstvena oskrba in izobraževanje.

Končni dohodek gospodinjstva dobimo takole:

primarni dohodek (dohodek od dela in kapitala)
+ nadomestila dohodka (pokojnine, nadomestila za čas bolezni itd.)
+ socialni transferji (otroški dodatki, štipendije, socialne pomoči)
- neposredni davki (dohodnina)
- socialni prispevki

= razpoložljivi denarni dohodek gospodinjstva

- posredni davki
+ vrednost potrošnje dobrin javnega sektorja

= končni dohodek gospodinjstva.

Pomanjkanje podatkov ni edini problem. Enačba za izračun končnega dohodka gospodinjstev predpostavlja, da se davek na potrošnjo (davek na dodano vrednost) v celoti prevali naprej na kupce in da se neposredni davki v celoti preváljijo nazaj, torej, da jih nosijo zaposleni, kar niso čisto realne predpostavke.

5. PROGRESIVNOST NEPOSREDNIH DAVČNIH OBREMENITEV FIZIČNIH OSEB

5.1. Opredelitev progresivnosti

Progresivnost opredelimo s pomočjo davčne stopnje in davčne osnove. Povprečna davčna stopnja je razmerje med davki T in dohodkom X :

$$PDS = t(x) = \frac{T}{X}. \quad (5.1)$$

Po najbolj naravni opredelitvi je davek progresiven, če povprečna davčna stopnja narašča z dohodkom, proporcionalen, če je povprečna davčna stopnja konstantna ne glede na dohodek, in regresiven, če povprečna davčna stopnja z dohodkom pada (Musgrave, Musgrave, 1989 str. 359).

To opredelitev progresivnosti, ki jo imenujemo *progresivnost povprečnih davčnih stopenj*, formalno zapišemo kot:

$$v = \frac{\frac{T_1}{X_1} - \frac{T_0}{X_0}}{X_1 - X_0}, \quad (5.2)$$

kjer sta X_0 in X_1 dohodka dveh davčnih zavezancev in je X_1 večji od X_0 , T_1 in T_0 pa sta davčni obveznosti teh dveh davčnih zavezancev.

Davek je progresiven, če je rezultat večji od ena, proporcionalen, če je enak 1 in regresiven, če je manjši kot 1.

Pri drugi možnosti opredelitve progresivnosti lahko govorimo tudi o progresivnosti obveznosti.

$$v = \frac{T_1 - T_0}{T_0} \div \frac{X_1 - X_0}{X_0} \quad (5.3)$$

Davčni sistem je tem bolj progresiven, čim večja je elastičnost davkov glede na dohodek. Gre torej za razmerje med odstotno spremembo davkov in dohodkov. Davek je proporcionalen, regresiven in progresiven, če je rezultat enak, manjši ali večji od 1.

Progresivnost je možno opredeliti tudi kot progresivnost razpoložljivega dohodka:

$$v = \frac{(X_1 - T_1) - (X_0 - T_0)}{X_0 - T_0} \div \frac{X_1 - X_0}{X_0}, \quad (5.4)$$

ki meri elastičnost dohodka po obdavčitvi glede na dohodek. $V = 1$ zopet pomeni proporcionalen davek, vendar progresivnost oziroma regresivnost sedaj prikazuje rezultat manjši oziroma večji od 1.

Kakwani je takole opredelil progresivnost: "Davčni sistem je proporcionalen, če je elastičnost davkov enaka 1 za vse ravni dohodka. O progresivnem davčnem sistemu govorimo, kadar je elastičnost davkov večja od 1 in o regresivnem kadar je manjša od ena (Kakwani, 1977, str. 71)". Lahko tudi rečemo, da je davčni sistem progresiven, proporcionalen in regresiven, kadar je mejna davčna stopnja večja, enaka ali manjša od povprečne davčne stopnje. Enostavni kazalec progresivnosti je torej:

$$\frac{d(t(X))}{dX} = \frac{m(X) - t(X)}{X}, \quad (5.5)$$

kjer je $t(X)$ povprečna davčna stopnja pri ravni dohodka X , $m(X)$ pa mejna davčna stopnja pri isti ravni dohodka. Mejna davčna stopnja je razmerje med spremembo davkov in spremembo dohodka:

$$MDS = m(X) = \frac{\Delta T}{\Delta X}. \quad (5.6)$$

Davek od dohodka fizičnih oseb je v večini držav v obliki stopničaste progresije, kar pomeni, da imamo v posameznih dohodkovnih razredih različne mejne davčne stopnje. V primeru stopničaste progresije je povprečna davčna stopnja nujno nižja od mejne davčne stopnje. Poznamo še indirektno in navadno progresijo. O indirektni progresiji govorimo, če se davek plačuje šele, ko dohodek preseže neki prag, nad tem pragom pa velja proporcionalna davčna stopnja. Pri navadni progresiji raste povprečna davčna stopnja iz razreda v razred, kar pomeni, da velja zvišana stopnja za celotno obdavčljivo osnovo, ne pa samo za osnovo v tekočem razredu. Po prehodu v višji dohodkovni razred se davčna obremenitev močno poveča, kar skušajo davčni predpisi največkrat omiliti s pravilom, da se davek ne sme povečati bolj, kot se je povečala osnova (Rupnik, 1997, str. 11).

Vse zgoraj opisane definicije oz. mere progresivnosti imajo isto slabost, saj merijo progresivnost le v določeni točki. Progresivnost je običajno različna v različnih dohodkovnih razredih in takšna mera ne more oceniti progresivnosti celotnega davčnega sistema.

5.2. Progresivnost in efektivna davčna stopnja

Zakonske stopnje obdavčitve, ki so razmerje med zavezančevo dokončno davčno obveznostjo in njegovo davčno osnovo, ne pokažejo prave slike o progresivnosti davčnega sistema. Dejansko davčno poseganje v dohodek posameznika pokaže dejanska davčna stopnja (*effective tax rate*), ki prestavlja odstotno razmerje med dokončno posameznikovo davčno obveznostjo in njegovim celotnim dohodkom.

Pri opazovanju progresivnosti nas tudi zanima, kako se s spreminjanjem mejne davčne stopnje spreminja dejanska davčna stopnja in količina plačanih davkov. Kasten, Sammartin in Toder (1990, str. 34) menijo, da je v primeru spremembe mejnih davčnih stopenj, pri izračunu nove efektivne davčne stopnje potrebno upoštevati tudi implicitni davek, ki je povezan z vedenjskim odzivom. V primeru zvišanja mejnih davčnih stopenj je to zmanjšanje dohodka, do katerega je prišlo zaradi vedenjskega odziva na višje davčne stopnje. Takšna mera zahteva predvidevanje vedenjskih odzivov na spremembo davčnih stopenj.

Statične mere učinka sprememb mejnih davčnih stopenj običajno merijo zaslužek ali izgubo kot spremembo v plačanih davkih glede na prvotni dohodek. Vendar se zaradi vedenjskega odziva na spremenjene mejne davčne stopnje spremenijo tako plačani davki kot tudi dohodki. Če se npr. davkoplačevalec na zmanjšanje mejnih davčnih stopenj odzove s povečanjem obdavčljivega dohodka, njegov odziv poveča tako plačane davke kot tudi dohodek. Ker gre za prostovoljen odziv davkoplačevalca na znižanje mejnih davčnih stopenj, mora korist od večjega odhodka presegati izgubo od izgubljenega prostega časa in

višjih davkov. Statične mere tako precenjujejo zmanjšanje plačanih davkov, a podcenjujejo povečanje blaginje davkoplačevalca.

V primeru povečanja mejnih davčnih stopenj se davkoplačevalci odzovejo z zmanjšanjem obdavčljivega dohodka, kar zmanjša količino plačanih davkov in poveča njihovo blaginjo. Statične mere precenjujejo tako povečanje plačanih davkov, kot tudi zmanjšanje koristnosti.

Korist davkoplačevalcev je vedno višja od ocene statičnih mer o spremembi plačila davkov glede na prvotni dohodek, ne glede na to, ali se mejne davčne stopnje povečajo ali zmanjšajo. Spremembe relativnih cen povzročijo, da je prvotno vedenje (izbira količine dela in zaslužka) neoptimalno in sprememba vedenja vedno prinese povečanje koristnosti.

Ocena, ki jo dobimo s primerjanjem plačanih davkov in dohodka po vedenjski prilagoditvi, dejansko kaže več koristi, kot jo sprememba davčne stopnje prinaša v resnici. Prava mera spremembe v blagostanju je vmes med dvema statičnima merama sprememb plačanih davkov.

5.3. Progresivnost in opredelitev dohodka

Vprašanje je, kateri dohodek se dejansko upošteva pri merjenju progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev. V prejšnjem poglavju smo zapisali, da je potrebno upoštevati celotni dohodek, saj je dohodek, ki ni predmet davčne obravnave, dejansko obdavčen po davčni stopnji 0. Obdavčenje dohodka po nulti stopnji ravno tako vpliva na progresivnost, kot obdavčenje po pozitivni davčni stopnji.

Lahko se upošteva še širšo kategorijo od celotnega dohodka in se z upoštevanjem vrednosti prostega časa, bonitet delodajalcev (ne le prispevkov za socialno zavarovanje) in pripisanega dohodka od trajnih dobrin (ne le nepremičnin) približa ekonomski definiciji dohodka. Pechman (1985) je v definicijo dohodka vključil tudi pripisane dohodke od najemnin lastnikov stanovanj, nedenarna vladna "darila" (npr. zdravstvene storitve) in pripisane namesto realiziranih kapitalskih dobičkov (Gale, 1990, str. 54).

Odločitev o tem, kako široko kategorijo dohodka bomo upoštevali, vpliva na efektivno davčno stopnjo. Če so "dodatne" komponente dohodka drugače porazdeljene kot celotni dohodek, odločitev o širši kategoriji dohodka vpliva tudi na mero progresivnosti davčnega sistema.

V študijah progresivnost in ostalih lastnosti davčnega sistema se uporabljajo različno široke opredelitve dohodka. Ankrom (1993, str. 122) je v definicijo dohodka vključil celo prispevke (za socialno varnost in zdravstveno zavarovanje), ki jih plača delodajalec. Po

ugotovitev ekonomistov je ponudba dela v zahodni Evropi tako neelastična, da breme prispevkov, ki jih plača delodajalec v resnici v celoti odpade na zaposlene. V Sloveniji se zaradi dostopnosti podatkov lahko upošteva le dohodek, ki je predmet davčne obravnave.

Poraja se tudi vprašanje, kateri časovni okvir dohodka je najbolj primeren za raziskave porazdelitvenega učinka davčnega sistema. V primerjavi z letnim dohodkom, je življenjski dohodek (*life-time income*) običajno boljši za ugotavljanje progresivnosti davčnega sistema. Letni dohodek je namreč pod vplivom velikih razlik v zasluhkih v posameznih letih, povezave med starostjo in zasluhki, velikih, a nerednih kapitalskih dobičkov in ostalih faktorjev (Gale, 1990, str. 51). Z upoštevanjem življenjskega dohodka se torej lahko izognemo merjenju prerazdeljevanja dohodka znotraj življenjskega obdobja vsakega posameznika in merimo le prerazdeljevanje med posamezniki.

Do življenjskega dohodka lahko pridemo na dva načina. Po prvem poiščemo panel gospodinjstev ali posameznikov, za katere obstajajo dobri podatki o njihovih dohodkih, nato pa se imputira profil njihovih življenjskih dohodkov. Slabost tega pristopa je nesposobnost meriti spremembe v vrednosti premoženja, kar lahko povzroči sistematično napako. Druga možnost je, da predpostavljamo, da je potrošnja skozi življenjsko obdobje relativno enakomerna, in zato lahko služi kot dober približek življenjskemu dohodku. Ta pristop se v celoti izogne problemu merjenja sprememb v premoženju.

5.4. Kazalci progresivnosti

Veliko je načinov, ki omogočajo določitev stopnje progresivnosti davčnega sistema. Vsak od načinov da različne rezultate, odvisno od tega, katera definicija in metoda merjenja progresivnosti je bila uporabljena. Vsaka mera celotne progresivnosti je povezana s porazdelitvijo dohodka. To dejstvo je poudaril Suits (1977, str. 752), ki pravi, da regresivnost davka na dodano vrednost ne izhaja iz davka samega. Davek na dodano vrednost je regresiven zaradi neenake porazdelitve dohodka. Zato je osrednja točka vsake mere celotne progresivnosti porazdelitev dohodka.

Glede na to, kaj določa vrednost kazalcev progresivnosti, le-te lahko razdelimo na dve skupini (Kiefer, 1984, str. 497):

1. strukturni kazalci, ki so funkcija razmerja med dohodkom in davki na ta dohodek (struktura davkov),
2. distribucijski kazalci, ki so funkcija tako davčne strukture kot tudi porazdelitve dohodka.

Formalno lahko zapišemo skupino strukturnih kazalcev kot:

$$P_s = P_s[T(y)] \quad (5.7)$$

in skupino distribucijskih kazalcev kot:

$$P_d = P_d [T(y), f(y)], \quad (5.8)$$

kjer je

$T = T(y)$ - davčna funkcija,

y - dohodek,

T - davek obračunan na dohodek y in

$f(y)$ - funkcija porazdelitve dohodka.

Strukturni kazalci se računajo za različne dohodkovne razrede in se lahko na podlagi sprememb teh kazalcev po dohodkovnih razredih sklepa o progresivnosti. Običajno se računajo naslednji strukturni kazalci: decilno razmerje (D_9/D_1), efektivna davčna stopnja za posamezne razrede, porazdelitev dohodkov in davkov po dohodkovnih razredih, itd..

Bolj zanimivi za proučevanje so distribucijski kazalci. Različni avtorji so proučevali mere progresivnosti davčnega sistema. Distribucijske kazalce lahko razporedimo v dve veliki skupini:

- kazalci progresivnosti na osnovi Ginijevega koeficienta oz. koeficienta koncentracije,
- kazalci progresivnosti na osnovi Atkinsonovega kazalca.

Najbolj pogosto citirani v literaturi in uporabljeni so spodaj opisani kazalci.

5.4.1. Kazalci progresivnosti na osnovi Ginijevega koeficienta oz. koeficienta koncentracije

Kazalcev je več, vendar so v literaturi največkrat citirani kazalci naslednjih avtorjev:

- Musgrave in Thin; njun kazalec se imenuje tudi kazalec efektivne progresivnosti (EP),
- Reynolds in Smolensky (RS),
- Kakwani (P),
- Suits (S).

Kazalec efektivne progresivnosti (EP)

Avtorja tega kazalca, ki temelji na Ginijevem koeficientu, sta Musgrave in Thin (1948):

$$EP = \frac{1 - G_y}{1 - G_x}, \quad (5.9)$$

kjer je

G_y - Ginijev koeficient za dohodek po obdavčitvi in
 G_x - Ginijev koeficient za dohodek pred obdavčitvijo.

Kazalec efektivne progresivnosti računa proporcionalno spremembo med porazdelitvijo dohodka pred in po obdavčitvi (Kiefer, 1984, str. 498). Davek je progresiven, če je $EP > 1$, proporcionalen, če je $EP = 1$ in regresiven, če je $EP < 1$, saj je progresivni davčni sistem povezan z zmanjšanjem dohodkovne neenakosti, medtem ko je regresivni davčni sistem povezan s povečanjem neenakosti.

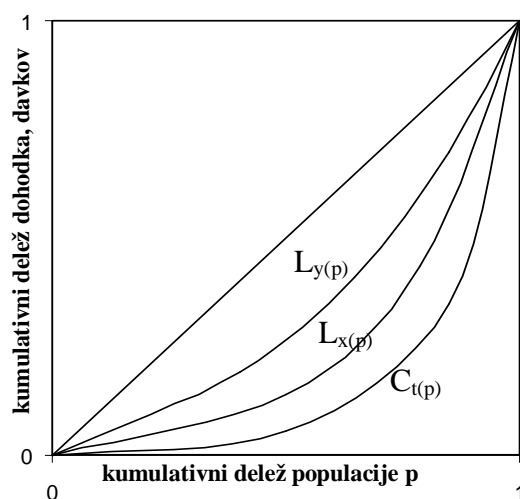
Kazalec Reynolds-Smolensky (RS)

Reynolds in Smolensky (1977) uporabljata absolutno razliko med Ginijevimi koeficienti za merjenje učinka davčnega sistema na porazdelitev dohodka (1984, Kiefer, str. 498):

$$RS = G_y - G_x. \quad (5.10)$$

Davek je progresiven, če je $RS < 0$, proporcionalen, če je $RS = 0$ in regresiven, če je $RS > 0$.

Slika 5: Lorenzovi krivulji za dohodek pred in po obdavčitve ter krivulja koncentracije za davke¹⁴

Vir: OECD, 1990, str. 63.

¹⁴ Pri grafu je potrebno upoštevati, da abscisa os za Lorenzove krivulji $L_{y(p)}$ in $L_{x(p)}$ nista enaki, saj so pri prvi davkoplačevalci razporejeni po dohodku po obdavčitvi, pri drugi pa po dohodku pred obdavčitvijo. Pri krivulji koncentracije $C_{t(p)}$ so davkoplačevalci razporejeni po dohodku pred obdavčitvijo.

Kazalec Kakwani (P)

Kakwani (1977, str. 73) je razvil kazalec progresivnosti, ki primerja koeficient koncentracije za davek in Ginijev koeficient za dohodek pred obdavčitvijo:

$$P = C_t - G_x \quad (5.11)$$

Davek je progresiven, če je krivulja koncentracije za davke bolj konkavna kot Lorenzova krivulja za dohodek pred obdavčitvijo, torej če je $P > 0$. O proporcionalnem davku lahko govorimo, kadar je $P = 0$, in o regresivnem davku, kadar je $P < 0$.

Grafično kazalec P (glej Slika 6, na str. 36) predstavlja dvakratnik ploščine med $C_{t(p)}$ in $L_{x(p)}$, kar formalno zapišemo kot:

$$P = 2 \int_0^1 [L_x(p) - C_t(p)] dp. \quad (5.12)$$

Zelo uporabna lastnost kazalca progresivnosti P je, da je kazalec progresivnosti P za skupino davkov enak tehtani aritmetični sredini kazalcev P za posamezne davke, kjer so uteži dejanske davčne stopnje za posamezni davek (Kakwani, 1997, str. 74).¹⁵

Kakwani je dokazal tudi naslednje. Razpoložljivi dohodek (dohodek po obdavčitvi) y za posameznika je:

$$y = x - T(x), \quad (5.13)$$

kjer je T davčna funkcija, x pa dohodek pred obdavčitvijo.

Če to enačbo (5.13) odvajamo, dobimo:

$$\frac{dy}{dx} = 1 - \frac{dT}{dx}. \quad (5.14)$$

Če

$$\frac{dT}{dx} < 1, \text{ potem velja} \quad (5.15)$$

$$\frac{dy}{dx} > 0, \quad (5.16)$$

¹⁵ Dokaza avtor v tem članku ne navaja. Za dokaz glej Kakwani (1980 in 1986).

kar z besedami pomeni, da je dohodek po obdavčitvi y nepadajoča funkcija dohodka pred obdavčitvijo x , pod pogojem, da je mejna davčna stopnja manj kot ena za vse dohodke. Če je ta pogoj izpolnjen, je razmerje med Ginijevim koeficientom za dohodek pred in po obdavčitvi naslednje¹⁶:

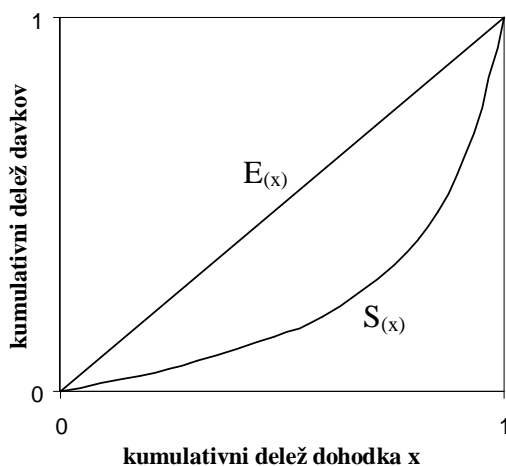
$$G_y = G_x - \frac{tP}{(1-t)} \quad (5.17)$$

kjer je t povprečna davčna stopnja. Tako je neenakost dohodka po obdavčitvi, merjena z Ginijevim koeficientom, funkcija treh dejavnikov: neenakosti dohodka pred obdavčitvijo, povprečne davčne stopnje in kazalca progresivnosti P .

Kazalec Suits (S)

Kazalec, ki ga je predstavil Suits (1977, str. 747), meri koncentracijo davčnih obveznosti glede na koncentracijo dohodka pred obdavčitvijo. Kazalec dobimo, če ga izračunamo kot koeficient koncentracije, kjer je kumulativna porazdelitev davkov na vertikalni osi in kumulativna porazdelitev dohodka pred obdavčitvijo na horizontalni osi. Davek je progresiven, če je $S > 0$, proporcionalen, če je $S = 0$ in regresiven, če je $S < 0$.

Slika 6: Krivulja koncentracije avtorja Suits

Vir: Suits, 1977, str. 749.

Grafično vrednost kazalca S predstavlja dvakratnik ploščine polja med črto popolne enakosti $E(x)$ in krivuljo koncentracije $S(x)$. Formalno to zapišemo kot:

¹⁶ Dokaza avtor v tem članku ne navaja. Dokaz je na voljo v člankih naslednjih avtorjev: Pfähler (1987, str.1-31) in Duclos (1994, str. 20).

$$S = 2 \int_0^1 [E(x) - S(x)] dx. \quad (5.18)$$

Kazalca S in P sta si podobna, vendar obstajajo tudi razlike. Kazalec S lahko doseže vrednosti med -1 v primeru, ko ves davek plača oseba brez dohodka, ter 1 , ko ves davek bremeni le osebo z najvišjim dohodkom. Vrednost kazalca P se lahko giblje med -2 , v primeru popolne neenakosti dohodka in davka, ki bremeni le osebo brez dohodka, ter 1 , ko gre za popolnoma enakomerno porazdeljen dohodek in davek, ki ga plača le oseba z najvišjim dohodkom. Velika vsebinska razlika je ta, da kazalec P temelji na porazdelitvi dohodka glede na porazdelitev davkoplačevalcev, medtem ko kazalec S primerja porazdelitev dohodka in porazdelitev davkov.

Avtorji Formby, Seaks in Smith (1981) so po preračunavanju prišli do naslednje povezave med merama:

$$P = 2 \int_0^1 [L_x(p) - C_t(p)] dp, \quad (5.19)$$

$$S = 2 \int_0^1 [L_x(p) - C_t(p)] L_x'(p) dp. \quad (5.20)$$

Primerjava enačb (4.17) in (4.18) kaže, da je edina razlika med opisanima kazalcema progresivnosti izraz $L_x'(p) dp$, ki pomeni naklon Lorenzove krivulje (Formby, Seaks, Smith, 1984, str. 303).

Značilnosti kazalcev na podlagi koeficienta koncentracije

Čprav vse opisane mere progresivnosti temeljijo na konceptu Ginijevega koeficienta, je potrebno razlikovati med dvema pristopoma (The Personal Income Tax Base, 1990, str. 228). V prvo skupino spadajo kazalci, ki primerjajo Lorenzove krivulje za dohodek pred in po obdavčitvi. Nanje vplivata tako dva dejavnika: porazdelitev davkov in velikost teh davkov glede na dohodek (t.j. povprečna davčna stopnja). To so kazalci avtorjev Musgrave-Thin in Reynolds-Smolensky in jih lahko imenujemo tudi redistribucijski kazalci (Kiefer, 1984, str. 505), saj merijo redistribucijski učinek.

Druga skupina kazalcev obravnava dohodke in davke posebej, torej primerja porazdelitev davkov in dohodkov pred obdavčitvijo. Ti kazalci niso odvisni od povprečnih davčnih stopenj in se njihova vrednost ne spremeni, če se davki povečajo, a njihova porazdelitev ostane nespremenjena. Sem lahko štejemo kazalce Kakwanija in Suitsa, ki jih Kiefer (1984, str. 505) imenuje tudi kazalci neodvisni od davčne lestvice.

Opisana značilnost lahko povzroči, da dva kazalca, ki sicer temeljita na Ginijevem koeficientu, a spadata vsak v svojo zgoraj omenjeno skupino, drugače razporedita države glede progresivnosti davčnih obremenitev. Na primer, kazalca P in S lahko pokažeta, da so davki bolj progresivni v državi A kot v državi B, saj je to na primer razvidno iz porazdelitve davčne obveznosti po decilnih razredih v obeh državah. Kazalca RS in EP lahko pokažeta čisto drugačno sliko in so glede na ta dva kazalca davki bolj progresivni v državi B kot v državi A, ker imajo davki v državi B mnogo višji vpliv na porazdelitev dohodkov po obdavčitvi, saj so povprečne davčne stopnje bistveno višje.

Katera skupina kazalcev je boljša? Kazalci neodvisni od davčne lestvice (P in S) ne merijo odnosa med davčno obveznostjo in dohodkom (*ability-to-pay*), ker so občutljivi na spremembe v porazdelitvi dohodka. Če, na primer, ostanejo davki nespremenjeni in se spremeni le porazdelitev dohodkov, bodo ti kazalci pokazali spremembo v progresivnosti. Prav tako ne merijo učinka davčnega sistema na porazdelitev dohodka, na kar kaže dejstvo, da lahko ti kazalci ostanejo nespremenjeni, če se npr. spremeni povprečna davčna stopnja, kar ne spremeni porazdelitve davkov po decilnih razredih. Ta problem je aktualen, če računamo P ali S na podatkih različnih držav ali časovnih obdobjih, kjer so porazdelitve dohodka pred obdavčitvijo različne.

Običajno damo prednost redistributivnim kazalcem (EP in RS), kadar je poudarek na vplivu davkov na porazdelitev dohodka. Kazalci, ki so neodvisni od davčne lestvice (P in S), pridejo v poštev takrat, kadar o progresivnosti govorimo kot o vprašanju kako se, na primer, po decilnih razredih porazdeljujejo davki glede na porazdelitev neobdavčenega dohodka.

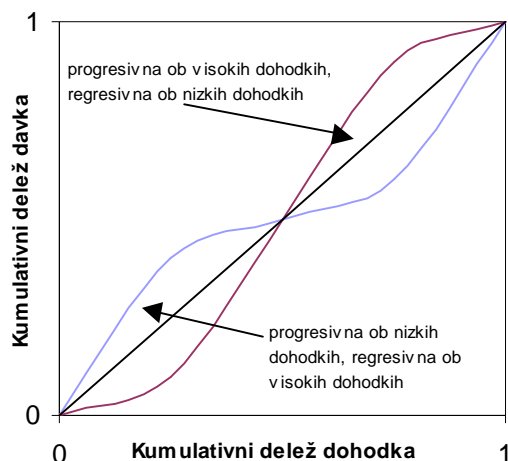
Pomanjkljivosti kazalcev na podlagi koeficienta koncentracije

Kot je že v poglavju 4.2.1. omenjeno, Ginijev koeficient in vsi kazalci, ki temeljijo na njem, merijo povprečno progresivnost davkov oziroma davčnih sistemov čez celotno porazdelitev dohodkov in ne povedo nič o sami obliki Lorenzove krivulje. Ginijev koeficient ne identificira lokacije spremembe v progresivnosti ter je manj občutljiv na spremembe na robovih porazdelitve dohodka, najbolj občutljiv pa je na spremembe na sredini (okoli modusa) porazdelitve.

Kadar se Lorenzovi krivulji za dohodke pred in po obdavčitvi sekata, je obdavčitev na določenem delu progresivna in na drugem regresivna. Isti problem imamo, če primerjamo davčni sistem med državama ali davčni sistem iste države v določenem časovnem obdobju. Mere povprečja ob takšnih okoliščinah pokažejo vse svoje slabosti. Porazdelitvi z enakim povprečjem imata lahko različen standardni odklon, tisti z enakim standardnim odklonom pa imata lahko zelo različno asimetričnost.

Pri koeficientu avtorja Suitsa je le ena sama krivulja in ne pride do križanja med krivuljami, a se problem pokaže drugače. Suitsova krivulja seka črto popolne enakosti, kar zopet pomeni, da so davki za določeno raven dohodkov progresivni, za drugo pa regresivni¹⁷. Najbolj nazorna je grafična predstavitev:

Slika 7: Krivulja koncentracije za dva davčna sistema s $S=0$

Vir: Suits, 1977, str. 752.

Slika 7 primerja krivulji za dva davka, kjer je ena progresivna pri nižjih dohodkovnih razredih in regresivna pri višjih ter obratno. Geometrijsko koeficient S prikazuje ploščino med krivuljo in diagonalo, kjer je ploščina za polje pod diagonalo pozitivna in za polje nad diagonalo negativna. Za obe krivulji je vrednost $S = 0$, kar kaže na to, da sta davka proporcionalna, kar seveda ne drži.

V takem primeru so kazalci na podlagi Ginijevih koeficientov nezadostna podlaga za sprejemanje vsakršnih odločitev, saj ne prikaže informacije o asimetričnosti porazdelitve in ne števila ljudi, za katere je davek progresiven. Odločitev o tem, katera porazdelitev je bolj progresivna, je odvisna od teže, ki jo pripišemo progresivnosti na različnih delih porazdelitve. V poštev pride Atkinsonov teorem, ki ga lahko v skrajšani obliki interpretiramo takole (Formby, Smith, Sykes, 1986, str. 115): "Če se Lorenzovi krivulji sekata, ne moremo sprejeti odločitve o primerjavi neenakosti dohodkov, če ne poznamo funkcije družbene blaginje".

¹⁷ Če delamo primerjavo med davčnima sistemoma dveh držav in primerjamo Lorenzovi krivulji za dohodke po obdavčitvi in krivulji koncentracije za kazalec progresivnosti S , ni vedno nujno, da se sekata Lorenzovi krivulji, če se sekata krivulji koncentracije za kazalec progresivnosti S (Formby, Smith, Skyes, 1986, str. 117). Prav tako ni nujno, da se sekata Lorenzovi krivulji za dohodke po obdavčitvi, če se sekata krivulji koncentracije za davke. Kazalca progresivnosti S in P po mnenju avtorjev Formby, Smith in Skyes (1987, str. 117) ne zadostujeta vedno načelu Lorenzove dominancije, medtem ko redistribucijski kazalci nimajo teh težav. Calmus (1986, str. 120) nasprotuje takšni kritiki in pravi, da se načelo Lorenzove dominantnosti nanaša le na prave Lorenzove krivulje in ne na krivulje koncentracije.

5.4.2. Kazalci progresivnosti na osnovi Atkinsonovega kazalca

Iz te mere neenakosti izhajata dva kazalca progresivnosti (Kiefer, 1984, str. 500):

- kazalec avtorjev Blackorby-Donaldson in
- kazalec avtorja Kiefer.

Kazalec Blackorby-Donaldson

$$BD_{\epsilon} = \frac{1 - I_a}{1 - I_b} - 1, \quad (5.21)$$

kjer sta I_a in I_b Atkinsonova kazalca neenakosti za dohodke po in pred obdavčitvijo. Davek je progresiven, če je $BD > 0$, proporcionalen, če je $BD = 0$, in regresiven, če je $BD < 0$.

Kazalec Kiefer

Po Kieferjevem mnenju kazalec BD ni najbolj primeren, saj ima enaka sprememba Y_{ede}/u manjšo težo pri bolj enako razporejenem dohodku ($(Y_{ede}/u)_b$ je visok), kot pri manj enako razporejenem dohodku ($(Y_{ede}/u)_b$ je nizek). Pomembnost napredka v enakosti porazdelitve dohodka na različnih ravneh neenakosti je namreč že upoštevana v funkciji družbene blaginje, na kateri temelji kazalec I . Zato je Kiefer predstavil nov kazalec:

$$K_{\epsilon} = I_b - I_a. \quad (5.22)$$

Enako kot pri BD je davek progresiven, če je $K > 0$, proporcionalen, če je $K = 0$, in regresiven, če je $K < 0$.

5.4.3. Glavne značilnosti obeh skupin kazalcev progresivnosti

Obe skupini kazalcev progresivnosti zadovoljujeta naslednja splošna načela (Caminada, Goudswaard, 2000, str 27):

1. načelo simetrije: sprememba dohodkov na način, da se ne spremni Lorenzova krivulja, ne sme spremeniti vrednosti kazalca;
2. načelo transferjev in Pigou-Daltonovo načelo: transfer od visokih k nizkim dohodkom mora zmanjšati vrednost kazalca;
3. načelo homogenosti: proporcionalna rast vseh dohodkov ne sme spremeniti vrednosti kazalca;

4. načelo Lorenzove dominance (Lorenz Dominance Theorem): porazdelitev, za katero je Lorenzova krivulja bolj oddaljena od diagonale, je bolj neenaka od porazdelitve, katere Lorenzova krivulja leži znotraj prve in zato mora imeti kazalec za drugo porazdelitev nižjo vrednost.

Lastnosti koeficientov:	Gini	Atkinson
• lahko razumljiv	+++	+
• omogoča normativno presojo	-	+
• občutljiv na nizke dohodke	-	odvisno od izbire ϵ
• občutljiv na povprečne dohodke	+	odvisno od izbire ϵ
• občutljiv na visoke dohodke	-	odvisno od izbire ϵ
• občutljiv na spremembe v porazdelitvi dohodkov	-	+

Očitno ni ene najboljše mere progresivnosti. Vse imajo svoje prednosti in pomanjkljivosti in le prikaz večih mer skupaj nam lahko da celotno sliko. Vedeti moramo tudi, da so vsi ti koeficienti ordinalni in ne povedo, koliko bolj progresiven je določen davčni sistem od drugega.

5.4.4. Ostali kazalci progresivnosti

Poleg teh dveh glavnih skupin kazalcev progresivnosti, obstaja še nekaj kazalcev, ki so vredni omembe, vendar zaradi manjše uporabne vrednosti ne bodo predmet empiričnega sklopa magistrskega dela.

Kazalec Robin Hood je enak maksimalni vertikalni razdalji med Lorenzovo krivuljo in črto popolne enakosti. Vrednost kazalca je približek deleža dohodka, ki se prenese od posameznikov z nadpovprečnim dohodkom k posameznikom s podpovprečnim dohodkom, z namenom doseči enakost v porazdelitvi dohodkov.

$$RH = \frac{\sum_{i=1}^N |y_i - \mu|}{2\mu N}, \quad (5.23)$$

kjer je μ povprečni dohodek. Vrednost kazalca se zmanjša za vsak transfer od nadpovprečnega k podpovprečnemu dohodku, vendar ne izpolnjuje načela transferjev, saj je neobčutljiva za vsak transfer dohodka, ki ne gre "čez povprečje" (Caminada, Gouswaard, 2000, str. 24).

Theilovo mero entropije predstavlja:

$$T = \frac{1}{N\mu} \sum_{i=1}^n y_i \ln \frac{y_i}{\mu}. \quad (5.24)$$

Mera lahko zavzame vrednost od 0 do $\ln N$, pri čemer višja vrednost predstavlja bolj enako porazdelitev dohodka. Theil-ova mera je pogosto uporabljena, ker prikaže progresivnost med dohodkovnimi razredi in znotraj razredov.

RSA_i (Relative Share Adjustment) in RSA_g kazalec progresivnosti sta dva komplementarna kazalca progresivnosti.

$$RSA_i = y_i/x_i, \quad (5.25)$$

kjer x_i predstavlja delež dohodka pred obdavčitvijo i -tega razreda in y_i delež dohodka i -tega razreda po obdavčitvi.

RSA_g pa je globalni kazalec progresivnosti in je enak absolutni spremembi v neenakosti, ki izvira iz obdavčenja, kot pri Theilovem kazalcu. Izračunamo jo kot povprečje logaritmov RSA vseh razredov:

$$\sum p_i \ln \frac{y_i}{x_i} = \sum p_i \ln \frac{P_i}{x_i} - \sum p_i \ln \frac{P_i}{y_i} \quad (5.26)$$

RSA_g lahko razstavimo na kazalca progresivnosti znotraj razredov in med razredi (Baum, 1998, str. 447-449).

5.5. Progresivnost in prerazdeljevanje

Ves čas govorimo o progresivnosti in prerazdeljevanju. Z davki se prerazdeljuje dohodek od tistih z večjim dohodkom k tistim z manjšim dohodkom. S progresivnostjo davčnega sistema se skuša doseči isti cilj. Vendar progresivnost in prerazdeljevanje nista sinonima.

Med rangiranjem posameznih davkoplačevalcev glede na dohodek pred obdavčitvijo in glede na dohodek po obdavčitvi običajno pride do razlik. Ta učinek imenujemo prerangiranje (*re-ranking*). Povzročijo ga davčno pomembne razlike med davkoplačevalci, ki pa niso razlike v dohodkih. Takšno prerangiranje ima nasprotni učinek na vertikalno prerazdeljevanje, ki je cilj progresivnega davčnega sistema (Creedy, 1999, str. 415). Nekateri avtorji, med njimi tudi Atkinson in Plotnick, sta učinek prerangiranja enačila z učinkom horizontalne nepravilnosti. Menila sta, da do učinka prerangiranja lahko pride le,

če je kršeno načelo horizontalne pravičnosti, ki zahteva enako obravnavanje enakih, oziroma enako obdavčenje oseb z enakim dohodkom (Aronson, Lambert, 1994, str. 274).

Brez prerangiranja bi bili Lorenzova krivulja in krivulja koncentracije za dohodek po obdavčitvi identični. Isto velja za Ginijev koeficient G_y in koeficient koncentracije C_y . Obseg horizontalne nepravičnosti torej pokaže razlika med omenjenima koeficientoma:

$$R = G_y - C_y. \quad (5.27)$$

Zgornjo enačbo imenujemo Atkinson-Plotnikov kazalec prerangiranja. Koeficient koncentracije zahteva rangiranje po dohodku pred obdavčitvijo in Ginijev koeficient zahteva rangiranje po dohodku po obdavčitvi. Če je vrednost $R = 0$, pomeni, da sprememb v rangiranju ni.

Mere progresivnosti, ki temeljijo na koeficientu koncentracije, je Kakwani (1987, str. 433)¹⁸ povezal z Atkinson-Plotnikovim kazalcem prerangiranja, s katerim je meril obseg horizontalne nepravičnosti. Če ni izpolnjen pogoj, da je dohodek po obdavčitvi y nepadajoča funkcija dohodka x (glej enačbi (5.15) in (5.16)), se enačba (5.17) spremeni takole:

$$G_x - G_y = \frac{tP}{(1-t)} - R, \quad (5.28)$$

kjer je R kazalec prerangiranja, ki meri obseg horizontalne nepravičnosti. Če v enačbo (5.28) namesto R vstavimo Atkinson-Plotnikov kazalec, dobimo

$$C_y = G_x - \frac{tP}{(1-t)} \quad (5.29)$$

Leva stran enačbe (5.28) je dejansko kazalec progresivnosti Reynolds-Smolensky RS ¹⁹, ki spada v skupino tako imenovanih redistribucijskih kazalcev (glej poglavje 5.4.1.), in tako lahko rečemo, da celotni prerazdelitveni učinek davkov $G_x - G_y$ razstavimo na dve komponenti. Prva je odvisna od povprečne efektivne davčne stopnje in kazalca progresivnosti Kakwani (P) ter meri prerazdelitveni učinek, ki ga povzroči zgolj neenako obdavčevanje neenakih davkoplačevalcev, kar je dejansko vertikalni učinek. Druga komponenta je odvisna od učinka horizontalne nepravičnosti. Torej je progresivnost le del prerazdeljevanja.

Če v enačbi (5.28) $G_x - G_y$ nadomestimo z RS , jo za lažjo interpretacijo lahko preuredimo v

¹⁸ Dokaza avtor v tem članku ne navaja. Dokaz je na voljo v člankih naslednjih avtorjev: Pfähler (1987, str. 1-31) in Duclos (1994, str. 20).

¹⁹ Dejansko gre za negativno vrednost kazalca progresivnosti Reynolds-Smolensky.

$$1 = \frac{P}{RS} \left(\frac{t}{1-t} \right) - \frac{H}{RS}. \quad (5.30)$$

Če je vrednost prvega člena npr. 1,1, nam to pove, da bi bil učinek prerazdeljevanja 10% višji brez negativnega učinka horizontalne nepravilnosti, oziroma, da učinek horizontalne nepravilnosti znaša 10% celotnega prerazdelitvenega učinka.

Enačenje horizontalne nepravilnosti s prerangiranjem ni popolnoma pravilno, saj davčni sistem lahko povzroči prerangiranje tudi med osebami, ki nimajo enakega dohodka pred obdavčitvijo. Na primer, oseba A ima več razpoložljivega dohodka kot oseba B, čeprav je imela oseba B več dohodka pred obdavčitvijo kot oseba A. Učinka horizontalne nepravilnosti (H) in prerangiranja (R) ni enostavno ločiti, saj dejansko dve gospodinjstvi nimata enakega dohodka. Med dohodki posameznih gospodinjstev je lahko le tolar razlike, kar seveda ustvarja veliko možnosti za drugačno rangiranje gospodinjstev po dohodku pred obdavčitvijo in po dohodku po obdavčitvi. To zelo zamegli koncept horizontalne nepravilnosti, kot preprosto načelo neenakega obravnavanja enakih. Ta praktični problem je bil tudi vzrok, da so posamezni avtorji učinek prerangiranja enačili z učinkom horizontalne nepravilnosti. (Aronson, Lambert, Trippeer, 1999, str. 140-143).

Avtorji Aronson, Johnson in Lambert (1994, str. 262-267) so razmejili učinek prerangiranja in horizontalne nepravilnosti, ter celotni učinek prerazdeljevanja razdelili na tri komponente:

- vertikalni učinek (V) oziroma prerazdeljevanje, do katerega bi prišlo, če bi bili enaki davkoplačevalci obravnavni enako,
- horizontalni učinek (H) oziroma zmanjšanje učinka prerazdeljevanja zaradi neenakega obravnavanja enakih - gre za direktno mero horizontalne nepravilnosti,
- prerangiranje (R), ki pomeni dodatno zmanjšanje učinka prerazdeljevanja zaradi razlik v rangiranju davkoplačevalcev po dohodku pred obdavčitvijo in po razpoložljivem dohodku.

Za ločitev učinka horizontalne nepravilnosti (H) in učinka prerangiranja (R) so avtorji davkoplačevalce razvrstili v "umetne" skupine davkoplačevalcev z enakim dohodkom pred obdavčitvijo x . S tem so rešili "problem", da imajo v realnosti davkoplačevalci le redko popolnoma enak dohodek, a so razlike med njimi izjemno majhne. V obravnavanem članku so avtorji oblikovali "umetne" skupine davkoplačevalcev z enakim dohodkom pred obdavčitvijo ob upoštevanju intervala 260 £ na leto. Odločitev o mejah enakih razredov seveda vpliva na izračunane učinke H in R .

Avtorji so davčno obveznost T^h gospodinjstva h z dohodkom x zapisali kot:

$$T^h = T(x) + \varepsilon^h(x), \quad (5.31)$$

kjer je $dT/dx < 1$ (to pomeni, da mora biti dohodek po obdavčitvi nepadajoča funkcija dohodka x – glej enačbi (5.16) in (5.17)), člen $\varepsilon^h(x)$ pa predstavlja "motnjo", ki povzroča horizontalno nepravilnost (neenako obravnavanje enakih) in prerangiranje. Aritmetična sredina člena $\varepsilon^h(x)$ je 0 za vsak nivo dohodka x .

Razpoložljivi dohodek y gospodinjstva h je torej:

$$y = x - T(x) - \varepsilon^h(x). \quad (5.32)$$

Kot je bilo v tekstu že večkrat omenjeno, je celotni prerazdelitveni učinek davkov (od tu naprej zanj uporabljam oznako RE) enak razliki med Ginijevim koeficientom za dohodek pred obdavčitvijo in Ginijevim koeficientom za dohodek po obdavčitvi. Avtorji Aronson, Johnson in Lambert so za določitev V , H in R uporabili možnost dekompozicije Ginijevega koeficienta na dva dela, in sicer neenakost med skupinami in neenakost znotraj skupin, ter Ginijev koeficient za dohodek po obdavčitvi razmejili na:

$$G_y = G_0 + \sum \alpha_x G_{F(x)} + R, \quad (5.33)$$

kjer je

G_0 – Ginijev koeficient za dohodek pred obdavčitvijo med skupinami, ki ga dobimo tako, da znotraj skupine vsak dohodek po obdavčitvi $x - T(x) - \varepsilon^h(x)$ zamenjamo s povprečjem $x - T(x)$ za skupino,

α_x – produkt deleža populacije in deleža dohodka po obdavčenju tistih gospodinjstev, ki imajo dohodek pred obdavčitvijo x ,

$G_{F(x)}$ – Ginijev koeficient za dohodek po obdavčitvi za gospodinjstva znotraj skupine enakega dohodka pred obdavčitvijo x ,

R – ostanek, ki je enak 0, če ni prerangiranja.

Če od zgornje enačbe (5.33) odštejemo G_x , dobimo:

$$RE = [G_x - G_0] - \sum \alpha_x G_{F(x)} - R. \quad (5.34)$$

Prvi člen leve strani meri vertikalni učinek V oziroma zmanjšanje neenakosti, ki bi bila dosežena, če ne bi bilo davčno relevantnih razlik med posamezniki, ki niso odvisne od dohodka, in bi vsak posameznik plačal $T(x)$ davka. Z drugimi besedami lahko rečemo tudi, da V meri vertikalni učinek, ki bi bil dosežen, če bi bili vsi davkoplačevalci z enakim dohodkom obravnavani enako. Vertikalni učinek lahko zapišemo tudi tako kot v enačbi (5.28):

$$V = \frac{t}{(1-t)}P, \quad (5.35)$$

kjer je P kazalec progresivnosti Kakwani, izračunan ob predpostavki, da so enaki davkoplačevalci obravnavani enako (davkoplačevalci v skupini enakega dohodka pred obdavčenjem x plačajo enak davek). Drugi člen desne strani enačbe (5.34) meri horizontalni učinek in ostanek R predstavlja prerangiranje. R torej lahko nadomestimo z:

$$R = G_y - C_y \quad (5.36)$$

kjer je

G_y – Ginijev koeficient za dohodek po obdavčitvi

C_y – koeficient koncentracije za dohodek po obdavčitvi, ki je izračunan z rangiranjem gospodinjstev najprej glede na njihov dohodek pred obdavčitvijo x (ta je enak za vsako skupino enakega dohodka) in nato znotraj skupin enakega dohodka glede na dohodek po obdavčitvi.

Formalno se prerazdelitveni učinek torej lahko zapiše kot:

$$RE = G_x - G_y = \left(\frac{t}{1-t} \right) P - \sum \alpha_x G_{F(x)} - [G_y - C_y] = V - H - R. \quad (5.37)$$

Gre za "razširitev" razčlenitve prerazdelitvenega učinka, ki jo je predlagal Kakwani (enačba (5.28)), in ki je ločil zgoj med vertikalnim učinkom in prerangiranjem, kar je imenoval učinek horizontalne nepravičnosti. Tako Kakwanijevo razčlenitev lahko zapišemo kot:

$$RE = \left(\frac{t}{1-t} \right) K_{T+\varepsilon} - R, \quad (5.38)$$

kjer je $K_{T+\varepsilon}$ kazalec progresivnosti celotnega davčnega sistema in ni izračunan ob predpostavki, da so enaki davkoplačevalci obravnavani enako. Kakwani je prvi člen imenoval vertikalni učinek, medtem ko so Aronson, Johnson in Lambert iz tega izločili učinek horizontalne nepravičnosti, kar označuje ε . Kakwani je učinek horizontalne nepravičnosti enačil s prerangiranjem, medtem ko so Aronson, Johnson in Lambert razmejili ta dva učinka s pomočjo izračunavanja koeficienta koncentracije za dohodek po obdavčitvi, pri katerem so rangirali gospodinjstva najprej glede na njihov dohodek pred obdavčitvijo x in nato še glede na dohodek po obdavčitvi znotraj skupin enakega dohodka.

Pozitivna vrednost H ne pomeni nujno pozitivne vrednosti R , vendar v odsotnosti višjih mejnih davčnih stopenj od 100% prerangiranje lahko izhaja le iz neenakega obravnavanja enakih. Torej pozitivna vrednost R vedno pomeni tudi pozitivno vrednost H . R in H sta vedno večja ali enaka 0. V primeru progresivnega davka je P pozitiven in pozitivni vrednosti H in R zmanjšujeta prerazdelitveni učinek davka.

Davčne olajšave, ki predstavljajo fiksni znesek dohodka, ne vplivajo na učinka H in R , medtem ko davčne olajšave, ki so odvisne od drugih dejavnikov in ne od dohodka, vedno prispevajo k vrednosti H in R . Tudi davčne stopnje imajo lahko vpliv na H in R , če se spreminjajo. Prav tako pomemben učinek na H in R imajo sestavine neobdavčljivega dohodka, saj so družine z enakim dohodkom, ki je predmet davčne obravnave, lahko obdavčene različno. Torej lahko pričakujemo višje vrednosti H in R v državah, kjer je več dohodka, ki ni predmet davčne obravnave.

Vertikalni učinek je v bistvu nameravana prerazdelitev, do katere v celoti zaradi horizontalnega učinka in učinka prerangiranja ne pride. Horizontalni učinek in učinek prerangiranja lahko označimo za nenačrtovano neenako obravnavanje enakih in sta običajno cena. plačana za druge cilje davčnega sistema.

5.6. Sestavine progresivnosti

Na progresivnost davka na dohodek lahko torej vplivamo z davčno lestvico in davčnimi olajšavami (Wagstaff, Doorslaer, 2001, str. 302).²⁰ Pfhäler je razvil metodo razgradnje progresivnosti na posamezne elemente (izpeljavo glej v Pfhäler, 1990, str. 121 – 129). Davčne olajšave je razmejil na:

- standardne olajšave A , ki niso odvisne od dohodka x (*allowances*) in
- nestandardne olajšave $D(x)$, ki predstavljajo določen odstotek dohodka ali pa so povezane z določenimi stroški posameznikov (*deductions*).

Davčno obveznost posameznika T lahko zapišemo kot

$$T = s[x - A - D(x)]. \quad (5.39)$$

Progresivnost z namenom razgraditve merimo s kazalcem progresivnosti avtorja Kakwani

$$\pi_T^K = 2 \int_0^I [L_x(p) - C_t(p)] dp = C_T - G_x. \quad (5.40)$$

²⁰ Avtor opisane metode kot element vplivanja na progresivnost navaja tudi "tax credit"; to je davčna olajšava v obliki znižanja davka. Ker v Sloveniji davčne olajšave v takšni obliki ne poznamo, sem jo pri izpeljavi izračuna izpustila.

Kazalec progresivnosti lahko razstavimo na učinek davčne stopnje, na učinek standardnih olajšav in učinek nestandardnih olajšav:

$$\pi_T^K = \pi_R^K + \frac{\alpha}{1-\alpha-\delta} \rho_A^K - \frac{\delta}{1-\alpha-\delta} \pi_D^K. \quad (5.41)$$

Kazalec π_R^K meri progresivnost, ki jo prinese struktura davčnih stopenj in ga opredelimo kot:

$$\pi_R^K = 2 \int_0^1 [L_{X-A-D}(p) - L_T(p)] dp = C_T - C_{X-A-D}. \quad (5.42)$$

Struktura davčnih stopenj je progresivna, če je vrednost π_R^K pozitivna. To se zgodi, kadar krivulja koncentracije za davčno osnovo ($X-A-D$) leži nad krivuljo koncentracije za davke. Iz enačbe (5.41) je razvidno, da progresivnost strukture davčnih stopenj pozitivno vpliva na progresivnost davka na dohodek.

V enačbi (5.41) α in δ predstavljata povprečno stopnjo standardnih in nestandardnih olajšav. Izračunani sta kot deleža A in D v dohodku pred obdavčitvijo X .

Kazalec ρ_A^K v enačbi (5.41) meri regresivnost standardnih davčnih olajšav in je opredeljen kot:

$$\rho_A^K = -\pi_A^K = -2 \int_0^1 [L_X(p) - L_A(p)] dp = -[C_A - G_X]. \quad (5.43)$$

Kazalec ρ_A^K je pozitiven, če Lorenzova krivulja za dohodke pred obdavčitvijo leži pod krivuljo koncentracije za standardne davčne olajšave. Ker so standardne olajšave neodvisne od dohodka, mora biti vrednost π_A^K negativna in vrednost ρ_A^K pozitivna. Tako standardne davčne olajšave pozitivno vplivajo na progresivnost davka na dohodek.

Kazalec π_D^K meri progresivnost nestandardnih olajšav, ki so odvisne od višine dohodka vsakega posameznika:

$$\pi_D^K = 2 \int_0^1 [L_X(p) - L_D(p)] dp = C_D - G_X. \quad (5.44)$$

Če so nestandardne olajšave dohodkovno elastične, bo vrednost π_D^K pozitivna, in nestandardne olajšave bodo imele negativen učinek na progresivnost davka na dohodek. V primeru dohodkovne neelastičnosti nestandardnih olajšav bo njihov učinek na progresivnost davka na dohodek pozitiven.

Če povzamem, je progresivnost davka na dohodek odvisna od treh dejavnikov. Učinek strukture davčnih stopenj je pozitiven, če je le-ta progresivna, oz. če ta narašča z dohodkom. Učinek standardnih davčnih olajšav je pozitiven, če so standardne davčne olajšave regresivne, kar seveda morajo biti, ker so enake za vse dohodkovne razrede. Učinek nestandardnih davčnih olajšav pa je negativen, če so le te dohodkovno elastične in pozitiven, kadar so le-te dohodkovno neelastične.

6. PROGRESIVNOST NEPOSREDNIH DAVČNIH OBREMENITEV FIZIČNIH OSEB V SLOVENIJI NA PODLAGI DEJANSKIH PODATKOV

6.1. Slovenski sistem davka na dohodek in prispevkov za socialno varnost

Slovenija je leta 1990 dobila prvi Zakon o dohodnini, ki je urejal področje davka na dohodek (dohodnine). Leta 1991 so morali vsi davkoplačevalci, vključno z upokojenci, izpolniti napoved za odmero dohodnine. Leta 1994 so bile sprejete spremembe k zakonu o dohodnini, s katerim so bile uvedene spremembe pri opredelitvi davčne osnove, davkoplačevalca in pri višini mejnih davčnih stopenj.

Enota obdavčevanja je posameznik s stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki ima v posameznem koledarskem letu na njenem območju dohodke, ki so vir dohodnine. Zavezanec je tudi fizična oseba, ki ni rezident Republike Slovenije, če je bivala na njenem območju nepretrgoma najmanj šest mesecev in je na tem območju dosegala dohodke, ki so vir dohodnine. S spremembo zakona napovedi za odmero dohodnine ni več potrebno oddati:

- upokojencem, razen tistih z nadpovprečnimi pokojninami (so že med letom plačevali akontacijo dohodnine) ali tisti, ki imajo poleg pokojnin še druge vire dohodkov. Tako upokojenci oddajo davčno napoved večinoma zato, ker poleg pokojnine prejemajo še en dohodkovni vir (praviloma katastrski dohodek ali dividende),
- davčnim zavezancem, katerih davčna osnova ni preseгла 11% povprečne letne plače zaposlenih v Sloveniji (od tu naprej povprečna plača), v letu, za katero se odmerja dohodnina.

Davčni zavezanci so postali tudi dijaki in študenti, ki delajo prek študentskega servisa, vendar tistim, katerih davčna osnova ni večja od 51% povprečne letne plače, ni potrebno oddati napovedi za odmero dohodnine.

Davčna osnova se izračuna tako, da se od skupnega zneska virov dohodnine odštejejo prispevki za socialno varnost, olajšave in davčno priznani stroški. Vir dohodnine predstavlja šest skupin dohodkov:

- osebni prejemki (plače, nadomestila plač in drugi prejemki iz zaposlitve, pokojnine, prejemki na podlagi dela po pogodbi),
- dohodki iz kmetijstva (katastrski dohodek),
- dohodki iz dejavnosti,
- kapitalski dobiček (obdavčen je v primeru, če je realiziran prej kot v treh letih od pridobitve kapitala),
- dohodki iz premoženja (obresti (izjema so bančne obresti in obresti od državnih vrednostnih papirjev), najemnine, dividende),
- dohodki iz premoženjskih pravic (avtorski honorarji in dohodki od drugih premoženjskih pravic).

Med standardne olajšave v Sloveniji spadajo:

- splošna olajšava (11% povprečne letne plače), do katere so upravičeni vsi davčni zavezanci,
- posebna olajšava za težke invalide (100% povprečne plače),
- posebna olajšava za študente, ki delajo preko študentskega servisa (40% povprečne plače),
- posebna olajšava za starejše od 60 let (8% povprečne letne plače) in
- posebne olajšave za vzdrževane člane (za vzdrževanega člana in za prvega otroka 10% povprečne letne plače ter za vsakega nadaljnjega otroka 5 odstotnih toč višji odstotek povprečne letne plače).

Nestandardne olajšave so odvisne od dejanskih izdatkov, ki so predpisani z zakonom. Skupna vsota nestandardnih olajšav lahko znaša največ 3% obdavčljive osnove.

Pred spremembo zakona leta 1994 ni bilo splošne davčne olajšave, a so nestandardne olajšave skupaj lahko znašale 10% osnove za dohodnino davčnega zavezanca. Nižje so bile tudi davčne olajšave za vzdrževane člane (8% povprečne letne plače) in otroke (za prvega otroka 8% ter za vsakega nadaljnjega otroka 2 odstotni točki več). Leta 2000 je z zakonom (Zakon o izjemnem znižanju davčne obveznosti, 2000) v skladu z dogovorom o politiki plač za obdobje 1999 – 2001 prišlo še do dodatnega znižanja dohodnine za davčne zavezance v nižjih dohodkovnih razredih.²¹ Davčnim zavezancem, ki so imeli bruto dohodek manjši od 40% povprečne letne plače, se je odmerjena dohodnina znižala za 100%, tistim zavezancem, ki so imeli bruto dohodek manjši od 42% povprečne letne plače, za 70% in tistim davčnim zavezancem, ki so imeli bruto dohodek manjši od 45% povprečne letne plače, za 40%.

²¹ Tega znižanja dohodnine v izračunih ne upoštevam, ker je bila v podatkih dohodninskih datotek dohodnina obračunana ob predpostavki, da izjemnega znižanja davčne obveznosti ni bilo.

Med letom davčni zavezanci plačujejo akontacijo dohodnine, ki se ob končnem obračunu dohodnine odšteje od skupnega zneska. Razliko med obračunano in že plačano dohodnino davkoplačevalci bodisi doplačajo ali pa dobijo povrnjeno od Davčne uprave RS.

Davčna lestvica je progresivna in vsebuje šest dohodkovnih razredov z mejnimi davčnimi stopnjami 17, 35, 37, 40, 45 in 50%. Širina prvih štirih razredov je enaka polovici povprečne letne plače, širina petega razreda je enaka povprečni letni plači, medtem ko je zadnji šesti razred odprt. Sedanja davčna lestvica je bolj progresivna kot tista, ki je veljala pred spremembo zakona do leta 1994. Takrat je bilo pet razredov z mejnimi davčnimi stopnjami 19, 28, 35, 40 in 45%. Razredi so bili širši, saj je bila širina prvih dveh enaka polovici povprečne letne plače, širina tretjega je bila enaka povprečni letni plači, širina četrtega dvema povprečnima letnima plačama, peti, zadnji pa je bil odprt.

Dohodnina je tretji najpomembnejši vir proračunskih prihodkov, po prispevkih za socialno varnost in davku na dodano vrednost.

Tabela 3: Odstotek prispevkov za socialno varnost, davka na dodano vrednost in dohodnine v davčnih prihodkih ter delež dohodnine kot % BDP v Sloveniji

	Prispevki za socialno varnost (zaposleni)	Prispevki za socialno varnost (delodajalec)	Davek na dodano vrednost²²	Dohodnina	Dohodnina kot % BDP
1992	25,0	18,9	25,8	16,8	6,8
1993	24,0	19,7	26,0	16,3	6,8
1994	21,5	17,8	29,2	16,3	6,8
1995	21,3	16,5	30,7	16,1	6,6
1996	21,5	13,0	31,9	16,9	6,8
1997	21,4	11,0	32,8	16,8	6,7
1998	21,2	10,9	32,5	16,4	6,6
1999	20,4	10,5	31,5	15,5	6,3
2000	21,4	10,8	25,7	16,2	6,4
2001	21,0	10,5	24,5	16,1	6,3

Vir: Ministrstvo za finance, 2002, str. 11-12, 107.

Poleg dohodnine (davka na dohodek) neposredno davčno obremenitev fizičnih oseb predstavljajo tudi prispevki za socialno varnost, ki neposredno bremenijo zaposlenega. Prispevna stopnja je proporcionalna in se plačuje iz bruto plače ter iz bruto nadomestil plače za čas odsotnosti z dela. Leta 1991, ko je znašala prispevna stopnja 22,7% bruto plače, so bili prispevki za socialno varnost urejeni z Zakonom o prispevkih za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (1990), zdravstveno varstvo in zaposlovanje. Za leto 2000 velja

²² Do sredine leta 1999 so podatki za davek od prometa proizvodov in storitev, ki ga takrat zamenjal davek na dodano vrednost.

Zakon o prispevkih za socialno varnost (1996), ki določa prispevno stopnjo 22,1% bruto plače.

6.2. Podatki

Analiza progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev fizičnih oseb v Sloveniji je osnovana na enostavnem 5% vzorcu dohodninskih datotek. Zaradi v prejšnjem poglavju opisanih sprememb pri obdavčevanju pokojnin so iz obeh vzorcev izločeni upokojenci. Razlog za izločitev niso samo manjkajoči upokojenci, ki jim leta 2000 ni bilo potrebno oddati davčne napovedi, ampak dejstvo, da upokojenci, ki so bili davčni zavezanci, niso reprezentativni za celotno upokojensko populacijo. Ti upokojenci imajo v povprečju nekoliko višjo pokojnino od celotne populacije upokojencev. 5-odstotni vzorec je po izločitvi upokojencev je štel 38.070 enot za leto 1991 in 42.028 enot za leto 2000.

Vzorec iz leta 2000 zaradi sprememb v definiciji davkoplačevalca ne vsebuje tudi skupin z zelo nizkimi dohodki in velik del študentske populacije, ki pridobiva dodatni dohodek prek študentskega servisa. Pri tem je potrebno upoštevati, da leta 1991 v vzorcu ni bilo nobenega študenta, ki je delal prek študentskega servisa, saj ti prejemki niso bili del dohodka, ki je predmet davčne obravnave.

Glavna pomanjkljivost dohodninskih datotek je ta, da vsebujejo podatke le o dohodkih, ki so predmet davčne obravnave posameznikov in ne o vseh dohodkih (manjkajo npr. podatki o socialnih transferjih). Slaba stran dohodninskih datotek je tudi, da ne vsebujejo možnosti združevanja dohodkov posameznikov v dohodek gospodinjstev. Najbolj smiselna bi bila primerjava dohodkov gospodinjstev, kajti gospodinjstva so osnovna celica, v kateri člani ustvarjajo in porabljajo dohodek.

Kljub vsem omenjenim težavam pri primerljivosti podatkov med leti in ostalih pomanjkljivostih dohodninskih datotek so podatki relativno še vedno dobri in dobljeni rezultati korektno prikažejo progresivnost neposrednih davčnih obremenitev.

6.3. Strukturni kazalci progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev za Slovenijo

Ginijevi koeficienti kažejo, da se je neenakost dohodkov pred obdavčitvijo med leti 1991 in 2000 povečala, a se je hkrati bistveno bolj povečala tudi neenakost pri porazdelitvi davčnega bremena, tako da skoraj ni razlike v neenakosti razpoložljivega dohodka (oz. dohodka po obdavčitvi) med omenjenima letoma. Pri bruto dohodku je v letu 2000 (glede na leto 1991) prišlo do prerezdeljevanja od srednjih dohodkovnih razredov v manjši meri k najrevnejšim davkoplačevalcem (prvima dvema decilnima razredoma) in predvsem k najbogatejšim (zadnji decilni razred). Leta 1991 je 20% najrevnejših ljudi prejelo 4,1% vseh dohodkov, leta 2000 pa 5,1% vseh dohodkov. V povprečju je prišlo do porasta

neenakosti in k temu je največ prispevalo povečanje deleža celotnega dohodka pri desetih odstotkih najbogatejših oseb od 25,1% celotnega dohodka v letu 1991 na 29,2%, kolikor so ga prejeli leta 2000.

Tabela 4: Porazdelitev dohodka, davkov in efektivne davčne stopnje po decilnih razredih za leto 1991 in 2000

Decilni razred	Bruto dohodek	Davki			Dohodek po obdavčitvi	Efektivna davčna stopnja	
		Dohodnina	Prispevki za soc. varnost	Davki skupaj		Dohodnina	Davki skupaj
leto 1991							
1	0,43	0,33	0,31	0,32	0,50	11,4	27,4
2	3,72	3,24	3,37	3,32	3,96	13,1	33,3
3	6,04	5,15	6,04	5,69	6,24	12,8	35,1
4	7,30	6,22	7,38	6,91	7,54	12,8	35,3
5	8,45	7,31	8,58	8,07	8,68	12,9	35,6
6	9,67	8,59	9,85	9,34	9,87	13,3	36,0
7	11,05	10,08	11,40	10,87	11,16	13,7	36,7
8	12,80	12,36	13,21	12,87	12,77	14,5	37,5
9	15,38	15,58	15,82	15,73	15,18	15,2	38,1
10	25,14	31,13	24,03	26,89	24,10	18,5	39,9
Skupaj	100	100	100	100	100	15,0	37,3
Ginijev koeficient	0,357767	0,434499	0,372978	0,388058	0,344307		
leto 2000							
1	1,14	0,14	0,74	0,49	1,46	1,7	14,4
2	3,93	1,73	3,47	2,74	4,51	6,1	23,2
3	5,39	2,88	5,20	4,24	5,96	7,4	26,1
4	6,42	3,70	6,35	5,25	7,00	8,0	27,1
5	7,49	4,70	7,56	6,37	8,05	8,7	28,2
6	8,72	5,77	8,90	7,60	9,28	9,1	28,9
7	10,26	7,74	10,60	9,41	10,68	10,4	30,4
8	12,22	10,85	12,71	11,93	12,36	12,3	23,4
9	15,21	16,08	15,81	15,92	14,85	14,6	34,7
10	29,23	46,40	28,66	36,05	25,85	21,9	40,9
Skupaj	100	100	100	100	100	13,8	33,1
Ginijev koeficient	0,388592	0,607845	0,421474	0,487133	0,346607		

Vir: Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

Odstotek neposrednih davčnih obremenitev, ki jih plačajo osebe v posameznem decilnem razredu, se je v letu 2000 povečal le v prvem (od 0,3% v letu 1991 na 0,5% vseh neposrednih davkov) in zadnjih dveh decilnih razredih (od 40,5% na 44,4% vseh neposrednih davkov). Če izpostavimo le dohodnino, lahko ugotovimo, da se breme dohodnine v opazovanih letih relativno zmanjšalo v vseh decilnih razredih, le 20% najbogatejših je leta 2000 plačalo kar za 15,8 odstotnih točk celotne dohodnine več kot leta 1991. Močno povečano progresivnost dohodnine ublažijo prispevki za socialno varnost, ki jih plačujemo po proporcionalni stopnji.

Kljub skoraj enaki vrednosti Ginijevega koeficienta za dohodek po obdavčitvi, je v porazdelitvi le tega prišlo do sprememb. Razpoložljivi dohodek, kot odstotek celotnega razpoložljivega dohodka, se je povečal v prvih dveh decilnih razredih od 4,5% leta 1991 na 6% leta 2000 in v zadnjem decilnem razredu od 24,1% na 25,8%. Delež razpoložljivega dohodka, ki ga dobijo davčni zavezanci v ostalih decilnih razredih, se je zmanjšal. Spremembe so bile bistveno manjše kot pri porazdelitvi dohodka pred obdavčitvijo in davkov samih.

Efektivna stopnja dohodnine se je med proučevanima letoma zelo spremenila. Leta 1991 je bila efektivna dohodninska stopnja v prvem decilnem razredu 11,4% in v zadnjem, desetem, 18,5%. V letu 2000 pa se je razpon precej povečal: od 1,7% , ki je veljal za prvi decil, do 21,9% za zadnji decilni razred. Prispevki za socialno varnost so situacijo ublažili, a je razpon še vedno precej širši, tudi če gledamo efektivno davčno stopnjo za vse neposredne davke skupaj.

Podobno sliko o prerazdeljevanju dohodka dobimo, če davkoplačevalce razporedimo v dohodkovne razrede, pri katerih so meje določene kot mnogokratnik povprečne letne bruto plače (dohodka pred obdavčitvijo). Leta 2000 se je delež davkoplačevalcev v zgornjih štirih razredih povečal relativno in absolutno glede na situacijo leta 1991. Posledično se je v zgornjih štirih razredih povečala tudi davčna obremenitev. Leta 2000 je 5,9 % vseh davkoplačevalcev (iz štirih najvišjih razredov) plačalo 27,2% vseh neposrednih davkov in kar 36,4% vse dohodnine, v primerjavi z letom 1991, ko je 4,9% davkoplačevalcev (iz štirih najvišjih razredov) plačalo 16,7% vseh neposrednih davkov in 20,4% celotne dohodnine.

Tabela 5: Porazdelitev davkoplačevalcev in davčnega bremena glede na dohodke za leti 1991 in 2000

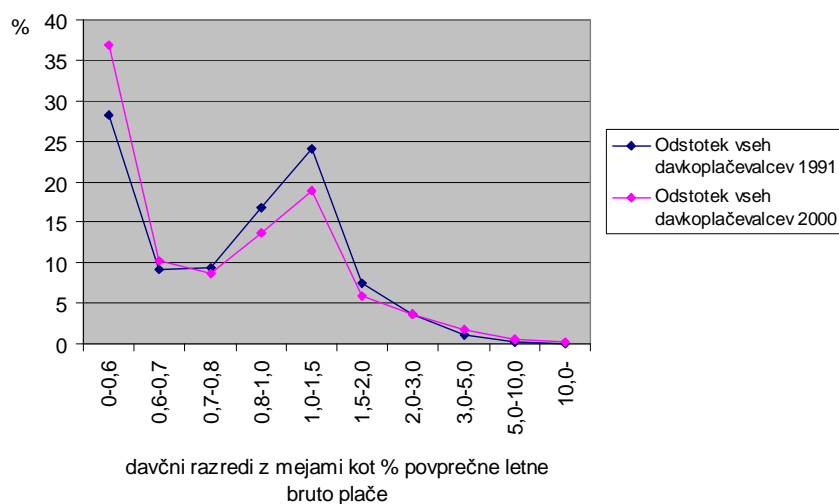
Davčni razred ²³	Število davkoplačevalcev	Odstotek vseh davkoplačevalcev	Odstotek dohodnine	Odstotek neposrednih davkov
leto 1991				
0-0,6	10.771	28,3	7,8	8,3
0,6-0,7	3.467	9,1	5,5	6,1
0,7-0,8	3.586	9,4	6,6	7,3
0,8-1,0	6.397	16,8	14,5	15,8
1,0-1,5	9.155	24,0	30,6	31,7
1,5-2,0	2.818	7,4	14,7	14,2
2,0-3,0	1.374	3,6	11,2	10,0
3,0-5,0	425	1,1	6,1	4,9
5,0-10,0	74	0,2	2,2	1,4
10,0-	3	0,01	1,0	0,4
Skupaj	38.070	100,0	100,0	100,0
leto 2000				
0-0,6	15.456	36,8	7,2	10,9
0,6-0,7	4.328	10,3	4,5	6,2
0,7-0,8	3.648	8,7	4,6	6,2
0,8-1,0	5.742	13,7	9,8	12,2
1,0-1,5	7.888	18,8	23,9	25,1
1,5-2,0	2.474	5,9	13,5	12,2
2,0-3,0	1.531	3,6	14,0	11,4
3,0-5,0	720	1,7	12,5	9,2
5,0-10,0	215	0,5	7,6	5,1
10,0-	26	0,1	2,4	1,4
Skupaj	42.028	100,0	100,0	100,0

Vir: Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

Med letoma 1991 in 2000 je prišlo do krčenja srednjega razreda davkoplačevalcev, ki so se pomaknili bodisi med davkoplačevalce, ki imajo dohodke manjše kot 70% povprečne letne bruto plače, ali pa med davkoplačevalce z dohodki, ki presegajo trikratno povprečno letno bruto plačo. To je razvidno tudi iz Slike 8 na naslednji strani.

²³ Meje so določene kot delež povprečne plače.

Slika 8: Porazdelitev davkoplačevalcev po dohodku pred obdavčitvijo leta 1991 in 2000

Vir: Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodini za leto 1991 in 2000.

Progresivnost neposrednih davčnih obremenitev je neposredno povezana z neenakostjo v porazdelitvi dohodka pred obdavčitvijo. Vprašanje je, kaj je povzročilo povečano neenakost v porazdelitvi dohodkov pred obdavčitvijo. Če pogledamo vire dohodka pred obdavčitvijo, je najopaznejša razlika med opazovanima letoma vidna pri plačah in nadomestilih plač (glej Tabelo 6 na str. 58). Njihov delež se je zmanjšal v celotnem dohodku in v vsakem dohodkovnem razredu posebej (razen v prvem decilnem razredu). V obeh letih je delež plač in nadomestil plač v najnižjem decilnem relativno majhen, nato v drugem decilnem razredu strmo naraste in počasi narašča vse do devetega decilnega razreda, medtem ko v zadnjem decilnem razredu njihov delež zopet pade.

Delež nadomestil, ki niso bila izplačana pri delodajalcu, je med opazovanima letoma narastel. Deloma zaradi tega, ker je leta 1991 nadomestilo za porodniški dopust izplačeval delodajalec (kasneje je dobil povračilo od socialnega zavarovanja) in je bilo zato zavedeno v rubriko plače in nadomestila plač. Po letu 1993 nadomestila za porodniški dopust izplačuje Center za socialno delo in je zavedeno v rubriko nadomestilo izplačano pri drugih izplačevalcih (Stanovnik, 1999, str. 23). To je tudi razlog, da so leta 2000 zgornji trije decilni razredi prejeli kar 25,14% vsega dohodka iz tega vira, medtem ko so leta 1991 imeli le 13% vseh nadomestil, izplačanih pri drugih izplačevalcih (glej Tabelo 7 na str. 59). Med temi nadomestili ne smemo pozabiti omeniti nadomestil za brezposelnost, ki so predstavljala pomemben vir dohodka za najrevnejše davkoplačevalce. Leta 1991 so nadomestila, ki niso bila izplačana pri delodajalcu, predstavljala le 3,4% vsega dohodka v najnižjem decilnem razredu, leta 2000 pa že kar 10,3%. To dokazuje aktivno vlogo socialne politike v času prehoda (Čok, 2000, str. 8).

Deleža prejemkov doseženih s priložnostnim opravljanje del in dohodka iz dejavnosti v celotnem dohodku sta se v opazovanem obdobju rahlo povečala. Ti prejemki so

skoncentrirani na obeh straneh dohodkovne porazdelitve. Zanimiv je podatek, da je leta 1991 imelo 10% najbogatejših davčnih zavezancev skoraj 35% vseh prejemkov doseženih s priložnostnim opravljanjem storitev, medtem ko je ta delež v letu 2000 padel na 27%. Razlog je sprememba zakonodaje, saj so avtorski honorarji leta 1991 spadali v ta dohodkovni vir, medtem ko so bili leta 2000 zavedeni med dohodke iz premoženjskih pravic.

Pomen katastrskega dohodka v celotnem dohodku se je zmanjšal, kar še posebej velja za najrevnejših 10% davčnih zavezancev. To spremembo v večji meri lahko pripišemo spremenjeni definiciji davkoplačevalca. S spremembo zakona tistim davkoplačevalcem, katerih davčna osnova je manj kot 11% povprečne letne plače, ni več potrebno oddajati davčne napovedi, kar je pred spremembo zakona v veliki meri zajelo prebivalstvo brez rednih prihodkov, a lastništvom zemlje.

Kapitalski dobiček in dohodek iz premoženja sta bila v obeh opazovanih letih skoncentrirana pri najbogatejših davkoplačevalcih, a sta hkrati predstavljala pomemben vir dohodka najrevnejših (glej Tabelo 6 na str. 58 in Tabelo 7 na str. 59). Udeležba nižjih decilnih razredov, v primerjavi s srednjimi decilnimi razredi, pri kapitalskem dobičku in dohodku iz premoženja je presenetljivo visoka, kar je posledica privatizacije, ki je omogočila dividende in kapitalske dobičke velikemu delu populacije. To je še bolj izrazito v letu 2000, ko se je delež kapitalskih dobičkov, ki so jih ustvarili najrevnejši (spodnja decilna razreda), glede na leto 1991 povečal, udeležba istih davčnih zavezancev v dohodku iz premoženja pa zmanjšala. Najrevnejši davkoplačevalci so prodajali vrednostne papirje, ki so jih dobili ob privatizaciji in ustvarjali kapitalske dobičke. Tako niso več prejeli dividend, ki so predstavljale pomemben del njihovih dohodkov iz premoženja.

Vertikalna porazdelitev dohodka nam pokaže tudi, da so k porastu v neenakosti največ prispevale plače, nadomestila plač ter vsa druga izplačila delodajalcev, ostala nadomestila in dohodek iz premoženja.

Med letoma 1991 in 2000 je nekoliko otežena primerjava dohodkovnih virov. Leta 2000 je bilo upoštevanih kar nekaj dohodkov, ki leta 1991 še niso bili del dohodka, ki je predmet davčne obravnave:

- prejemki v obliki bonitet in stimulacij so postali del dohodka, ki je predmet davčne obravnave s spremembo zakona o dohodnini leta 1992, in tako pri podatkih za leto 1991 niso upoštevani,
- nagrade, razen tistih, ki so določene z zakonom, in prejemki za delo prek študentskega servisa so bili obdavčeni šele s spremembami zakona v letu 1994,
- odpravnine ob upokojitvi, jubilejne nagrade in enkratne solidarnostne pomoči ter drugi prejemki iz delovnega razmerja so postali del dohodka, ki je predmet davčne obravnave, šele leta 1995.

Tabela 6: Horizontalna porazdelitev dohodkov pred obdavčitvijo po viru dohodka (kot % posameznega vira dohodka v celotnem dohodku decilnega razreda)

Decilni razred	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Skupaj
leto 1991										
1	28,5	1,5	3,4	9,6	45,8	8,0	0,0	0,8	2,2	100
2	74,1	3,7	6,7	3,4	2,1	8,3	0,1	0,4	1,2	100
3	88,9	5,4	1,5	0,9	0,3	2,5	0,0	0,1	0,3	100
4	90,4	5,7	0,9	0,8	0,3	1,7	0,0	0,0	0,2	100
5	91,0	5,5	0,4	0,7	0,3	1,7	0,0	0,1	0,3	100
6	91,4	5,2	0,3	0,7	0,3	1,6	0,0	0,1	0,4	100
7	92,5	4,9	0,3	0,7	0,2	1,1	0,0	0,1	0,3	100
8	92,5	4,5	0,2	0,7	0,2	1,2	0,0	0,1	0,5	100
9	92,3	4,1	0,1	0,9	0,2	1,4	0,1	0,1	0,8	100
10	86,8	3,0	0,1	1,5	0,3	3,7	0,2	0,4	4,0	100
Skupaj	89,5	4,4	0,6	1,1	0,5	2,3	0,1	0,2	1,4	100
leto 2000										
1	43,5	1,7	10,3	15,5	6,0	17,8	0,3	3,0	1,9	100
2	62,3	2,9	14,4	7,7	0,5	10,3	0,1	0,8	1,0	100
3	77,7	7,4	6,7	3,3	0,3	3,8	0,0	0,3	0,4	100
4	81,5	7,4	4,9	2,4	0,3	2,6	0,1	0,4	0,5	100
5	83,7	6,9	4,5	1,2	0,2	2,4	0,0	0,4	0,5	100
6	86,9	6,5	2,1	1,2	0,2	2,2	0,0	0,6	0,4	100
7	87,9	5,9	2,0	0,7	0,2	2,0	0,0	0,6	0,8	100
8	88,7	5,1	1,6	0,8	0,2	1,9	0,0	0,8	0,8	100
9	89,0	4,1	1,4	0,8	0,1	2,2	0,0	0,9	1,4	100
10	83,1	3,5	1,0	1,6	0,1	4,3	0,1	2,6	3,7	100
Skupaj	83,9	5,0	2,8	1,8	0,2	3,4	0,1	1,2	1,7	100

Vir: Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

- I. plače in nadomestila plač,
- II. regres -1991,
regres, bonitete, odpravnine, nagrade – 2000,
- III. ostala nadomestila (tista, ki niso bila izplačana pri delodajalcu ali ZPIZ-u),
- IV. prejemki doseženi s priložnostnim opravljanjem storitev - 1991,
vključno študentski servis – 2000,
- V. katastrski dohodek,
- VI. dohodek iz dejavnosti,
- VII. kapitalski dobiček,
- VIII. dohodek iz premoženja,
- IX. dohodek iz premoženjskih pravic.

Tabela 7: Vertikalna porazdelitev dohodkov pred obdavčitvijo po viru dohodka (kot % decilnega razreda v posameznem viru dohodka)

Decilni razred	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Skupaj
leto 1991										
1	0,14	0,15	2,47	3,77	38,76	1,47	0,19	1,91	0,70	0,43
2	3,08	3,16	41,67	11,52	15,59	13,20	3,36	9,16	3,31	3,72
3	5,99	7,54	15,57	4,74	3,11	6,59	2,14	3,62	1,50	6,04
4	7,38	9,49	10,94	5,41	3,63	5,37	2,72	1,94	1,20	7,30
5	8,60	10,64	6,11	5,67	4,97	6,09	1,25	2,83	1,73	8,45
6	9,88	11,56	5,41	5,88	4,97	6,55	3,59	6,78	2,49	9,67
7	11,43	12,31	4,84	6,81	5,15	5,12	2,30	4,92	2,11	11,05
8	13,24	13,33	5,18	8,02	4,12	6,57	5,11	7,60	4,97	12,80
9	15,86	14,51	2,79	13,23	5,00	9,52	9,68	11,93	8,61	15,38
10	24,40	17,31	5,03	34,95	14,70	39,52	69,65	49,31	73,39	25,14
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
leto 2000										
1	0,58	0,37	4,11	9,74	29,77	5,85	5,71	2,65	1,28	1,14
2	2,90	2,32	20,22	16,99	8,73	11,94	4,37	2,49	2,41	3,93
3	4,99	8,04	13,06	10,12	6,19	6,12	0,95	1,22	1,40	5,39
4	6,24	9,51	11,35	8,71	7,23	4,95	6,20	2,15	1,89	6,42
5	7,48	10,44	12,23	5,20	6,84	5,37	3,40	2,45	2,36	7,49
6	9,04	11,40	6,49	5,76	8,64	5,56	6,31	4,48	1,97	8,72
7	10,75	12,10	7,40	3,88	7,73	6,21	2,92	4,54	4,92	10,26
8	12,93	12,57	7,16	5,67	8,87	6,99	1,99	7,87	5,98	12,22
9	16,15	12,65	7,74	6,86	7,41	9,71	10,89	11,10	13,04	15,21
10	28,95	20,61	10,24	27,08	8,60	37,30	57,27	61,06	64,75	29,23
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

- I. plače in nadomestila plač,
- II. regres -1991,
regres, bonitete, odpravnine, nagrade – 2000,
- III. ostala nadomestila (tista, ki niso bila izplačana pri delodajalcu ali ZPIZ-u),
- IV. prejemi doseženi s priložnostnim opravljanjem storitev - 1991,
vključno študentski servis – 2000,
- V. katastrski dohodek,
- VI. dohodek iz dejavnosti,
- VII. kapitalski dobiček,
- VIII. dohodek iz premoženja,
- IX. dohodek iz premoženjskih pravic.

Vprašanje je, koliko so spremembe v strukturi dohodkov prispevale k porastu neenakosti. Milanović (1999, str. 308) pravi, da gre porast neenakosti v državah na prehodu pripisati povečani neenakosti znotraj zasebnega sektorja in prehodu zaposlenih iz državnega v zasebni sektor. Z raziskavo, v katero so bile vključene Bolgarija, Madžarska, Poljska, Slovenija, Rusija, Latvija in države bivše Sovjetske zvez (SND), je ugotovil, da:

- sprememba v sestavi virov dohodka ni imela vpliva na naraščajočo neenakost,
- je večja neenakost plač povzročila porast Ginijevega koeficienta za celotni dohodek,
- gre največji porast Ginijevega koeficienta pripisati izginjajočemu srednjemu razredu.

6.4. Distribucijski kazalci progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev za Slovenijo

Tudi porazdelitveni kazalci nam pokažejo občuten porast progresivnosti med letoma 1991 in 2000. Ker so kazalci ordinalni, lahko povemo le, da se je progresivnost povečala, ne pa tudi za koliko. Medtem ko kazalca avtorjev Musgrave–Thin in Reynold–Smolensky ne kažeta velikih razlik v progresivnosti med dohodnino in vsemi neposrednimi davki (dohodnina in socialni prispevki), lahko na podlagi kazalcev Kakwanija in Suitsa sklepamo, da prispevki za socialno varnost močno zmanjšujejo progresivni učinek dohodnine. Rezultat je pričakovan, saj je pri kazalcih Kakwanija in Suitsa pomembna porazdelitev davkov samih, medtem ko je pri ostalih dveh kazalcih pomemben učinek davkov na porazdelite razpoložljivega dohodka.

Tabela 8: Kazalci progresivnosti na osnovi Ginijevega koeficienta in koeficienta koncentracije²⁴

	G_x	G_y	C_t	Musgrave -Thin	Reynolds- Smolensky	Kakwani	Suits
leto 1991							
dohodnina	0,359195	0,344307	0,424274	1,023233	-0,014888	0,065079	0,082569
neposredni davki	0,357767	0,344307	0,383188	1,020958	-0,013460	0,025421	0,029886
leto 2000							
dohodnina	0,387149	0,346607	0,588248	1,066152	-0,040541	0,201099	0,245364
neposredni davki	0,388592	0,346607	0,478045	1,068669	-0,041985	0,089453	0,105594

Vir: Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

²⁴ Vsi distribucijski kazalci progresivnosti za dohodnino so izračunani ob predpostavki, da prispevkov za socialno varnost ni in so zato odšteti od bruto dohodka, dohodnina pa je upoštevana kot edini neposredni davek.

kjer je

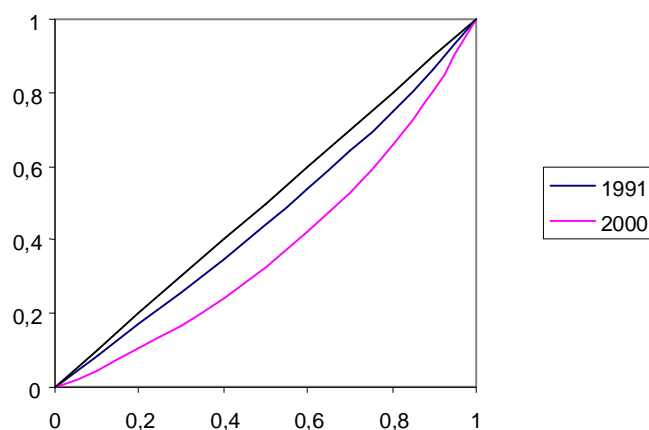
G_x - Ginijev koeficient za dohodek pred obdavčitvijo,

G_y - Ginijev koeficient za dohodek po obdavčitvi,

C_t - koeficient koncentracije za davke.

Povečanje progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev grafično ponazarjata krivulji Suits za neposredne davčne obremenitve leta 1991 in 2000.

Slika 8: Krivulja Suits za neposredne davke fizičnih oseb v letih 1991 in 2000

Vir: Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

Zanimivo je vedeti, kaj se je dogajalo s progresivnostjo med letoma 1991 in 2000. Ali je v tem obdobju enakomerno naraščala? Borak in Pfajfar (2002, str. 45) sta analizirala celotno obdobje med omenjenima letoma na podlagi podatkov o dohodninah, le da njuna analiza ne temelji na vzorcu, ampak na celotni populaciji davkoplačevalcev. Iz populacije tudi nista izločila upokojencev, tako da so v letih 1991 in 1992 upoštevani vsi upokojenci, od leta 1993 naprej pa le tisti, ki so imeli nadpovprečno pokojnino ali pa so bili davčni zavezanci zaradi katerega drugega dohodkovnega vira. Koncentracija dohodkov pred in po obdavčitvi se je do leta 1993 močno povečevala, naslednje leto pa je že padla. Od leta 1995 naprej so spremembe manj hitre in kažejo, da se koncentracija postopno, a vztrajno povečuje. Dohodnina je bila v vseh letih progresiven davek. Progresivnost, merjena s kazalcem RS se je zmanjšala leta 1993, a od takrat naprej je vsako leto (z majhno izjemo v letu 1998) višja. Ker je RS ordinalni kazalec, ni smiselno govoriti o tem, za koliko se je progresivnost povečala.

Tabela 9: Ginijevi koeficienti za dohodke pred in po obdavčitvijo med leti 1991 in 2000 v Sloveniji

Kazalec	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Bruto dohodek										
Ginijev koeficient G	0,3247	0,3327	0,3595	0,3449	0,3459	0,3495	0,3524	0,3519	0,3514	0,3529
Sprememba G na predhodno leto		+2,5	+8,1	-4,1	+0,3	+1,0	+0,8	-0,1	-0,1	+0,4
Bruto dohodek minus dohodnina										
Ginijev koeficient G	0,3048	0,3120	0,3433	0,3126	0,3125	0,3152	0,3178	0,3178	0,3150	0,3165
Sprememba G na predhodno leto		+2,4	+10,0	-8,9	0,0	+0,9	+0,8	0,0	-1,2	+0,5
Reynolds-Smolensky										
kazalec	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	0,0199	0,0207	0,0162	0,0323	0,0334	0,0343	0,0346	0,0341	0,0364	0,0364
Sprememba RS na predhodno leto		4,0	-21,7	99,4	3,4	2,7	0,9	-1,4	6,7	0,0

Vir: Borak, Pfajfar, 2002, str. 45;

za kazalec Reynolds-Smolensky lasten izračun.

Porast progresivnosti med letoma 1991 in 2000 nam prikažejo tudi kazalci progresivnosti, izpeljani iz Atkinsonovega kazalca neenakosti. Če primerjamo kazalce progresivnosti za dohodnino in za vse neposredne davke (dohodnino in prispevke za socialno varnost), so leti v obeh primerih večji za leto 2000 v primerjavi z letom 1991.

Večja kot je stopnje averzije do neenakosti ε , večje so vrednosti kazalca avtorjev Blackorby-Donaldson. Pri kazalcu avtorja Kieferja, ki je izračunan le kot razlika med Atkinsonovima kazalcema neenakosti pred in po obdavčitvi, ta trend ni najbolj pravilen, saj se pri višini stopnje averzije do neenakosti $\varepsilon = 2$ vrednost Atkinsonovih kazalcev neenakosti pred in po obdavčitvi tako poveča, da je zgolj razlika med njima (ne pa razmerje, kot je pri kazalcu progresivnosti avtorjev Blackorby-Donaldson) manjša, kot pri nižjih stopnjah averzije do neenakosti.

Drugače je, če primerjamo progresivnost vseh neposrednih davkov skupaj in progresivnost dohodnine same v opazovanih letih. Po vseh kazalcih, ki temeljijo na Ginijevem koeficientu koncentracije, je dohodnina, če jo gledamo kot samostojen davek, bolj progresivna kot neposredni davki skupaj. Prispevki za socialno varnost, za katere velja proporcionalna stopnja, ublažijo progresivnost neposrednih davčnih obremenitev. Le leta 1991 in pri stopnji averzije do neenakosti $\varepsilon = 0,5$ sta kazalca progresivnosti BD in K večja za dohodnino kot za vse neposredne davke. Pri vseh ostalih stopnjah averzije do neenakosti leta 1991 in čisto pri vseh velikostih ε za leto 2000 pa presenetljivo velja, da so dohodnina in neposredni davki skupaj bolj progresivni kot dohodnina sama. Možno razlago za takšen rezultat lahko poiščemo v sestavi dohodka po posameznih decilnih razredih. Prispevki za

socialno varnost se ne plačujejo od vseh dohodkov, ki so predmet davčne obravnave, ampak le od plač in nadomestil plač za čas odsotnosti z dela. Plače in nadomestila plač pri najrevnejših predstavljajo bistveno nižji odstotek vseh dohodkov kot pri davkopllačevalcih v višjih decilnih razredih. Zato velik del dohodkov davkopllačevalcev v najnižjih decilnih razredih (npr. katastrski dohodek) ni obdavčen s prispevki za socialno varnost, ampak le z dohodnino in tako prispevki za socialno varnost v nižjih decilnih razredih v veliko manjši meri zmanjšujejo progresivni učinek dohodnine kot v višjih decilnih razredih. Ker pa je z naraščajočim ϵ družba bolj naklonjena enakosti in daje večji poudarek transferjem na spodnjem koncu dohodkovne porazdelitve, ti kazalci progresivnosti kažejo, da so neposredni davki skupaj bolj progresivni kot dohodnina sama.

Tabela 10: Kazalci progresivnosti na osnovi Atkinsonovega kazalca

Kazalec	$\epsilon = 0,5$	$\epsilon = 1$	$\epsilon = 1,5$	$\epsilon = 2$
leto 1991 - dohodnina				
I_b	0,13780176	0,30384499	0,65248605	0,94687084
I_a	0,12936612	0,29023147	0,63817219	0,94254109
BD	0,00978388	0,01955530	0,04118931	0,08149479
K	0,00843564	0,01361352	0,01431386	0,00432975
leto 1991 neposredni davki				
I_b	0,13725689	0,31056815	0,67802282	0,95715591
I_a	0,12936612	0,29023147	0,63817219	0,94254109
BD	0,00914614	0,02949774	0,12376850	0,34111633
K	0,00789077	0,02033668	0,03985063	0,01461482
leto 2000 - dohodnina				
I_a	0,11375585	0,23970419	0,51677367	0,92737057
I_b	0,13850579	0,27999735	0,56278797	0,93925919
BD	0,02872908	0,05596252	0,10524482	0,19572706
K	0,02474994	0,04029316	0,04601430	0,01188862
leto 2000 – neposredni davki				
I_a	0,11375585	0,23970419	0,51677367	0,92737057
I_b	0,13967294	0,28723222	0,58800984	0,94999519
BD	0,03012469	0,06668095	0,17290745	0,45244887
K	0,02591709	0,04752803	0,07123617	0,02262462

Vir. Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

Zanimiv je tudi podatek, kakšen je bil obseg prerangiranja, do katerega pride zaradi davčno pomembnih razlik, ki pa niso razlike v dohodkih. V tabeli je prikazana razdelitev kazalca progresivnosti avtorja Reynolds-Smolensky na učinek progresivnosti in učinek prerangiranja, ki ga enačim z učinkom horizontalne nepravilnosti.²⁵

²⁵ Razdelitev učinka prerazdeljevanja na vse tri komponente (progresivnost, horizontalno nepravilnost in prerangiranje) presega okvire magistrske naloge, zato tu poenostavljeno sklepam in horizontalno nepravilnost enačim s prerangiranjem.

Tabela 11: Razdelitev prerazdelitvenega učinka neposrednih davkov na učinek progresivnosti in prerangiranja

Leto	RE	G_x	G_y	P	$t/(1-t)$	R
1991	0,013460	0,357767	0,344307	0,025421	0,594196	0,001645
2000	0,041985	0,388592	0,346607	0,089453	0,495896	0,002374

Vir: Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

kjer je

RE – prerazdelitveni učinek, ki ga kaže kazalec progresivnosti avtorjev Reynolds-Smolensky,

G_x – Ginijev koeficient za dohodek pred obdavčitvijo,

G_y – Ginijev koeficient za dohodek po obdavčitvi,

P – kazalec progresivnosti avtorja Kakwanija,

t – davčna stopnja,

R – učinek prerangiranja.

Učinek prerazdeljevanja bi bil leta 1991 12,2% višji (glej enačbo 5.30), če ne bi bilo negativnega učinka prerangiranja oz. učinka horizontalne nepravilnosti, leta 2000 pa le 5,6%. Takšen rezultat je posledica dejstva, da se je celotno prerazdeljevanje, ki ga merimo s kazalcem progresivnosti Reynolds-Smolensky (*RS*), povečalo bolj kot prerangiranje oz. učinek horizontalne nepravilnosti (*R*).

6.5. Sestavine progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev fizičnih oseb za Slovenijo

Iz Tabele 12 (za izračun glej enačbo (5.42)) je razvidno, da je davčna stopnja najbolj pripomogla k povečanju progresivnosti dohodnine med opazovanima letoma. V letu 2000 je bil relativno veliko večji vpliv davčne stopnje na progresivnost kot v letu 1991. Najbolj se je zmanjšal vpliv nestandardnih olajšav, kar je logično, saj se je s spremembo zakona zmanjšala zgornja meja še priznanih nestandardnih olajšav, ki je določena kot odstotek davčne osnove vsakega posameznika. Če pa gledamo dohodnino in prispevke za socialno varnost skupaj, ima davčna stopnja manjši vpliv na progresivnost kot le pri dohodnini, a je še vedno najpomembnejši dejavnik progresivnosti. Rezultat je pričakovan, saj je stopnja, po kateri se plačujejo prispevki za socialno varnost, konstantna, kar zmanjša vpliv dohodninske lestvice na progresivnost.

Tabela 12: Sestavine progresivnosti za leti 1991 in 2000

Leto		G_x	π_R^K	$+\frac{\alpha}{1-\alpha-\delta} \rho_A^K$	$-\frac{\delta}{1-\alpha-\delta} \pi_D^K$	π_T^K
1991	dohodnina	0,35919510	0,06315003	0,01221551	0,01028647	0,06507907
			97,0	18,7	15,8	100
	neposredni davki	0,35776721	0,02388047	0,00909893	0,00750238	0,02547702
			93,7	35,7	29,4	100
2000	dohodnina	0,38714885	0,19372236	0,01342951	0,00605286	0,20109901
			96,3	6,7	3,0	100
	neposredni davki	0,38859238	0,08280335	0,01048321	0,00383393	0,08945262
			92,6	11,7	4,2	100

Vir. Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

6.6. Mednarodna primerjava progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev

Kako progresivne so neposredne davčne obremenitve fizičnih oseb, nam lahko pokaže le primerjava s progresivnostjo davkov v ostalih državah. Raziskava OECD (The personal income tax base, 1990, str. 229) je najbolj celovita, saj daje podatke o progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev za vse države OECD. Raziskava upošteva dohodke, ki so predmet davčne obravnave, in temelji na podatkih iz dohodninskih datotek. Problem je, ker so podatki iz poznih osemdesetih let (1985-1988), ravno preden je v večini držav prišlo do davčnih reform. Raziskavo na bolj aktualnih podatkih je opravila skupina raziskovalcev (Wagstaff et al., 1999, str. 82), ki pa je v nasprotju z OECD študijo, v večini primerov upoštevala podatke, dobljene z anketami in raziskavami. Obe študiji pri izračunu progresivnosti prispevkov za socialno varnost ne upoštevata. Najbolj smiselna je primerjava z rezultati slednje raziskave, saj so podatki vsaj malo bolj ažurni.

Rangiranje držav po vsakem od kazalcev bi dalo različne rezultate, vendar je v vsakem primeru v Sloveniji leta 1991 progresivnost dohodnine najnižja. Progresivnost dohodnine v Sloveniji je bila leta 2000 bistveno višja. Primerjava teh podatkov s podatkom o progresivnosti dohodnine v Sloveniji leta 2000 ni smiselna, saj se je zaradi davčnih reform v posameznih državah OECD tudi tam situacija precej spremenila.

Avtorji te raziskave (Wagstaff et al., 1999, str. 82) so tudi ugotavljali, kako velike so posamezne komponente prerazdelitvenega učinka. Primerjava rezultatov za Slovenijo v letu 1991 z rezultati te raziskave pokaže, da imajo v Sloveniji davčno pomembne razlike, ki pa niso razlike v dohodkih, kar velik vpliv. Učinek prerazdeljevanja bi bil brez upoštevanja davčno pomembnih razlik, ki pa niso razlike v dohodkih, večji sicer v vseh

državah, a ta velikost te razlike v učinku bi presegala slovensko (12,2%) le še na Danskem (23,8%), v Švici (20,7%) in v Franciji (16,6%).

Tabela 13: Progresivnost davka na dohodek v nekaterih državah OECD

Država	Leto	Reynolds-Smolensky	Kakwani
Danska	1987	-0,0320	0,0938
Finska	1990	-0,0432	0,1644
Francija	1989	-0,0154	0,2717
Nemčija	1988	-0,0279	0,2433
Irska	1987	-0,0452	0,2685
Italija	1991	-0,0239	0,1554
Nizozemska	1992	-0,0329	0,1977
Španija	1990	-0,0389	0,2545
Švedska	1990	-0,0396	0,0891
Švica	1992	-0,0174	0,1528
Velika Britanija	1993	-0,0352	0,2278
ZDA	1987	-0,0376	0,2371
Slovenija	1991	-0,0149	0,0651

Vir. Wagstaff et al., 1999, str. 82

Na podlagi podatkov, uporabljenih v študiji OECD (The personal income tax base, 1990), sta Wagstaff in Doorslaer (2001, str. 312) ugotavljala, kateri dejavniki prispevajo k progresivnosti davka na dohodek v državah OECD. Na podlagi relativne pomembnosti posameznih dejavnikov pri progresivnosti davka na dohodek se države lahko razporedijo v tri skupine. Prvo skupino predstavljajo države, kjer je struktura davčnih stopenj najpomembnejši dejavnik. Poleg Slovenije so to še Italija, Nizozemska in Španija. V drugi skupini držav so najpomembnejši dejavnik davčne olajšave. Predstavniki te skupine so ZDA, Velika Britanija in Kanada. V zadnji skupini držav, kjer so Belgija, Švedska, Finska in Nemčija, pa je učinek davčnih olajšav in učinek strukture davčnih stopenj približno enak.

7. UGOTAVLJANJE PROGRESIVNOSTI NA PODLAGI RAZLIČNIH TIPOV DRUŽIN

7.1. Metodologija

Naši podatki o dohodnini ne vsebujejo podatkov o socialnih transferih, pa tudi zadnji razpoložljivi izračuni kazalcev progresivnosti davka na dohodek za države članice EU ali OECD so iz 80-ih let, še pred uvedbo davčnih reform v večini držav. Zato bom uporabila še metodologijo, ki jo za svojo publikacijo *Taxing Wages* (1999, str. 11) uporablja OECD. Namen te metodologije je primerjati davčno breme reprezentativnih davkoplačevalcev.

Reprezentativni davkoplačevalci so predstavljeni s pomočjo osmih različnih tipov gospodinjstev, za katera se predpostavlja, da njihove plače predstavljajo določen delež povprečne bruto plače delavca, zaposlenega za polni delovni čas v predelovalni dejavnosti (sektor D v ISIC klasifikaciji dejavnosti). Metodologija predvideva, da delavec med letom ni bil bolan in nezaposlen, česar zaradi podatkovnih problemov za večino držav ni mogoče zagotoviti. V izračun je vključeno povprečno plačilo nadur in trinajsta plača; udeležba v dobičku, dividende ter razne bonitete (avto, nadomestilo za prehrano, itd.) pa so izključene. Definicija delavca v predelovalni dejavnosti vključuje fizičnega (proizvodnega) delavca in njihove direktne nadrejene, kot so npr. vodje obratov. Režijski delavci niso vključeni v to definicijo.

Za Slovenijo so za leto 2000 na razpolago podatki o povprečni bruto plači zaposlenega v predelovalni dejavnosti. Upoštevani so zaposleni na podlagi pogodbe, ne glede na to, ali so zaposleni za polni delovni čas ali delovni čas, krajši od polnega. Ni mogoče razmejiti delavcev, ki dejansko delajo v proizvodnji, in zaposlenih v režiji, zato je upoštevana povprečna plača vseh zaposlenih v predelovalni dejavnosti. V povprečno bruto plačo štejemo nadomestila za izostanke zaradi bolezni do 30 dni, nadure, nadomestila za dopust, stimulatивne nagrade, premije in prejemki po periodičnem obračunu in zaključnem računu, ne vsebujejo pa nadomestil, ki ne bremenijo delodajalca. Tudi v veliko državah, članicah OECD, so izračun povprečne plače delavca v predelovalni dejavnosti morali prilagoditi razpoložljivim podatkom. Zelo malo je verjetno, da bi te razlike lahko imele znaten vpliv na rezultate.

Za leto 1991 so podatki o povprečni plači zaposlenih le po dejavnostih standardne klasifikacije (SKD), zato sem iz podatka o povprečni plači zaposlenega v industriji in rudarstvu izločila zaposlene v elektrogospodarstvu, pridobivanju premoga in pridobivanju rudnin barvastih kovin.

Metodologija predpostavlja osem različnih tipov davkoplačevalcev:

- samske osebe brez otrok s plačo, ki predstavlja 67, 100 in 167 odstotkov povprečne plače²⁶ delavca v predelovalni dejavnosti,
- samohranilec z dvema otrokoma in plačo v višini 67 odstotkov povprečne plače delavca v predelovalni dejavnosti,
- poročen par z dvema otrokoma in le enim zaposlenim članom s plačo v višini povprečne plače delavca v predelovalni dejavnosti,
- trije primeri poročenih parov, kjer sta oba zaposlena in imata dohodke 100 in 33 odstotkov povprečne plače delavca v predelovalni industriji ter sta v enem primeru brez otrok, v drugem pa imata dva otroke, ter par z dvema otrokoma in z dohodki 100 in 67 odstotkov povprečne plače delavca v predelovalni dejavnosti.

²⁶ Gre za bruto plačo.

Predpostavljamo, da družina poleg plače in otroških dodatkov nima nobenih drugih dohodkov. Višino dohodnine izračunamo na podlagi z zakonom določene davčne stopnje in davčne osnove, ki jo izračunamo z upoštevanjem davčnih olajšav (Zakon o dohodnini, 1990, 1993). Za leto 2000 se za vse prejemnike plače upošteva standardna davčna olajšava v višini 11% povprečne plače v Sloveniji v znesku 253.003 SIT (leta 1991 te olajšave še ni bilo). Predpostavljamo, da so vsi davkoplačevalci izkoristili možnost zmanjšanja osnove za dohodnino za 3% (leta 1991 za 10%), do česar so upravičeni na podlagi vloženi zneskov v namene, ki so natančno določeni z zakonom. Glede na značilnosti osmih tipov davkoplačevalcev so upoštewane tudi olajšave za vzdrževane člane in otroke, ki so znašale:

- leta 1991 je znašala olajšava za vzdrževanega člana in za prvega otroka 8% povprečne plače v Sloveniji (16.150 SIT), olajšava za drugega otroka pa 10% povprečne plače v Sloveniji (20.188 SIT),
- leta 2000 je znašala olajšava za vzdrževanega člana in za prvega otroka 10% povprečne plače v Sloveniji (230.003), olajšava za drugega otroka pa 15% povprečne plače v Sloveniji (345.004 SIT).

Poleg dohodnine (davka na dohodek) davčno obremenitev predstavljajo tudi prispevki za socialno varnost²⁷, ki so leta 1991 znašali 22,7% bruto plače in leta 2000 22,1% bruto plače.

Na razpoložljiv dohodek vplivajo tudi socialni transferji države. Metodologija OECD upošteva le otroške dodatke za otroke med petim in dvanajstim letom starosti. Višina otroških dodatkov med leti 1991 in 2000 ni najbolj primerljiva. V letu 1991 so bili otroški dodatki ena od socialnovarstvenih pravic in so skupaj z drugimi oblikami socialnovarstvene pomoči gradili dogovorjeno raven socialne varnosti (Samoupravni sporazum o uresničevanju socialnovarstvenih pravic, 1984, 1989).²⁸ Otroške dodatke so izračunavali kot razliko med postavljeno mejo dohodka na člana in dejanskim dohodkom na člana. Leta 2000 je za otroške dodatke veljala lestvica, pri kateri so bile meje razredov določene z odstotki povprečne plače v Sloveniji. Višina otroškega dodatka je bila odvisna od tega, v kateri razred se je po dohodku na člana v preteklem letu uvrstila družina (Zakon o družinskih prejemkih, 1993, 1999).

Na podlagi naštetih podatkov je za vsak tip davkoplačevalca izračunana:

- povprečna stopnja davka na dohodek kot razmerje med davkom na dohodek in bruto plačo,

²⁷ Metodologija OECD poleg davčne obremenitve davkoplačevalcev spremlja še davčno obremenitev dela v celoti in upošteva tudi prispevke za socialno varnost, ki jih plačujejo delodajalci. Teh prispevkov ne upoštevam, saj so predmet proučevanja le neposredne davčne obremenitve.

²⁸ Obstaja še en razlog neprimerljivosti otroških dodatkov. Otroški dodatki so se določali na podlagi dohodka na člana v preteklem letu. Zaradi visoke inflacije so se otroški dodatki revalorizirali večkrat med letom glede na odstotek rasti čistega dohodka. Da bi dobila vsaj delno primerljiv podatek, sem kot osnovo za otroške dodatke vzela plačo leta 1991 in ne plače preteklega leta.

- povprečna davčna stopnja, ki jo izračunamo tako, da celotno davčno obremenitev (davek na dohodek in prispevki za socialno varnost) primerjamo z bruto plačo,
- povprečna davčna stopnja ob upoštevanju negativnih davkov – otroških dodatkov, ki jo izračunamo tako, da od celotne davčne obremenitve odštejemo otroške dodatke in razliko primerjamo z bruto plačo,
- mejna davčna stopnja za celotno davčno obremenitev, ki jo izračunamo tako, da ugotovimo, koliko se poveča plačilo davka na dohodek, če se bruto plača poveča za en tolar. Pri tem upoštevamo tudi socialne transferje kot negativne davke in dodatnemu plačilu davka na dohodek prištejemo še znesek, za kolikor se ob povečanju bruto plače za en tolar zmanjšajo socialni transferji.

Opisana metodologija predstavlja enostaven pristop primerjanja davkov in koristi reprezentativnih davkoplačevalcev. Dohodek vključuje le plače in izključuje vse ostale oblike dohodka (obresti, kapitalski dobiček, dohodki iz premoženja, itd.). Definicija socialnih transferjev vključuje le otroške dodatke in ne tudi drugih oblik (socialna pomoč). Zato ti izračuni ne morejo biti indikator celotnega vpliva države na položaj davkoplačevalcev in njihovih družin. Prav tako izračunane povprečne davčne stopnje ne morejo odražati dejanskih stopenj, s katerimi se soočajo reprezentativni tipi davkoplačevalcev. Dejanske povprečne davčne stopnje so lahko nižje od izračunanih, ki ne vključujejo nestandardnih olajšav, ali pa so višje od izračunanih, ki vključujejo med dohodke le plače.

Vsak od opisanih reprezentativnih davkoplačevalcev se nahaja na določeni točki znotraj celotne dohodkovne porazdelitve. V različnih državah se reprezentativni davkoplačevalci nahajajo na različnih delih dohodkovne porazdelitve, čeprav gre za plače na podobnih delovnih mestih. To moramo upoštevati pri mednarodni primerjavi.

7.2. Progresivnost neposrednih davčnih obremenitev

Celotno davčno obremenitev (davki na dohodek in prispevki za socialno varnost) reprezentativnih davkoplačevalcev v Sloveniji (leto 2000) lahko primerjamo z davčno obremenitvijo drugih držav, vključenih v raziskavo OECD (leto 1999)²⁹. Iz Slike 9 in 10 (na str. 71) je razvidno, da je v Sloveniji davčna obremenitev v primerjavi z EU in ZDA najvišja. Na podlagi primerjave treh reprezentativnih davkoplačevalcev, ki so sami in brez otrok, lahko tudi sklenemo, da je progresivnost v Sloveniji zelo podobna tisti v ZDA in EU. Če opazujemo družine z dvema otrokoma, je situacija podobna.

²⁹ Podatki o davčnih stopnjah za leto 1999 so ocenjeni.

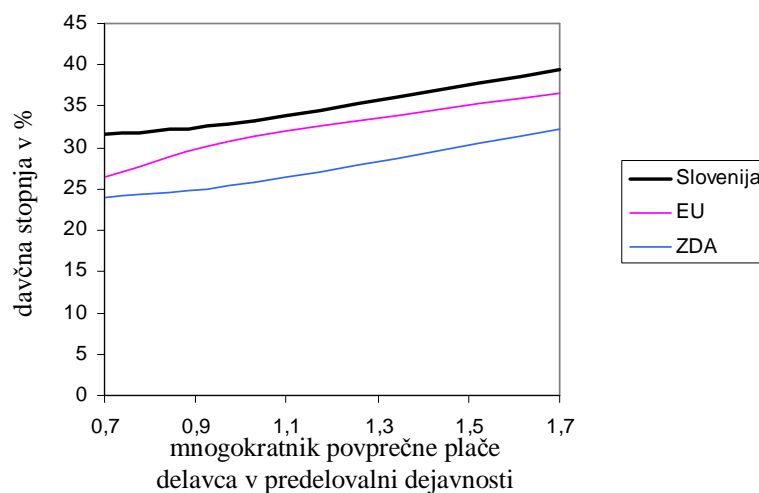
Tabela 14: Davčna obremenitev reprezentativnih davkoplačevalcev leta 1991 in 2000

Odstotek povprečne plače	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Število otrok	0	0	0	2	2	2	2	0
Leto 1991								
Povprečna davčna stopnja								
davek na dohodek	13,2	13,8	16,1	7,4	7,5	10,3	10,9	13,7
skupna plačila davkov	35,9	36,5	38,8	30,1	30,2	33,0	33,6	36,4
skupni davki - transferji	35,9	36,5	38,8	-1,5	9,1	20,9	30,5	36,4
Mejna davčna stopnja								
skupni davki – transferji za člana z večjim zaslužkom	35,9	42,2	42,2	35,9	35,9	29,3	29,3	42,2
skupni davki – transferji za člana z manjšim zaslužkom						29,3	29,3	35,9
Leto 2000								
Povprečna davčna stopnja								
davek na dohodek	9,5	11,2	17,3	2,0	3,6	5,7	7,2	10,0
skupna plačila davkov	31,6	33,3	39,4	24,1	25,7	27,8	29,3	32,1
skupni davki – transferji	31,6	33,3	39,4	-3,5	7,2	17,2	23,7	32,1
Mejna davčna stopnja								
skupni davki – transferji za člana z večjim zaslužkom	34,9	48,5	48,5	34,9	34,9	34,9	34,9	48,5
skupni davki – transferji za člana z manjšim zaslužkom						34,9	34,9	34,9

Vir: Samoupravni sporazum o uresničevanju socialnovarstvenih pravic, 1984,
 Statistični letopis RS, 1995,
 Zakon o dohodnini, 1990,
 Zakon o družinskih prejemkih, 1993, 1999.
 Zakon o prispevkih za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno varstvo in zaposlovanje, 1990.
 Zakon o prispevkih za socialno varnost, 1996.

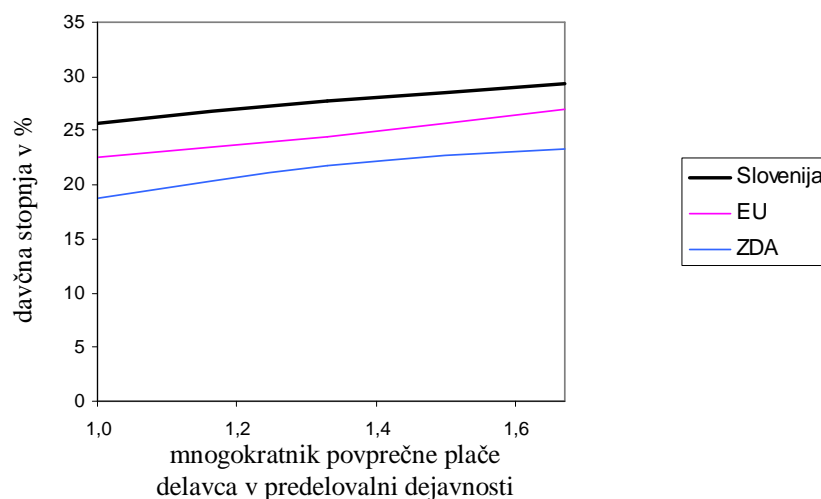
Ob upoštevanju transferjev s strani države se slika precej spremeni. Iz Slike 11 (na str. 72) je razvidno, da raven progresivnosti ostane precej podobna v ZDA, medtem ko se v raven progresivnosti poveča malo v EU in močno v Sloveniji.

Slika 9: Primerjava progresivnosti celotne davčne obremenitve (davek na dohodek + prispevki za socialno varnost) na podlagi povprečne davčne stopnje za samske osebe brez otrok v letu 1999

Vir: OECD, 1999³⁰, str. 60; za Slovenijo lasten izračun.

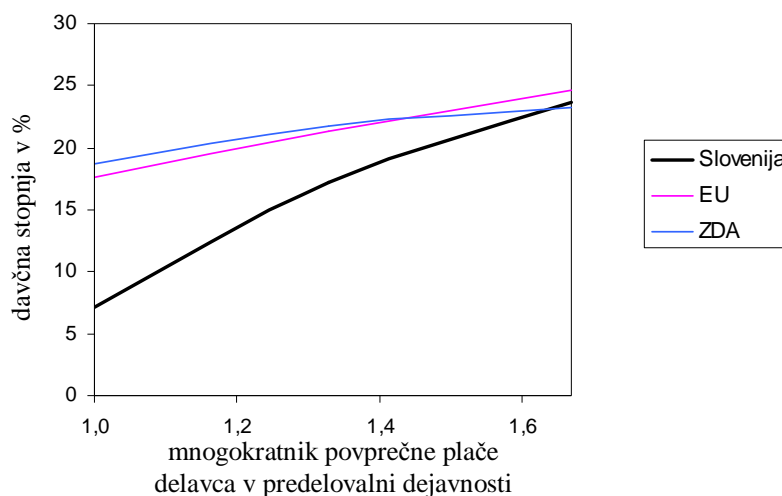
Slika 10: Primerjava progresivnosti celotne davčne obremenitve (davek na dohodek + prispevki za socialno varnost) na podlagi povprečne davčne stopnje za poročene pare z dvema otrokoma v letu 1999

Vir: OECD, 1999, str. 60; za Slovenijo lasten izračun.

³⁰ Podatki za EU so izračunani kot povprečje, uteži pa so podatki o GDP posameznih držav članic.

Slika 11: Primerjava progresivnosti dejanske davčne obremenitve na podlagi povprečne davčne stopnje (davek na dohodek + prispevki za socialno varnost – transferji) za poročene pare z dvema otrokoma v letu 1999

Vir: OECD, 1999, str. 58-59; za Slovenijo lasten izračun.

7.3. Trend progresivnosti

Pri davku na dohodek fizičnih oseb sta očitna dva trenda: zmanjšuje se število davčnih razredov in znižujejo se najvišje mejne davčne stopnje (glej Tabela 15 na str. 73).

Morebitni negativni učinek visokih mejnih davčnih stopenj na ponudbo dela in večja možnost utaje davkov sta glavna razloga za zniževanje najvišjih mejnih davčnih stopenj. Države EU so v sredini 90-ih let uvedle številne davčne ukrepe z namenom spodbujanja ponudbe dela. Do znižanje mejnih davčnih stopenj v vseh razredih je prišlo v Avstriji, Nemčiji, Španiji, Veliki Britaniji, na Irskem, Nizozemskem in na Švedskem. Danska, Francija, Finska, Italija in Portugalska pa so znižale mejne davčne stopnje le v najnižjih dohodkovnih razredih. Države EU so uvedle tudi davčne olajšave, da bi bilo delo bolj privlačno za ciljne skupine populacije (gospodinje in nezaposleni v večini primerov). Gre za, na primer, davčne olajšave za otroško varstvo, povečanje splošne davčne olajšave (posebej velik učinek je na davčno osnovo nizko plačanih delavcev), zmanjšanje nadomestil za čas brezposelnosti ter obdavčenje nadomestil za čas brezposelnosti (Joumard, 2001, str. 12).

Po drugi strani visoke mejne davčne stopnje zvišujejo stroške dela in negativno vplivajo na zaposlovanje. Kar nekaj držav EU je zmanjšalo prispevke za socialno varnost z namenom spodbude povpraševanja po delu. Nekatere med njimi (Avstrija, Belgija, Francija, Grčija, Nizozemska, Španija in Velika Britanija) so ukrepe usmerile k nižje plačani delovni sili, ki je najbolj prizadeta zaradi nezaposlenosti.

Tabela 15: Število davčnih razredov in najvišje mejne davčne stopnje v letih 1986 in 1997

	Število davčnih razredov		Najvišje mejne davčne stopnje	
	1986	1997	1986	1997
Avstrija	10	5	62	50
Belgija	12	7	72	55
Danska	3	3	45	60
Finska	11	6	51	38
Francija	12	6	65	54
Nemčija	ni razredov	ni razredov	56	53
Grčija	18	4	63	40
Islandija	3	2	38,5	35
Irska	3	2	58	48
Italija	9	7	62	51
Luksemburg	21	18	57	50
Nizozemska	9	3	72	60
Norveška	8	3	40	3
Španija	34	18	66	48
Švedska	10	1	50	25
Švica	6	10	13	11,5
V. Britanija	6	3	60	40
ZDA	14	5	50	39,6
Slovenija	-	6	-	50

Vir: Stanovnik, 2002, str. 82.

Čeprav porazdelitev dohodka predstavlja enega pomembnejših ciljev davčnega sistema v EU, je progresivnost z zakonom določene davčne lestvice oslABLJENA s številnimi davčnimi olajšavami, ki najbolj koristijo višjim dohodkovnim razredom. Prerazdelitvena vloga davčnega sistema držav EU, v primerjavi z ostalimi članicami OECD, je oslABLJENA z nizkim obdavčenjem premoženja in kapitalskega dobička ter z dejstvom, da so prispevki za socialno varnost, ki predstavljajo velik delež davčnih prihodkov, dejansko proporcionalni. Na splošno lahko rečemo, da davčni sistem v EU več prispeva k prerazdeljevanju dohodka kot v ostalih državah OECD, ampak le na račun višjih davčnih stopenj. Sama učinkovitost davčnega sistema EU glede prerazdeljevanja dohodka pa je nižja kot v o drugih državah OECD.

Vsi opisani trendi še ne morejo povedati, kaj se dogaja s progresivnostjo davka na dohodek. Iz vsega lahko le sklepamo, da se progresivnost davkov v EU povečuje. Natančen odgovor bi nam dala le primerjava učinkovitih davčnih stopenj, ki upoštevajo tudi davčne olajšave in širino dohodkovnih razredov.

8. SKLEP

Dohodnina je vsaj toliko, kot pridobivanju proračunskih prihodkov, namenjena vplivanju na neenakost dohodkov. Odgovora na zapleteno vprašanje, kakšna je zaželena porazdelitev dohodkov in kako progresivni naj bodo davki na dohodke, ni lahko najti. Gre za izbiro med pravičnostjo in učinkovitostjo, saj so učinkoviti davki z vidika pravičnosti nesprejemljivi, tisti davki, ki pa so bolj pravični, pa v večji meri povzročajo presežno davčno obremenitev. Največji problem je naše nepoznavanje odziva na obdavčenje, predvsem v ponudbi dela. Tudi to mnenje ni poenoteno. Kar nekaj uglednih ekonomistov danes meni, da ni vedno nujna izbira med pravičnostjo in učinkovitostjo, saj večja prerazdelitev dohodka lahko pozitivno vpliva na učinkovitost gospodarstva. Nerealno je pričakovati, da bo kdaj obstajala formula za oblikovanje optimalne davčne lestvice in za opredelitev optimalne davčne osnove, saj vsaka odločitev o davčnem sistemu negibno vsebuje tudi presojo o vrednotah.

Med neposredne davčne obremenitve spadata davek na dohodek - dohodnina in prispevki za socialno varnost. Prispevki za socialno varnost v marsikateri državi predstavljajo večji delež davčnih prihodkov kot dohodnina, zato jih pri obravnavanju neposrednih davčnih obremenitev ne moremo zanemariti. Ta dva davka se med seboj bistveno razlikujeta. Za dohodnino običajno velja progresivna davčna lestvica, medtem ko se za prispevke za socialno varnost uporablja proporcionalna stopnja. Prispevki za socialno varnost zmanjšujejo progresivnost dohodnine, kar ni vedno nujno kritika. Kljub splošnemu cilju doseganja progresivnosti imamo v davčnem sistemu še vedno lahko regresivne elemente.

S progresivnimi davki skušamo doseči družbeno sprejemljivejšo porazdelitev dohodka, saj država odvzame bogatejšim v obliki davkov, da bi lahko dala revnejšim v obliki socialnih transferjev. Progresivnost in prerazdeljevanje pa nista sinonima. Upoštevanje davčno pomembnih razlik, ki pa niso razlike v dohodku (število otrok, starost, itd.), povzroči, da sta dve osebi z enakim dohodkom obdavčeni različno. V tem primeru lahko govorimo o horizontalni nepravičnosti, ki zmanjšuje vertikalno prerazdeljevanje, kar je cilj progresivnega obdavčevanja, in lahko pripelje celo do prerangiranja. Ob predpostavki, da sta prerangiranje in horizontalna nepravičnost sinonima, lahko rečemo, da bi bil učinek prerazdeljevanja leta 2000 5,6% višji, če ne bi upoštevali drugih davčno pomembnih razlik razen dohodka.

V Sloveniji se je med letoma 1991 in 2000 progresivnost neposrednih davčnih obremenitev zelo povečala, kar je ublažilo naraščajočo neenakost v porazdelitvi dohodka. Značilno je krčenje srednjega razreda davkoplačevalcev, ki so se pomaknili bodisi med davkoplačevalce, ki imajo dohodke manjše kot 70% povprečne letne bruto plače, ali pa med davkoplačevalce z dohodki, ki presegajo trikratno povprečno letno bruto plačo. Dohodnina je svojo vlogo prerazdeljevanja dohodka dobro opravila, saj so si mere neenakosti za dohodek po obdavčitvi med proučevanima letoma precej podobne, kljub

naraščajoči neenakosti v dohodkih pred obdavčitvijo. Gijijev koeficient za dohodek pred obdavčitvijo je bil leta 1991 0,357767, leta 2000 pa že 0,388592. Progresivnost dohodnine se je zelo povečala, kar so omogočile spremembe zakonodaje glede definicije davkoplačevalca, davčne osnove, davčne lestvice in davčnih olajšav. Čisto vsi izračunani kazalci progresivnosti kažejo na precejšnje povečanje med opazovanima letoma tako za samo dohodnino kot tudi za neposredne davčne obremenitve. Na primer, kazalec Reynolds-Smolensky za dohodnino se je povečal s $-0,01488$ na $-0,040541$, medtem ko se je kazalec Kakwani za vse neposredne davke povečal z $0,025421$ na $0,089453$. Kazalci progresivnosti za dohodnino so večji od kazalcev progresivnosti za vse neposredne davke skupaj. Rezultat je pričakovan, saj prispevki za socialno varnost, za katere velja enotna prispevna stopnja, zmanjšujejo progresivnost dohodnine. Pri kazalcih progresivnosti na osnovi Atkinsonovega koeficienta to velja le kazalce ob stopnji averzije do neenakosti $\varepsilon = 0,5$. To je posledica dejstva, da je pri višjih vrednostih ε večji poudarek na spodnjem koncu dohodkovne porazdelitve, kjer je delež prispevkov za socialno varnost in njihov vpliv na progresivnost manjši.

Slovenija je imela leta 1991 najmanj progresiven davek na dohodek, če primerjamo izračunane kazalce progresivnosti za Slovenijo s tistimi za države OECD. Zanimivo bi bilo primerjati kazalce progresivnosti davka na dohodek za leto 2000, a za druge države žal ni podatkov. Slovenija se uvršča v skupino držav, kjer je k progresivnosti neposrednih davkov največ prispevala davčna stopnja. Učinek davčne stopnje je še bolj izrazit če upoštevamo samo dohodnino.

Obstajajo pa podatki o davčni obremenitvi plač, pridobljeni s pomočjo metodologije OECD, ki primerja osem različnih tipov družin. Ta metodologija odpravlja tudi dve pomanjkljivosti izračuna kazalcev na podlagi dejanskih podatkov iz napovedi dohodnine. Izmed socialnih transferjev upošteva vsaj otroške dodatke ter upošteva dohodek družine in ne le posameznika. Leta 2000 se je glede na leto 1991 povprečna stopnja neposrednih davčnih obremenitev zmanjšala, ne glede na to, ali so upoštevani transferji kot negativni davki. Na podlagi primerjave davčnih stopenj za obe leti med samskimi osebami in med poročenimi pari lahko sklepamo, da se je povečala progresivnost neposrednih davčnih obremenitev. Ta metodologija lepo prikaže horizontalni učinek in različno obravnavo oseb z enakim dohodkom, a različnimi drugimi davčno pomembnimi karakteristikami. Progresivnosti neposrednih davčnih obremenitev, brez upoštevanja socialnih transferjev, je zelo podobna tisti v ZDA in povprečju EU. Upoštevanje socialnih transferjev pri poročenih parih z otroci pa pokaže, da je progresivnost v Sloveniji precej večja od tiste v EU in ZDA.

Zaključimo lahko, da imajo neposredne davčne obremenitve veliko vlogo pri prerazdeljevanju dohodka. Pri vsem je potrebno upoštevati, da so davki na dohodek in prispevki za socialno varnost le del celotnega sistema davkov in da na progresivnost celotnega davčnega sistema vplivajo tudi ostali, posredni in neposredni davki.

LITERATURA

1. Ankrum Jeff: An Analysis of Horizontal and Vertical Equity in Sweden, the U.S. and the U.K.. *Scandinavian Journal of Economics*, Oxford, 95(1993), str. 119-124.
2. Aronson J. Richard, Johnson P., Lambert Peter J.: Redistributive effect and unequal tax treatment. *The Economic Journal*, Cambridge, 104(1994), str. 262-270.
3. Aronson J. Richard, Lambert Peter J.: Decomposing The Gini Coefficient to Reveal the Vertical, Horizontal, and Reranking Effects of Income Taxation. *National Tax Journal*, Columbus, 47(1994), 2, str. 273-294.
4. Aronson J. Richard, Lambert Peter J., Trippeer Donald R.: Estimates of the Changing Equity Characteristics of the U.S. Income Tax with International Conjectures. *Public Finance Review*, London, 27(1999), 2, str. 138-159.
5. Baum Sandy: Measuring Tax Progressivity: Compatible Global and Local Indexes. *Public Finance Review*, London, 26(1998), 5, str. 447-459.
6. Borak Neven, Pfajfar Lovrenc: Analiza neenakosti v delitvi dohodkov v Sloveniji v obdobju 1991-2000. 34. simpozij o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji. Portorož : Zveza ekonomistov Slovenije in Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2002, str. 43-57.
7. Brown Charles Victor, Jackson Peter McLeod: *Public Sector Economics*. Oxford, Cambridge : Blackwell, 1995, 622 str.
8. Calmus W. Thomas: Intersecting Tax Concentration Curves and the Measurement of Tax Progressivity: A Comment. *National Tax Journal*, Columbus, 39(1986), 1, str. 119-121.
9. Caminada Koen, Gouswaard Kees: International Trends in Income Inequality and Social Policy. The Year 2000 International Research Conference on Social Security: Social Security in the Global Village. Helsinki, 2000, 29 str.
10. Creedy John: Taxation, Redistribution and Progressivity: An introduction. *The Australian Economic Review*, Melbourne, 32(1999), str. 410-422.
11. Čok Mitja: Distribution of income and the role of personal income tax during the transition in Slovenia. [<http://selene.uab.es/mmercader/workshop/32cok.doc>], 25.11.2000.

12. Dorrington J. C.: Kakwani's Measure of Tax Progressivity: A Comment. *The Economic Journal*, Cambridge, 89(1979), 355, str. 652.
13. Duclos Jean – Yves: Progressivity, redistribution and equity, with application to the British tax and benefit system.
[<http://www.ecn.ulaval.ca/w3/recherche/cahiers/1994/9403.ps>], march 1994.
14. Formby P. John, Seaks G. Terry, Smith W. James: Difficulties in the Measurement and Comparison of Tax Progressivity: the Case of North America. *Public Finance*, Hague, 39(1984), 3, str. 297-313.
15. Formby P. John, Smith W. James, Skyes David: Intersecting Tax Concentration Curves and the Measurement of Tax Progressivity. *National Tax Journal*, Columbus, 39(1986), 1, str. 115-118.
16. Formby P. John, Smith W. James, Skyes David: On the Measurement of Tax Progressivity: An Implication of the Atkinson Theorem. *Southern Economic Journal*, Lawrence, 53(1987), 3, str. 768-774.
17. Gale Willian G.: Comments: Trends in federal tax progressivity, 1980-93. Slemrod Joel, ed., *Tax progressivity and income inequality*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996, str. 51-58.
18. Joumard Isabelle: Tax systems in European Union countries. OECD.
<http://www.oecd.org/pdf/M00003000/M00003511.pdf>], 29.6.2001.
19. Kakwani Nanak C.: Measurement of Tax Progressivity: An international comparison. *The Economic Journal*, Cambridge, 87(1977), 345, str. 71-80.
20. Kakwani Nanak C.: *Income Inequality and Poverty: Methods of Estimation and Policy Applications*. New York : Oxford University Press, 1980, 450 str.
21. Kakwani Nanak C.: *Analysing Redistribution Policies: A Study Using the Australian Data*. New York : The Cambridge University Press, 1986, 298 str.
22. Kakwani Nanak C.: Measures of Tax Progressivity and Redistribution Effect: A Comment. *Public Finance*, Hague, 42(1987), 3, str. 432-434.
23. Kasten Richard, Sammartion Frank, Toder Eric: Trends in federal tax progressivity, 1980-93. Slemrod Joel, ed., *Tax progressivity and income inequality*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996, str. 1-50.

24. Kiefer W. Donald: Distributional Tax Progressivity Indexes. National Tax Journal, Columbus, 37(1984), 4, str. 497-513.
25. Martić Ljubomir: Mjere nejednakosti i siromaštva. Zagreb : Birotehnika, 1986. 162 str.
26. Metcalf Gilbert E.: The lifetime incidence of state and local taxes: measuring changes during the 1980s. Slemrod Joel, ed., Tax progressivity and income inequality. Cambridge : Cambridge University Press, 1996, str. 59-88.
27. Milanović Branko: Explaining the increase in inequality during transition. Economics of Transition, Oxford, 7(1999), 2, str. 299-341.
28. Musgrave A. Richard, Musgrave B. Peggy: Public Finance in Theory and Practice. New York : McGraw-Hill, 1989, 627 str.
29. OECD: The personal income tax base: A Comparative Survey: A Report by the Committee on Fiscal Affairs. Paris : OECD, 1990. 267 str.
30. OECD: The Role of Tax Reform in Central and Eastern European Economies. Paris : OECD, 1991, 458 str.
31. OECD: Taxing wages. Paris : OECD, 1999, 358 str.
32. OECD: Revenue Statistics. Paris : OECD, 2001. 308 str.
33. Petek Maja: Davki kot instrument ekonomske politike. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1996, 100 str.
34. Pfähler Wilhelm: Redistributive Effects of Tax Progressivity: Evaluating a General Class of Aggregate Measures. Public Finance, Hague, 42(1987), 1, str. 1- 31.
35. Pfähler Wilhelm: Redistributive Effect of Income Taxation: Decomposing Tax Base and Tax Rates Effects. Bulletin of Economic Research, Oxford, 42(1990), 2, str. 121 - 129.
36. Rosen S. Harvey: Income-Tax Progressivity: A Century-old Debate. Business Review, Philadelphia, 1990, 1, str. 3-12.
37. Rosen S. Harvey: Public Finance. Boston : Irwin/McGraw-Hill, 1999, 608 str.

38. Rupnik Lado: Javnofinančni pojmovik s slovensko-angleško-nemško-francoskim slovarčkom. Ljubljana : Slovenski inštitut za revizijo, 1997, 167 str.
39. Sheffrin Steven M.: Perceptions of fairness in the crucible of tax policy. Slemrod Joel, ed., Tax progressivity and income inequality. Cambridge : Cambridge University Press, 1996, str. 309-334.
40. Slemrod Joel: Do We Know How Progressive the Income Tax System Should Be? National Tax Journal, Columbus, 36(1983), 3, str. 361-376.
41. Stanford Cedric: More Key Issues in Tax Reform. Bath : Fiscal Publications, 1995, 214 str.
42. Stanovnik Tine: Analiza virov dohodnine v letih 1991 in 1996. IB revija, Ljubljana, 33(1999), 4, str. 22-30.
43. Stanovnik Tine: Javne finance. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002, 237 str.
44. Stiglitz Joseph E.: Economics of the Public Sector. New York : Norton, 1988, 692 str.
45. Suits B. Daniel: Measurement of Tax Progressivity. The American Economic Review, Nashville, 67(1977), 4, str. 747-752.
46. Triest K. Robert: The efficiency cost of increased progressivity. Slemrod Joel, ed., Tax progressivity and income inequality. Cambridge : Cambridge University Press, 1996, str. 137-169.
47. Wagstaff Adam, Van Doorslaer Eddy: What Makes the Personal Income Tax Progressive? A Comparative Analysis for Fifteen OECD Countries. International Tax and Public Finance, Boston, 8(2001), 3, str. 299-315.
48. Wagstaff Adam et al.: Redistributive effect, progressivity and differential tax treatment: Personal income taxes in twelve OECD countries. Journal of Public Economics, Amsterdam, 72(1999), str. 73-98.

VIRI

1. Bilten javnih financ. Ljubljana : Ministrstvo za finance, 4(2002), 3, 121 str.
2. Interni podatki Davčne uprave Republike Slovenije o dohodnini za leto 1991 in 2000.

3. Samoupravni sporazum o uresničevanju socialnovarstvenih pravic (Uradni list SRS 26/84, 14/89).
4. Statistični letopis Republike Slovenije 1992. Ljubljana : Zavod RS za statistiko, 1992. 530 str.
5. Statistični letopis 2001. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2001. 662 str.
6. Zakon o dohodnini (Uradni list RS 48/90, 34/91, 71/93, 2/94, 7/95, 14/96).
7. Zakon o družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 65/93, 71/94, 73/95, 26/99).
8. Zakon o izjemnem znižanju davčne obveznosti, (Uradni list RS, št. 44/2000).
9. Zakon o prispevkih za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno varstvo in zaposlovanje (Uradni list RS, 48/90).
10. Zakon o prispevkih za socialno varnost (Uradni list RS, 5/96).